DESCRIPTIO GERMANIÆ VTRIVSQVE

Tam ſuperioris quàm inferioris:

Auctoribus

BILIBALDO PIRCKEIMERO

& cæteris quorum nomina ſequenti pagina continentur.

ANTVERPIAE,
Ex officina Chriſtophori Plantini,
M. D. LXXXV.

VCTORES QVI
praeterea hoc libro continentur.

MANIAE *inferioris Historiæ & loca ali-t declarata, auctore* GERARDO NO-OMAGO;

R. COMITIS NVENARII *Breuis arratio De sedibus & origine Francorum.*

BERTI THOMAE LEODII *De Tungris & Eburonibus.*

Seorsum verò excusi,

ETRI DIVAEI *Louaniensis, De Galliæ Belgicæ antiquitatibus lib. 1.*

I. NVENARII *De eadem Gallia Belgica Commentariolus.*

ABR. ORTELII & IOAN. VIVIANI *Itinerarium per nonnullas Galliæ Belgicæ partes.*

ILLVSTRI AC GENEROSO DOMINO HERIMANNO NEVENARIO COMITI AC PRÆPOSITO Colonienſi, &c. *Bilibaldus Pirckeymerus* S. D.

EN tibi, Comes illuſtris, Germaniam noſtrã σκεπτικὴν, in qua nil certius affirmo, quàm quòd nihil ferè affirmo: attamen anſam fortaſſis tam tibi, quàm eruditis reliquis præbuero, vt exactius quàm nos fecimus, Germaniam noſtram illuſtrent. Quid enim abſurdius, quàm Germanos orbem deſcribere vniuerſum, patriam tamen interim propriam nequaquam ex obliuionis vindicare barathro? Proinde quòd Germaniam vltra Viſtulam & ad Tanaidem vſque extenderim, ex ſcriptorum priſcorum auctoritate feci, ac ideo calumniam paruipendo: nec Germanis vitio dari poterit, quòd tam latas amiſerint, ſeu potius reliquerint prouincias, quum pro cælo inclementi, aruiſque ſterilibus tam felices adepti ſunt regiones, veluti Gallias, Hiſpanias, imò Italiam ipſam; vt interim de Africa, ac quicquid in Aſia à populo illo actum eſt ſileatur. Hoc planè conſtat, ſi Germanis ob res magni-

ice gestas pares euenissent scriptores, quòd nullis gentibus factis clarissimis posteriores fuisse legerentur. Cæterùm, quid tua parturiat generositas, auidè expectamus, quum illam nil nisi delicias parere sciamus. Nos Ptolemæi librorum primum, tam Græcè, quàm Latinè breui dabimus: inde & reliquos, adiunctis tabulis, si diuina concesserit bonitas, cum plerisque aliis ad Geographiæ cognitionem non minus necessariis, quàm iucundis. Tua interim bene valeat claritudo, & nos (vt facit) amare non desinat. Nurenbergæ Kalendis Iulij. Anno salutis M. D. XXX.

GERMANIÆ EX VARIIS SCRIPTORIBVS PERBREVIS QVÆDAM EXPLICATIO.

ADmodum difficile est, veteris Germaniæ statum ac conditionem explicare, non solùm ob priscorum scriptorum incuriam, sed quia serò tandem tota peragrata ac cognita est. etenim cùm veteres Germani bellis potius, quàm literis, operam impenderint; nil mirum, si res præclarè ab eis gestæ interciderint, aut minus fideliter ab exteris relatæ sint scriptoribus. Quid enim Græci præter fabulas de Germania scripserunt? Romani verò, quoniam vbiq; ferè propriæ studuerunt gloriæ, non tam gesta sua maximis extulerunt laudibus, quàm incommoda à Germanis accepta callidè texerunt. Quis enim eorũ clades à Carbone, seu L. Cassio, aut Scauro Aurelio, vel Seruilio Cœpione, siue M. Manlio acceptas exactè recenset? quas tamẽ breuissimè Tacitus refert, & Cæsar Cassium Consulem occisum, exercitum verò eius pulsum esse nequaquam dissimulat. Quin & nulla, præterquam Paterculi nuper inuenta extat historia, quæ Quintilij Vari cum legionibus internitionem explicat. Vnde non ab re suspicari licet, tam Plinij de bellis Germanicis libros, quàm Cornelij ac aliorum scripta ab inuidis esse suppressa, ne Germanorum gloria plus æquo excelleret. Accedit quòd Romani & Græci scriptores vt plurimum ob ignorantiam locorum aberrarunt, non solùm ij, qui nunquam ad Germaniã accesserunt, sed & qui res in illa gesserunt. Cuius rei vel præcipuum documentum esse potest, quòd Cæsar flumen Scalde in Mosam influere scribit, ac Strabo Lupiam & Visurgim ad Amasium in vnum deferri refert.

accedit quòd & nomina gentium, locorum ac ciuitatum, vbiq; ferè, ob pronunciationis difficultatem, deprauata sunt & inuersa. Demũ verò vniuersalis Germanorũ transmigratio omnia confudit, ac ita perturbauit, vt in quibusdam potius coniecturam sequi necesse sit, quàm quòd aliquid certi asseri possit: nihilo minus tamen operam dabimus, vt breuißimè, & si nõ omnia, at quædam saltem loca tanquàm è cæcis eruamus tenebris, nil in hac re doctioribus præiudicantes; sed libenter, vbi melius quàm nos senserint, herbam porrigentes. Proinde licet scriptores plerumq; Germaniam à Gallia, per Rhenũ fluuium diuidi asserant, constat tamen Romanos eam quoq; prouinciam, quæ vltra Rhenum est, primam ac secundam adpellasse Germaniam: quod profecto minimè fecissent, si Germanis quicquid vltra Rhenum est, auferre voluissent, qui pridem, ac ante Romanorum aduentum in Galliã transierant, illãq; incolebant. Vnde & lingua et legibus à Gallis, vt Cæsar refert, differebant. Ab ea igitur Germaniæ parte initiũ faciemus, quæ vltra Danubiũ sita, & à Romanis olim subacta est, indeq; ad Rhenum ac inferiorem accedemus Germaniam, demumq; ad Germaniã transgrediemur magnam. Verùm sub initiũ hoc scire refert, Romanos Rhetiã, Vindeliciam & Noricũ ab Augusti tempore vsq; ad Odoacris irruptionem, hoc est, per annos circiter quingentos, possedisse, qui cùm Italiam occupasset, omnes fere Romani nominis incolas in Italiam reduxit, ne irruentibus Germanis cederent in prædam.

RHETIA.

RHETIÆ *igitur nomine continebatur olim quicquid terrarũ inter Rheni fontes, necnon montẽ Adulam & Aenum fluuium iuxta Alpes continetur. præterea inter Danubium & Italiam, Veronam vsque et Comum; ita vt & Alpes, qui nunc Curienses & Athesini vocantur, Tridẽtini, Tyrolenses quoque,*

& Oeni

& Oeni Vallis incolæ, omnes sub Rhetorū nomine comprehēderentur, excepta Vindelicia, quæ proprium est sortita nomen. Hanc Rhetiam licet iam multi ac varij inhabitent populi, maxime verò Alpestres ac Sueui, illaq́ʒ pluribus et varijs ornata sit ciuitatibus, paucißiméque tamen Romanæ antiquitatis restant vestigia, licet aliqua supersint, & primum

Iuxta Rhenum & non longè ab illius fontibus,

Curia	Cur. *certum.*
Brigetium	Bregnitz. *certum.*
Sublauio	Brixen.
Abusiacum	Fuessen. *certum.*
Matreio	Matran. *certum.*
Campodunum	Kempten. *certum.*

IVXTA *Danubium verò:*

Tergetium	Stulingen.
Bracodurum	Pfulendorff.
Dracuina	Ehingen.
Viana	Weysenhorn.
Pheniana	Laubing.

IN MEDITERRANEIS:

Drusomagus	Memmingen.
Rostronemanicæ	Mundelheym.
Tarodunum	Rietling.
Ara Flauiæ	Nordling. *vel potius* Heydenheym.
Rinsiana	Giengen.
Alcimoens	Werd. *con. Vel Eystauia, aut Albus (burgus*

Et hæc omnia coniecturaliter.

VINDELICIA.

Vindelicia adhæret Rhetiæ, vel potius illi inclusa est; terminatur autē ab ortu flumine Aeno, à meridie Alpibus, ab occasu Lico fluuio, à Septētrionib. Danubio. hāc iam potißimum incolunt Bauari tū inferiores tum superiores. Iuxta Licū verò Sueuorum

uorum pars. Strabo Licatios seu Clautenatios & Venones inter Vindelicos fortißimos esse dicit. Ciuitates autem antiqua in illa sunt: Augusta Vindelicorum Augsburg. *certum.*

Damasia	Diessen, *cert. iuxta lacum Ambre.*
Ambra	Amper, *apud lacum & fluuium eiusdem nominis, certum.*
Parthanum	Partenkirch. *certum.*
Inutrium	Mittem Wald. *certum.*
Cambodunum	Kemmat. *certum.*
Pontes Scaphoni	Schefelern. *nunc monasterium super fluuio Isara. certum.*
Carrodunum	Kreynburg. *iuxta* VVasserburg. *cer.*
Vallatum	Feilenbach. *certum.*
Fruxinum	Freysing. *certum.*
Isnisca	Isen, *iuxta Frisingam.*
Mocenia	Motzing, *certum.*
Pisonium	Wischelburg, *certum, inter Straubingam &* Deckendorff.
Medullum	Melding *apud* Muldorff. *certum.*
Atilia	Altenburg, *certum. non longè à Neuburgo iuxta Danubium.*
Cæsarea	Geschnig, *certum: non longè ab Ingolstadio.*
Sumuntorio	Hohenwarth, *monasterium. certum.*
Abudiacum Danubianum.	Abach, *certum.*
Aurisium	Rot, *certum.*
Abusina	Abensperg, *certum.*
Epona	Epenburg. *certum. supra nouam ciuitatem.*
Artobriga iam	Weltenburg, *Monasterium supra Ratisponam; certißimum ex magnis ædificiorum ruinis.*
Abudiacum	Happing. *iuxta* Rosenheym.

Tiguri-

Tigurina metropolis Norici, vel Augusta Tyberij, seu Regino. Regenspurg, *certum.*

Regium — Rocking *non longè à Ratisbona.*

Vetera castra — Pfeteren.

Augusta Acilia — Straubing, *nempe ciuitas antiqua, quæ & hodie* Azelburg *vocatur, certum.*

Quintianis vel Quintianorum Colonia, Kuntzing *iuxta* Filshouen, *certissimum.*

Boeodurum vel Bocodurum, vel Bolodurum, vel Batabis, Ptolemæo Poedicum. Passau. *certiss. propter confluentiam Aeni in Danubium.*

NORICVM.

Noricum incipit ab Aeno fluuio, protenditurq́ ad ortum Pannoniam vsque superiorem, à meridie autem terminatur monte Caruanca, & Alpibus Noricis, ad Italiam vsque: à Septentrionibus autem Danubio: nunc verò inhabitant occasum versus Bauari. Ad ortum autem est prouincia, quæ Ens ex fluuij Anaßi nomine vocatur, & Austriæ pars, ad meridiem autem Styria. In Alpibus verò habitant Carnici, partimq́ Croati gens Sclauonica, comprehenditurq́ Norici nomine Comitatus Goricensis, & Ziliensis, regionesq́ adiacentes.

CIVITATES IN NORICO.

Pontes Oeni — Oeting. *certum.*

Bidaio — Laufen, *coniectur.*

Bedacum — Burckhausen. *coniectur.*

Iuuauium — Saltzburg, *certum.*

Teurnia vel Berunum. — Pernau, *certum. apud lacum* Kemsee.

Aredata — Lints. *coniectur.*

Gamanodurum — Braunau. *coniectur.*

Ouilabis — Lambach. *monasterium iam super flumen Ens. certum.*

Lauriacum	Lorch: *Monasterium iuxta ciuitatem Ens. certum.*
Gessodunum	Ips.
Claudionum	Melck. *certum.*
Cetio	Zeyssel maur.
Auguntum	Neuenstat, *vel propè: quia nomen repugnat.*
Vacorium, vel vt aliqui putant, Sacarbantia	Gretz. *con.*
Pedicum	Pruck. *super flumen Mura. con.*
Virunnum	Judenburg. *con.*
Zelia	Cili. *certum.*
Iulium Carnicum	Villach. *certum.*

PANNONIA SVPERIOR.

Pannonia terminatur ab occasu Norico, *ab ortu verò Pannonia inferiori, à meridie parte Istriæ ac Illyridis, à Septentrionibus autem Danubio. Nunc verò illam inhabitant Austriæ populi, ac Styri, nec non Sclauorum gentes Croati & Carni.*

IN EA SVNT CIVITATES:

Iuliobona uel Vindobona, seu Vindomana, aut Fauianis	Vienna *certum.*
Sabaria, colonia diui Claudij.	Stain am Anger. *certum.*
Carnus	Presburg. *con.*
Muriola	Mureck. *con.*
Bregetium	Rab. *certum propter confluentiam Rabonis vel Arabonis in Danubium.*
Carnunto	Peternell. *coniect.*
Petonium siue Patauium	Petau. *certissimum.*
Nouidurum	Leybach. *coniect.*
Et sub Norico Pannoniæ, Emona	*Clemona. certum.*

PANNONIA INFERIOR.

Habitatur iam ab Hungaris, Sclauis, Siculis, Iazygibus,

Hunis

Hunis, Cunis, Septem castrensibus Germanis, & plærisque alijs nationibus, Hungari tamen prædominantur.

CIVITATES EIVS:

Vimundria	Agran. *coniect.*
Salinum	Ofen, *con.*
Teutoburgium	Denna Erdet, *certum. propter confluentiam Dari in Danubium.*
Milatis	Vilach. *certum.*
Sirmium	Simach. *certum.*
Taururum	*Alba Græca. certum. propter confluentiam Danubij & Saui.*
Hermonactus	Kilia, *coniect.*
Zeugma	Clausenburg. *coniect.*

Zarmis Gethusa, domus venationis Zarmidis regis, nunc Corona apud Septem castra.

Reliqua propter variarum gentium incursiones coniectore indigent.

Nunc verò transcenso Rheno ad Heluetios perueniamus, licet Heluetiorum deserta in Cisrhenana ponantur regione.

HELVETII.

Heluetiorum nomine continebatur quicquid nunc Suitenses & confœderati poßident, Rauracos vsque & Basileam.

CIVITATES HORVM:

Lacus Brigantinus, in quem Rhenus influit, nunc lacus Constantiæ est, hunc Ceretos & Vindelicos Strabo attingere refert.

Arbor felix	Arben. *certum.*
Gammodurum	*Constantia. coniect.*
Vitodurum	Winterduer. *certum.*
Turegum, vel pagus Tigurinus,	Zurich. *certum.*
Auanticum	Wibelspurg. *certum.*
Solaturum	Solotzen. *certum.*

Vindo-

Vindonissa, vel Vindonis Windisch, *apud monasteriũ* Küngsfelden, *in quo est sepultura Comitum de* Habspurg. *certum.*

Et versus Sequanos & Heduos, nunc Burgundiam & Lotharingiam.

Visontium Bisants, *certum.*

Tollium Doll, *certum.*

Nasium Nanse, *certum.*

Post Heluetios habitabant Raurici, quorum caput Augusta Rauricorum Augst, *pagus nunc supra Basileam miliare unum. certum.*

Basilea, creuit hæc ex ruinis Augustæ, Basel. *certum.*

Strabo deinde Mediomatrices ponit: post quas Tribochi eam tenebant terram, quæ nunc Alsatia dicitur, ad Sequanos vsque & Hunorum tergum. Siquidem dum Huni rerum potirentur, quicquid ad ortum poßidebant, Osterreich *nominabant; quicquid autem ad occidentem,* Westerreich. *His Strabo Triusgros adiacere refert, apud quos tum temporis Romani Imperatores pontem supra Rhenum ædificabant.*

Monte Brisiaco, *vel Breucomagus,* Breysach. *certum.*

Argentoratum Strasburg. *certum.*

Taberna Zabern.

Non desunt qui Argentoariam Colmar, Elcebum *verò* Schletstadt *esse putant, sed falluntur: nam supra Rheni ripam Argentoaria &* Elcebus *erant.*

Sequuntur Vangiones nunc Spirenses. quamuis vsus obtinuit, vt Vangiones Wormatienses, Nemeti verò Spirenses dicantur, sed præpostere.

Berbetomagus Speyr. *coniect.*

Ptolemæus verò Argentoratum Vangionibus attribuit.

Hærebant his Nemeti, quorum fines ad Treuiros vsque extendebantur.

CIVITATES CVIUS

Rufiniana Wurms.

Neomagus Oppenheym, *vel Spira potius.*

Quamuis non desint, qui Rufinianam Speyr, *Neomagum verò* Wurms *esse putant, Bauconiam autem* Oppenheym.

His iuncti erant Treuiri occidentem versus, quorum olim fines latißimi erãt: nam à Rheno ad Mediomatrices vsq; extendebantur, pariter & ad Menapios & Mosam, ita vt quicquid hodie à Moguntiaco per Treuirensis episcopi ditionem & Mosellæ montes, seu Obrinci tractum, ad Arduennam, & vltra, nec non quicquid per prouinciam nunc Weystetreych *& Lucelburgium continetur, id omne Treuirensis erat ditionis.*

CIVITATES *verò iuxta Rhenum sunt:*

Mocontiacum Mentz. *certum.*

Bingium vel Vingio, hic Naus fluuius in Rhenum exit. Pingen. *certum.*

Legio Traiana Drechshusen, *quasi Traiani domus.*

Vosauia, aliàs Ficelia Oberwesel, *ibi cæsa & sepulta est Mammæa mater Alexandri Imp. certum.*

Bodobriga Poparten. *certum.*

Confluentes Coblents. *ibi Rigodolum est oppidum Ammiano: quamuis etiam non longè à Treuirorum Augusta pagus sit, qui hodie quoque* Rigol *appellatur.*

Et hic erat limes Germaniæ superioris, quem Obrincus fluuius dirimebat. Inde Germania sequebatur inferior.

IN MEDITERRANEIS *autem ciuitates:*

Augusta Treuirorum Trier, *certum.*

Nouomagum superius, Nimag *pagus circa* Bercastel.

Pontes Sarni Sarpruckh. *certum.*

ET VERSVS *Mediomatrices:*

Durocortorum, Arencort, *iuxta portum S.* Nicolai.

Matricorum, siue Dinodurum. Diedenhouen. *in ripa Mosellæ*

à Francis

à Francis Theodonis villa vocata, regia Caroli magni, cert.

Caterùm non parua est disceptatio, quis sit fluuius Obrincus, quem Ptolemæus supra Moguntiacum statuit. Quidam enim illum Naum, qui iuxta Bingium in Rhenum defluit, esse putant. Alij etiam Rhenum transgreßi, Mœnum esse censent; sed proculdubio Mosella est, licet Ptolemæus in eius situ (forsitan ex aliorum relatione) deceptus videri potest. Equidem si Naus esset, sequeretur, quod Mosella penitus à Ptolemæo fuisset obmissa; quod planè incredibile est, quod fluuius adeò insignis fuisset neglectus, & longè minor, Naus nempè, recensitus, qui & ipse non supra, sed infra Moguntiacum labitur. Mœnum verò per Obrincum designari, planè ineptum videri potest, quòd in descriptione superioris & inferioris Germaniæ, transcenso Rheno, Mœnus describi & quasi humeris vltra Rhenum transportari deberet.

Ripuarij dicti sunt, qui in Treuiris ad Mosellæ habitarunt ripam, necnon inter Mosellam, Rhenum ac Mosam, à Francis Ripuaria vocata est Neustria & Austrasia.

A confluentibus verò Vbiorum incipiebat ditio, quorum fines ob fidem egregiam, mirum in modum à Romanis fuere auctæ: traduxit hos Agrippa ad ripam vlteriorem, sed non inuitos, vt Strabo ait. HORVM *vrbes erant:*

Autunaco vel Autiniacum. sed forsitan potius in Treueris, quàm Vbijs est ponendum.	Andernach. *certum. ibi conditum est corpus Valentiniani Imperatoris.*
Rigomagus, hic Arar Rhenum influit.	Reyn megen. *certum.*
Bonna	*Bon. certum. ex cuius opposito Gensia est, vbi Drusus, teste Floro, Rhenum ponte coniunxit.*
Agrippinensis Colonia,	*Colonia. certum. Vbiorum caput.*

Nouesium

Nouesium Tacitus in Legnis, quemadmodum & Geldubam esse scribit.	Neusz. *certum.*

ET IN *Mediterraneis:*

Marcodurum	Duren. *certum.*
Duromagus	Durmegen. *certum.*
Iuliacum	Julich. *certum.*
Corioualum ad Menapios pertinebat potius, quàm Vbios.	Ach. *vel prope. certum.*
Lugodunum	Seuenburg.

Gelduba nunc diruta, pagus adhuc vocatur Geld, *iuxta arcem Linem Episcopi Coloniensis.*

Vbijs versus occidentem hærebant Menapij, quorum fines olim latißimi erant, ad Castellum enim protēdebatur oppidum, erátque sub ditione eorum tractus ille, qui iuxta montes sunt, quos nunc Eyfliam *adpellamus, ac quicquid inde est vsque ad Morinorum terminos, nec non Comitatus Namurciæ, Ducatus Limburgensis &* Falkenburg, *ac trans flumen Mosam pars Hannoniæ ad Picardiam vsque & Eburones. Habitarunt enim vtranq; Mosæ ripam authore Cæsare & Tacito. Paludes verò Menapiorum, quorum & Strabo meminit, inter Eyfliam & Limburgensem sunt Ducatum, regio hodie Alta palus vocata, hominibus ferè inaccessa, & vix structis quibusdam semitis permeabiles. sunt & circa Geldriæ confinia Menapiorum paludes in ea regione, quæ hodie vocatur,* die Vogtey von Geldern, *iuxta* Venlo & Kempen. *Strabo hos nouißimos ad vtramque fluminis ripam esse dicit.*

Menapijs adhærebant Morini, quorum portus Gessoriacum nunc Cales.

Castellum.	Kessel. *iuxta Mosam oppidum dirutum.*
Vaganum	*oppidum non procul à*

procul à Castello	Wagenheym.
Tongeren *ciuitas.*	
Namurcum.	Namur.
Leodium	Lutich.
Atuacum vel Atuacutum,	Mastricht. *certum.*
Samobrina	*Cameracum. certum. vel potius S. Quintinus.*
Taruana	Terwan. *certum.*
Tornacum	Tornach. *certum.*
Gessoriacum nauale	Gent. *certum.*
Lugodunum	Worckum, *vel Mons S. Gertrudis.*
Icius portus, vel Gessoriacum,	Cales. *certum.*

Deinde Batauorum sequebatur regio: obtinebant autem Bataui quicquid à sectione Rheni inter Mosam & Rheni comprehendebatur ostia. Caterùm hoc pratereundum non est, quòd licet Ptolemaus tria Rheni ponat ostia, Tacitus tamen nisi duorum mentionem facit: vnum, vbi Mosa cōmiscetur, & Vahalis vocatur. Alterum verò, qua Germaniam praeuehitur, donec Oceano misceatur. Strabo quoque duo ostia Rheni ab Asinio tradi refert, eosq; accusandos, qui plura dicunt. idémque Pomponius Mela sentire videtur. Nostro autem aeuo tria Rheni ostia esse scimus, quorum tertium Isula vocatur. Vtrum igitur tertium illud Taciti tempore haud fuerit, sed posteriore eruperit tempore, indagatione nequaquam indignum videtur. Duae namque iam Insulae inter Rheni sunt ostia, Batauorum & Caninefatum, quorum altera Velania dicta est. Retinet & tertium ostium Insulae nomen. estq; regio ea pars Geldriae, & dioecesis Traiectensis, nuncq; Insula superior appellatur: comprehenditur & magna pars Hollandiae sub Batauia, necnon ea terrae portio, quae patrum nostrorum aetate ab Oceano est submersa. Tacitus Batauos virtute inter Germanos fuisse praecipuos refert, & Chattorum olim populum, ob seditionem

tionem in eas ſedes tranſgreſſos. Proinde licet Batauia hoc tempore multis ornatā ſit ciuitatibus, paucis tamen antiqua remanent nomina, ex quibus ſunt:

Traiectum quod inferius appellatur, nunc	Vtricht. *certum.*
Portus Manarmanis vel Naualia	Campen. *certum.*
Vetera	Santen. *certum.*
Tiberiacum, non longe à Santen	Berick. *quamuis aliqui putent Tiberiacum inter Coloniam et Iuliacum eſſe ſitum, & forſitā eſſe* Bergheym.
Baganum, quod retinet nomen antiquum.	Bagenheym, *ibi habitabant Arenatij.*
Neomagus	Neumegen.
Colonia Traiana	Keyſers-werd.
Calkiaci	Calcar. *Tacitus.*

Tametſi ciuitates iſtæ ſupra Inſulam Batauorum ſunt ſitæ, & ad Belgas pertinebant.

Inde per miliaria duo diſtabat Batouodurum, nunc penitus exciſum, extat tamen arx nomine Battenberg.

Dorderacum præterea & Briel *hodie portus admodum famoſi ſunt.*

Poſt Batauos & vltra Rhenum Buſactori parui, quos quidam Bructeros eſſe volunt, à Ptolemæo ponuntur: tenebant ij eam Germaniæ terram, quæ iuxta Rhenum eſt, & verſus Boream tendit, hodie Phriſiæ pars eſt. Horum iam vrbes ſunt:

Dauantria Deuenter. *Suollis* Suol.

Inter Buſactores & Phriſios Vidrus fluit fluuius, ac in mare exit Phriſium, hodie Nigra adpellatur vnda, eſtq́; nauigabilis.

Supra hos iuxta Rhenum habitabant Sycambri, à quibus Franci ortum ſumpſere; quod quidem multis argumentis oſtendi poteſt: nugentur Gallici ſcriptores quicquid velint, de Troia-

na gentis origine, & ciuitate illa magna Sycambria adpellata, meris mendacijs cõstructa: omnia enim illa fabulosa existunt. Horum pars sub Octauiano Cæsare in citeriorem Rheni translata est ripam; qui verò remanserunt posteriori tempore Franci sunt dicti, & eam occuparũt terram, quæ hodie adpellatur Frãconia, seu Francia orientalis, vnde & per Francfordiam, hoc est, Francorum Traiectum, Galliam inuaserunt, quam & hodie tenent. Horum ciuitas erat Asciburgium, nunc Aspuech *locus ruinis tectus, terra verò illa Montensis nunc ditionis est.*

Post hos Sueui habitabant Longobardi, hodie pars Marchiæ comitatus, & Montensis ducatus terra illa fuisse videtur. Per horum & Sycambrorum terram tria labuntur flumina, quæ omnia in Rhenum exonerant. Luppia die Lipp, *quæ apud Wesaliam cum Rheno commiscetur, extatq́; hodie castellum super illius ripam à Romanis fundatum, Lupia nomine, ac* Ter-lipp *vocatur. Secundus amnis Rura, hoc est,* die Roer *appellatur, in Cattorum montibus ortum sumens, ac in Rhenum iuxta* Roerhort *influens Adranus, vt coniecturare licet, à Tacito vocatus. Tertius fluuius Angra, hoc est,* der Hanger, *& apud* Hangerhort *Rheno admiscetur.*

Postea Tengeri degebant & Ingriones, inter Rhenum & montes, vbi hodie pars Haßiæ cum Rheno coniungitur, dicta der Hochrug, *ditiones comitum de Nassau* Kunigsteyn *&c. Wederauia, & Sylua occidentalis, hoc est,* der Westerwald, *Francfordiam vsque. Per horum fines insignis labitur fluuius, qui magnam Haßiæ partem interluit, Lona nomine, ac iuxta oppidum* Lonsteyn *in Rhenum exit: quidam Luppiam esse voluerunt, sed falluntur; nam Luppia hodie nomen suum retinet, ac longißimo spacio infra Lonam in Rhenum labitur, & ideò dubium est, num Lona Romanis scriptoribus cognita fuerit. Tacitus Tengeris equestris disciplinæ laudem tribuit; quemadmodum Cattis pedestris.*

Postea

Postea erant Intuergi, vbi hodie est ditio Palatini, Heydelberg, *&* Berckstrasz. *His iuncti erant Vargiones, vbi nunc Franconia, quæ orientalis vocatur, esse putatur, cum Diœcesi Wirtsburgensi.*

Sequebantur Charitini, nunc Ducatus Wirtenburgensis, cum adiacente sibi Sueuiæ parte.

Sub his erant Vespi, hodie Marchionatus est Badensis, cum prouincia, quam Prisgaudiam vocant.

Inde Heluetiorum erant deserta, nunc Sylua nigra, cum regionibus sibi annexis.

Iuxta Oceanum verò supra Busactores Phrisÿ colebant, tam occidentales quàm orientales, gens hodie longißimè protensa, non solùm enim vsq; ad Amasium protenditur fluuium, vt Ptolemæus refert, sed ad Albim vsque pertingit: in horum finibus Amasius vel Hamasia, qui die Ems, *in Oceanum exit. Horum hodie vrbes sunt:*

Leberden.

Groningen *ciuitas insignis.* Embden.

Phabiranum Bremen. *coniect. vel Tecelia.*

Supra hos colebant Cauchi, qui appellabantur parui, vsque ad flumẽ Visurgim. Deinde ad Albim vsque Cauchi habitabant maiores, nunc Saxoniæ pars ac Ducatus Lunenburgensis esse censetur, necnon Episcopatus Bremensis & Hildesheymemsis. Tacitus hos ad Chatos vsque deducit, ac inter Germanos nobilißimos vocat, & singulari iustitia excellere scribit.

Deinde ad collum Cimbricæ Chersonesus Saxones, quemadmodum & nunc, habitabant.

Ciuitates eorum hodie sunt:

Treua Heymburg *coniect.*

Lirimeris Lubeck *. ciuitas insignis, vel* Mulheym. *coniectur. quia* Lubeck *nouiter est condita.*

Leuphona Mollen, *vel* Hanofer. *coniectura.*

Sequitur Chersonesus Cymbrica, quæ hodie est ducatus Holsatiæ & Schlesuicensis, habet nunc episcopatum Schlesuicẽsem, Ripensem, Viborgẽsem, & Archusiensem. Ciuitates verò quàm plures, veluti Haders-leuen, Flensporg, Schleswick *&c. Plinius Cymbris mediterraneos quoque adiungit Cymbros.*

Post Saxones à Chaluso amne, qui hodie Drauenna esse censetur, ad flumen Sueuum, nunc die Spre, *habitabant Pharodini; horum ciuitates erant,*

Laciburgium	Sund *.coniect. Sunt qui* Rostock *putent.*
Alisus	Neu Brandenburg. *con.*
Wismer	
Mollen	

Rostock. *Ciuitates nouæ à Sorabis Sclauis conditæ. Nunc terra illa Saxoniæ, & ducatus Megaloburgẽsis pars est. Hunc totum tractum maritimum, ad Vistulam vsq; cum magna parte prouinciarũ mediterraneorum, olim Sclauini, Sorabes, ac Viltzi occuparunt, cum quibus & Carolus Magnus, ac Daniæ postea reges multa gesserunt bella. ab ijs maior pars ciuitatum, quæ nunc florent, est condita. Supersunt adhuc reliquiæ illorum, magna gens, & planè misera, ac contempta, ab omnibusq; oppressa.*

Sueuus verò fluuius iuxta ciuitatem Sundensem in mare exonerat Germanicum, quæ Marionis altera censetur.

Deinde erant Sideni ad Viadum seu Gutadum vsque fluuium, qui hodie est Odera, amnis insignis, & qui nõ minorem suscipit fluuium Neussam nomine, ac iuxta Caminum ciuitatem Episcopalem in mare exit Germanicum, hodie pars est ducatus Megaloburgensis, ac Stetinensis. Ciuitates verò ibi sunt,

Limosaleum	*Lebus.*
Iouincium	Bernau
Virunum	Angermund *.coniect.*
Stetin ciuitas.	

Gripsvval-

Gripſvvaldia, nunc ciuitates inſignes.

Sub his Rutichij incolebant ad Viſtulam vſque hodie **die Weyxel.**

Ciuitates horum ſunt:

Rugium	*Camin. certum, propter exonerationem Viadi.*
Sturgun	*Graudnitz. coniectura.*
Kolperg.	**Stolpe.**
Louenburg.	

Vltra verò Viadum, hodie ducatus eſt Pomeraniæ, & ditio antiquorum Ducum Saxoniæ, qui adpellātur de **Louenburg.** *Et iuxta exonerationem Viſtulæ in mare Dantiſcum, hodie Emporium celebratum.*

Internarum autem gentium maximam eſſe Sueuorum Angillorum Ptolemæus ſcribit: hi fuere qui poſterioribus temporibus Inſulam Britanniam, nunc ab illis Angliam dictam occuparunt: erant hi magis orientales Sueuis Longobardis, qui poſtea in Italia conſederunt. hos Tacitus paucos, ſed nobiles & bellicoſos eſſe ſcribit.

Iuxta erant Sueui Semnones, vbi nunc eſt Marchia Brandenburgenſis dicta, & ad Albim vſque protendebantur, ac vltra illum etiam habitabant, vſque ad Sueuum fluuium. Hi poſtea omnes populariter demigrarunt, ita vt nec veſtigium vllum Sueuorum ibi remanſerit.

Poſt hos gens erat Burguntorum. Plinius Burgundiones vocat, qui & ipſi emigrantes in Gallia conſederunt. Vnde & ab eorum nomine Burgundia adpellatur.

Cæterùm inter Cauchos paruos atq; Sueuos incolebant Buſactores maiores, & ſub his Chemæ, & deinde Angriuarij, quorum reliquiæ hodie quoq; ſuperſunt. Epiſcopúsque Colonienſis ſe Ducem Angriuariorum adpellat: nūc Oſtphali & Beſtphali ibi degunt, & Monaſterienſis, nec non Badenbornenſis & Bre-

 menſis

mensis est episcopatus. Vltra Visurgim verò episcopatus Hildesheymensis, et comitatus Rauenspurgensis, vbi posteriori tempore habitarunt Nortmani, qui Galliam vehementer afflixerunt, & id ex vetusto Germanico auctore disci potest, qui se ex ea gente originem habere gloriatur, quicquid de his somnient scriptores Gallici, & eos à Dania venisse autument: Angriuarios & Chamannos à tergo Dulgibinis & Casuarijs claudi, Tacitus scribit, à fronte autem Phrisijs excipi. Per Westphaliam Amisus fluit amnis insignis, ac in mare Phrisium iuxta Emdam labitur. In hoc Drusus Bructeros nauali vicit prælio, Strabo Hamasiam adpellat.

Ciuitates verò eorum sunt:

Mediolanum	Monasterium. coniect.
Teuderium	Paderborn. coniect.
Siatuanda	Osenbruck. coniect.

Et vltra Visurgim ducatus Brunsuicensis.

Hildesheymensis ciuitas.

Tulisurgium	Brunsuick. coniect.

Postea erant Lacobardi, sub quibus Dulingi, vbi nunc est Marchia antiqua, & episcopatus Meydeburgensis.

Ciuitates verò sunt:

Mesouium	Meydburg, vel Melden.

Halberstadiensis episcopatus.

Inter Saxones & Sueuos Teutonari & Virunni erant. Horum ciuitates nunc:

Treua	Hauelburg. coniect. ciuitas & Episcopatus.

Welsenach.

Postea Teutones & Anarpi. Quorum ciuitates nunc sunt: Berlin & Brandenburgensis ciuitas.

Inter Rutichios autem & Burguntos habitabant Elueones. Horum ciuitates nunc sunt:

Scurgum

Scurgum. Graudnitz. *coniect.*
Ascaricadis Torzen. *coniect.*

Sub Semnonibus habitabant Ilingæ. Nunc pars est Lausnicia.

Sub Burguntis autem Luti Omani, & Luti Diduni, vbi nunc est Stargardia in Pomerania.

Sub Ilingis ex vtraque parte Albis degebant Calucones. Vbi nunc est Hertsperg, *& pars Misniæ circa* Serbst.

Cherusci inter Albim fluuium habitabant, & Visurgim, dirimebanturq; ab Angriuarijs, vt Tacitus scribit, lato aggere, quem illi extulerant, quo à Cheruscis dirimerentur, & quum Drusus Germanicus Cheruscos adgressus fuisset, Arminius cũ illis trans Visurgim instructa acie stetit. is enim Romanos & Cheruscos interfluebat. Vnde planè constat, Cheruscos eam inhabitasse terram, quæ hodie Saxoniæ pars est, cum Duringia vniuersa. Saltum verò Teutoburgensem, in quo Varus cum Romanis legionibus cæsus est, haud procul ab Amisia, teste Tacito, abfuisse constat. Drusi verò Trophæa, Ptolemæus quasi ad ortum Visurgis ponere videtur. Id si verum est, circa Fuldense fuerunt monasterium. Nam & Strabo refert Drusum, quum inter Salam fluuium & Rhenum belligeraret, oppetijsse.

Camanni autem eam tenebant terram, quæ nunc est Misnia, vsque ad Melibochum montem.

Versus ortum autem Albis habitabant Benochemæ, circa Cotowitz & Dresen.

Supra hos erant Batini, vbi nunc est ducatus Sagensis.

Et adhuc super hos habitabant Corconti sub monte Asciburgio, ibi hodie Gerlitz *est, &* Bautzen, *cum reliquis ciuitatibus, vsq; ad Poloniam.*

Luti Buri verò vsque ad Vistulam protendebantur, hodie Schlesia est, vbi & Bratislauiensis ciuitas, quæ Budorgis censetur, & Poloniæ pars, vsque ad fluuium Vistulam.

Inde Sidones erant, vbi nunc ducatus Oppolensis: Postea ... *vbi hodie ducatus est Teschensis.*

... *verò Visburgij supra syluam Hercyniam, nunc pars* ... *circa ciuitatem Olmicensem.*

Rursus supra Sueuos, Ptolemæus Casuarios, Nertereanos, & D... *ponit, ibi forsitan, vbi hodie ditio Comitũ de* Hennenberg *est, & regiones quæ vocantur* Puchen, *&* Ron. *cum ciuitatibus Smalcaldia, Koberga, Egra, & reliquis.*

Sub his autem Turones & Martungi colebant, forsitan, vbi hodie ea regio est, quæ vocatur Palatinatus superior, circa Ambergam, vsque ad syluam Bohemorum. Verùm hic nil certi affirmamus.

Iterum sub Camanis Cathæ, siue vt Tacitus adpellat Cati, Cheruscis ad occasum contigui fuere ac propinqui. nam, vt Tacitus scribit, cùm Drusus ex improuiso Chattos inuasisset, Cheruscis in animo fuisse vt Chattos iuuarent: sed à Cecinna prohibitos esse. Quapropter absq; dubiò patet Chattos vicinos fuisse Cheruscis, & eam habitasse prouinciã, quæ hodie est Hassia: nam, vt Cornelius inquit, apud illos colles rarescere incipiunt, nec terra adeò palustris est, quẽadmodum in Germania inferiori. Hi succedente tempore Cheruscos subegerunt, indeq; cum Hermmiduris ob Salis flumen contendentes, penitus cæsi fuerunt, quum victores diuersam aciem, Marti & Mercurio sacrassent, & forsitan ob illas Salis fontes pugnatum est, qui hodie apud Hallenses in Misnia cernuntur.

Horum ciuitas erat Stereontium Cassel. *coniecturaliter.*

Phengarum, Marpurg *con. Tacitus refert Matium caput genti fuisse, quam & summis laudibus attollit.*

Supra Catthos habitabant Tubanti. hodie ea regio Essfeld *censetur, &* Syluahartz.

Inde ad Sudetos montes erant Theurochemæ, iam Foytlandia esse putatur.

At

At sub montibus erant Varisci, vbi nunc ciuitas est Babebergensis, & montana, quæ Babenbergensia vocantur, cum oppidis **Holfeld, Kulmbach, Peyrreut, Hof.**

Cæterùm nec hoc prætereundum in hac regione montem esse Piniferum dictum, ex quo quatuor insignia & nauigabilia oriuntur flumina, quæ ad quatuor mundi tendunt plagas. Aegra enim ad ortum fluit, & in Bohemia cum Albi miscetur. At Nabus versus Austrum fluens, in Danubium tandem exit. Sala autem ad Septentriones labens, & ipsa ab Albi excipitur. Mœnus verò versus occasum in Rhenum exonerat.

Sub Martungis erant Curiones, inde Chetuari & Parme campi, vbi hodie Austriæ pars est Cis-Danubiana, iuxta **Krems, Znaem,** *&* **Niclaspurg.**

Inde habitabant Marcomanni, hodie regio illa Morauia est, quæ se ad Sudinos extendebat, & Danubium vsq; , vbi hodie ciuitas est Presburgium. Gessit hæc gens maxima bella cum Romanis, præcipuè Antoninorum tempore.

Ciuitates nunc habet insignes Olmicensem, Eburum, fortassis & Brunensem.

Sub sylua autem Hercynia Quadi erant, vbi nunc sunt oppida Kam, Kalmuntz, Grafenau, vsq; ad Lunam syluam, apud quos vt olim, hodie quoque ferri perducat minera.

Sub sylua verò Luna, seu potiùs inter syluam Lunam, gens magna erat Baemorum, qui & Buiobæmi vocabantur, ac vndiq; claudebãtur syluis. Eam regionem Morabudus obtinebat, Romanis olim bellis clarus. sub quo tum, vt Tacitus refert, Sueuicæ etiã gentes, Semnones et Longabardi, necnon Marcomãni erant, ad quos ab Arminio pugna deuictus cõcessit. Verùm Sclauinorum postea gens, cum multitudine sua totam ferè inundaret Europam, eam inuasit terram, ac expulsis veteribus colonis vniuersam occupauit, & licet illi hodie quoque Bohemi vocentur, nequaquam tamen Germanica, sed Sclauionica

vtuntur lingua, quæ & veterem illorum redarguit originem, nunc in regni formam est redacta, ac multis vrbibus insignita, diues frumenti, pecoris, piscium ac minerarum, admodumq́ populosa, necnon potentissimis Baronibus magnaq́ nobilitate decorata: huius regionis ciuitates esse censentur, Coridorgis & Mediolanium, forsitan nunc Praga & Pilsa. Hi hodie ad Danubium ferè extenduntur, ac ideò Teracatrias & Racatas quoque occuparunt.

Proinde plures alias Germanicas gentes Tacitus ponit, inter quas & Marsos recenset. Scribit enim quum Drusus Germanicus Marsos adoriretur, quas & magna clade affecit, quòd exciuerit Bructeros, Tubantes & Visipetes, vt saltus, per quos exercitui regressus patebat, insiderent. Vnde liquet has gentes omnes vicinas, & haud longè à Rheno abfuisse, licet Ptolemæus Tubantes etiam supra Chattos statuat.

Porrò Marsorum reliquiæ adhuc in Germania permanent: nam Saxonum Insula, vbi Albis in mare exonerat, hodie à Diet Marsis, hoc est, populosis Marsis habitantur, & à Marsorum nomine adpellantur.

Bructeri à Ptolemæo haud nominantur, nisi quis Busactores paruos pro Bructeris accipere velit, hos Drusus pugna nauali in fluuio Amisio deuicit. In horum terram immigrarunt Chamani & Angriuarij, pulsis Bructeris.

Præterea & Mattiacos Tacitus recenset, qui & ipsi à tributis, quemadmodum & Bataui, exempti erant, ac solùm ad vsum reseruati bellorum.

Vsipios & Tencheros, Chattis proximos esse scribit Tacitus. Vsipiorum verò Ptolemæus nec meminit. Hermunduros non refert Ptolemæus, sed Tacitus Albim quoq; in Hermunduris oriri scribit. Id si verum est, pars erunt Bohemiæ.

Iuxta Hermunduros Narisci à Tacito ponuntur, à tergo verò Marcomannorum & Quadorum Marsigni Gotthini, siue

siue Guttones, qui & Gotthi.

Ariorum, Helueconarum, ac reliqua prisca Germanorum nomina nunc penitus exoleuerunt; Peucinos autem & Bastarnos, Plinius Dacis conterminos esse dicit. Supersunt & hodie in Transyluania, quæ Sibenburgensis adpellatur, Germanorum reliquiæ; vtrum verò postea illac migrarint, aut semper ibi habitarint, nil certi quod affirmem habeo.

Sanè Rugorum terra & hodie nomen retinet, pluresq́; principes de titulo Rugorum contendunt, veluti Marchiones Brandenburgenses, Megalburgenses, & Pomeraniæ duces. Superest & Insula Rugorum, ex opposito fluuij Sueui, vbi in mare exit: hi posterioribus temporibus magnum nomen sortiti sunt.

Suionum deinde ciuitates Tacitus ponit, quos classe etiam valere scribit, forsitã hodie Sueti sunt & Dani, post quos Mare est glaciale, id Tacitus pigrum vocat. Siquidem & Plinius refert immensas Insulas non pridem à Germania cõpertas, quæ proculdubiò Suetia, Dania & Noruegia sunt, quæ longißimo terrarum tractu ab ortu in occasum excurrunt, ita vt ab Islandia quæ gradus septem in longitudine habere creditur, vsque ad gradus sexaginta tres protendatur. In latitudine verò à gradibus quinquaginta quinque vsus ad gradus septuaginta duos sint cognitæ, cum insulis adiacẽtibus, veluti Ißlandia, siue glaciali, Finlandia, Vermenlandia, Gronlandia, vsque ad homines syluestres, qui ob mores feroces Wildlappmanni vocãtur. Vltimus verò limes Christi cruce signatus est, quem nemo absq; regis licẽtia transcendere potest, & cum comitatu magno, & is limes continet in latitudine gradus septuaginta circiter. Inde non longe erecta est arx, quæ vocatur Wart haus, *vel domus præsidij. Veniunt tamẽ quotidie à Septẽtrionibus, terraq́; incognita, ac à Mari glaciali homines quidã barbari, Caroli vocati, mercimoniorum gratia in Gronlandiam cum magno exercitu, & vt pro comperto habetur, ex altera parte poli Septentrionalis;*

hoc

hoc planè constat, Suetiam continentem, & non vndiq; mari circumfluam esse. Noruegiæ ciuitas principalis & emporium hodie est Bergen, *quæ habet in longitudine gradus 24. 16. in latitudine verò gradus 61. 15. Suetiæ autem ciuitas præcipua est Stockholma, quæ continet in longitudine gradus 42. 38. in latitudine gradus 60. 30. ad Daniæ caput regni est Copenhagia, longitudine gradus 35. 24. latitudine 56. 30. obtinens.*

Inter insulas verò Daniæ Gotlandia hodie quoque nomen retinet, súntque in illa ciuitates, Ecclesia Pharensis, & ciuitas Vespu.

Superest & insula Schandia vel Scania, quæ hodie quoque Schonlandia vocatur, cum alijs Insulis quàm plurimis ad regnum Daniæ pertinentibus.

Deinde Effluorum gentes, in dextro Sueuici maris littore habitare Tacitus scribit. hos Prutennos esse liquet. Quia apud illos nunc, vt olim, succinum colligitur.

Inde Sitonum sequuntur gentes, & hunc finem Sueuiæ esse Tacitus refert, forsitan hodie Eyslandia est. Pomponius Mela Hermiones vltimos Germaniæ esse dicit.

Cæterùm Ptolemæus vltra Vistulam Sarmatiam auspicatur Europæam, quam eo quoque tempore, quẽadmodum & nunc, multæ Germanorum habitabant gentes, veluti Gythones, Alani, Rugi, Scyri, Vandali, & cunctæ aliæ Gotthorum nationes. Post quorum transmigrationem, Slauini, vt dictum est, ingressi sunt, & terras illas occuparunt, aut etiam alios expulerunt: Gens multitudine sua numerosissima, & quæ hodie præter Poloniam, totam Russiam cum Moscouia, vsq; ad Mare glaciale & Tanaim, ac vltra illum etiam multa possidet.

Cæterùm sinus Venedicus cum magna parte mediterraneæ regionis, quæ hodie Prussia est, necnon Liuonia vniuersa, quæ olim fuit Gotia orientalis, vsque ad Naruam fluuium, qui in sinum exit Venedicum, hodie militiæ Teutonicæ Sanctissimæ Virginis

Virginis Mariæ paret. Suntq́ ibi Ecclesiæ cathedrales quàm plurimæ, veluti Sambiensis, Rigensis, Hapselēsis, & vltima Reualiensis. Ciuitates verò Elbing, Armel castrū, Mariæ Borgus, Mons Regalis, Riga ciuitas, Pornau, Hapsel ciuitas, & demùm ciuitas Reualia, quæ habet in poli altitudine gradus 62. In mare autem exeunt post Vistulam Chronus hodie Passaria, deinde Pregora vel Cherchin, postea Armele fluuius magnus, die Memel, *vocatur &* Niemen *Slauonicè, per Moscouiā fluens, ac in mare Prutenicum tribus ostijs exonerans. quidam hunc Chronum esse putant. Inde Hillige fluuius, Rubonis fortaßis. Poler deinde, Turnutus forsan postea fluuius ingens, qui Duna, & Zuina ac Binda vocatur, ex Moscouia oriens, apud Rigam in mare erumpit: forsitan Chersinus est. Inde iuxta Reualiam Anna fluuius exit. Demùm autem Narua fluuius magnus, & ipse ex Moscouia fluens, ac in Oceanum Sarmaticum iuxta Flautenam exonerat, Liuoniamq́ à Moscouia disterminat. Ostia fluuij huius in eleuatione polari gradus habent 64. vel circiter. In mediterraneis autem & haud longè inde ciuitas magna est, Nouogardia dicta, quæ graduum esse fertur 66. non multùm à mari glaciali.*

Est hoc tempore Moscouia cum terra illa vniuersa magno duci Moscouiæ subiecta, cuius ditio quum versus occidentem à mari Baltheo incipiat, per quingenta miliaria Alemanica, & magna quidem orientem versus se extendit, quemadmodum Moscouiæ pro certo affirmant, ita vt longè Tanaim, nec non Volgam, hoc est, Rha fluuium superet, & per Asiaticam Scythiam excurrat: Ioannes enim præsentis Ducis Basilij pater multa suo adiecit imperio, veluti terram quæ Permeska nominatur, nec non Correlam, ac vltimam Iubram, ex qua olim egreßi sunt Hungari, qui in Pannonia sedes fixerunt: quod non solùm ex communi patriæ liquet nomine, sed quod & lingua eadem vtuntur, qua Hungari, licet incomptiori.

Sunt

Sunt verò prædictæ gentes non solùm Barbaræ, sed & ferinæ ac beluinæ, pane carent, & solùm ex venatione ferarum & piscium viuunt: & quia nihil aliud poßident, tributi nomine nil nisi animalium pelles, & piscium dentes magnos Moscobiæ duci soluunt, ex quibus cultellorum fiunt manubria, præcipueq́ue apud Turcas in pretio habentur, sed & Tartari Kosanenses, qui iuxta castrum Kosam, quod supra flumine Volha situm est, vnde & nomẽ sortiti sunt, Moscobitæ subsunt imperio, ac illius iussu bella capessunt. Moscobiæ verò ad ortum Tartari adiacent Sauolhenses, necnon Tartari Nohaienses, Sabolenses, qui se cæteris præstare putant, ad mare se extendunt Caspium. At Nohaienses admodum sunt Septentrionales, & quotidie Moscouiam suis infestant incursionibus: à Septentrionibus verò Moscouia Oceano terminatur glaciali, à Meridie autem vastissimis campis, necnon Lithuania & Ruscia, à qua nostris temporibus Ioannes Dux Nouogardiensem ducatum cum ciuitate eiusdem nominis maxima, necnon Mozaisensem ducatum abstulit. Præsens verò Dux Basilius Ploskouiensem, & Smolensem ducatus, cum pluribus alijs Lithuanis & Rutenis ademit.

Vtuntur Moscobitæ ac Ruteni lingua Sclauonica, ritumq́ observant Græcum: reliquis verò gentibus, quibus Moscobitæ & Lithuani imperant, singulis proprius est sermo. Ciuitas, in qua dux ipse vt plurimum degit, Moscouia, quemadmodum & regio ipsa, appellatur, fluitq́ per eam nominis eiusdem fluuius vastus. Vrbs est ingens, sed tota ferè lignea, præter castrum & palatium Ducis, quæ ex lapidibus sunt constructa, distatq́ à ciuitate Smolensi, quæ in Rußia est posita, centum miliaria Germanica.

Smolensis verò ciuitas à Vilna ciuitate ingenti Rutenorum abest miliaria centum viginti.

At Vilna à Cracouia regia ciuitate Poloniæ per miliaria centum, ita vt à Cracouia, vsq́ ad Moscouiam, ter centum & viginti

viginti sint miliaria Germanica magna: à Nurenberga autem Cracouiam, miliaria sunt centum, & aliquid plus.

Sunt autem gentes illæ incomptæ, & admodum barbaræ, extremæ præterea seruituti subiectæ, ita vt omnia, quemadmodum inter Turcas, dominorum propria esse censeantur, Princepsq́ꝫ Moscouiæ cunctarum rerum proprietatem habeat: vsum fructum verò subditis vtendum relinquat, non diutius tamen, quàm sibi placet.

Moscouitarum terra pars est Sarmatiæ Europeæ, vbi Ptolemæus Hyperboreos & Basilicos ponit Sarmatas, necnon Modocas, à quibus forsitan Mosci sunt deriuati.

Præterea Hippophagi Sarmatæ ibi degebant, necnon Zacatæ, Suardeni, & Asei, & iuxta Borealem Tanaidis inflexionem Perierbidi gens magna.

Iuxta Australem verò Taxamatæ, vltra Tanaim verò, quo se longißimè Moscobia extendit, Sarmatia incipit Asiatica, & deinde Scythia est iuxta Rha fluuium, vbi à Ptolemæo Phthirophagi & Materi, cum alijs quàm plurimis ponuntur gentibus.

Deinde erat terra incognita, vbi hodie Permeska, Corrella, & Iubra vel Vngaria prisca fuit, quæ cuncta Moscobitæ sunt subiecta.

In Moscouia oritur fluuius Edel, id est, Rha, vel Volga, nec non Tanais, ex terra plana ac palustri, cum multis alijs veluti Zuina, Moska, Ocha, Mimula, &c.

Lithuania Moscouiæ versus Boream est coniuncta, ad occasum verò, vbi regio est Samagithia, Liuonia & Prußia adnectitur, ab ortu autem fluuijs terminatur Oskol, Iugra, & Donueytz: qui omnes in Tanaim exonerãt. ad Meridiem versus Polonia & Rußia adiacet. hæc gens superioribus annis admodum obscura & Rutenis subdita fuit. Verùm quum succedenti tempore duces nacta esset bellicosos, ita præualuit, vt totam

Rußiam

Rußiam suo subijceret imperio, quin & Liuoniam, Prußiam, & Poloniam aßiduis infestauit incursionibus, adeò vt nisi milites Cruciferi, cum aliorum Christianorum principum subsidio, illis obuiam iuißent, tam de Polonia, quàm de Prussia actum fuisset. Nec tamen ita reprimi potuit, vt non maximas clades Christianis inferret, pariter & acciperet; durauitq; bellum infestißimum multis annis, donec tandem deficiente regia stirpe Polonica, Iagellus magnus Lithuaniæ princeps, fidem Christi vnà cum regno Poloniæ, & relicta Ludouici regis filia Heguide accepit. Ac post susceptum Baptismum, Vladislaus est vocatus. Contigere hæc sub annum salutis 1386.

Ab eo tempore Lithuania, Samagithia, & Polonia in stirpe illa permansit. Subsunt autẽ magni ducis Lithuaniæ imperio gentes multæ, & principes quam plurimi, tam Lithuani quàm Rutheni. Ciuitas principalis Vilna est admodum magna, ad fluuium eiusdem nominis condita. Oritur in Lithuania fluuius Borysthenes, qui deinde per Rußiam fluens, in mare exit Ponticum. Lingua gentis quadripartita est, paulatim tamen lingua subintrauit Polonica, nec non Germanica, sequitur Lithuania & Samagithia ritum Ecclesiæ Romanæ. Ptolemæus, Galindos, Sudinos, Seuinos, Amaxobinos & Cariones ibi posuisse videtur.

Rußia siue Roxolania, et ipsa in Sarmatia posita est Europæa. ea duplex est, Alba & Rubea, seu inferior: à solis ortu flumine terminatur Tanaide & paludibus Mæotidis. à Septentrionibus autem Moscouia & Lithuania adiacet: à meridie verò Valachia, Moldauia & Carpato monte disterminatur, ad occasum autem Poloniam & Masouiam contingit, eam regionem olim inhabitarunt Maßagetæ, qui & Alani & Hamoxobij ac per totum latus Mæotidis Iaziges, & Roxalani, nec non Chuni, ad occasum versus Peucini & Bastarnæ, Amadoci & Nauari, Tyrangitæ, Sauromatæ, & Gythones, cum alijs nationibus Gothicis, siquidem ex his regionibus emigrarunt Gotthi, Alani,

Alani, Scyri, Gepidæ, Heruli, Taiphali, Carpi, & reliquæ cunctæ gentes Gotthicæ, quemadmodum ex certißimis historijs ostendi potest; nam Alani & Roxolani in vastißimis campis ad Tanaim vsq; habitarunt, qui hoc tempore ob Tartarorum incursionibus penitus sunt desolati & inculti.

Ad fluuium verò Deneper, qui est Borysthenes, & Denester, qui & Tiras, Gotthi residebant. Vndi digreßi in duos diuisi sunt populos, nam qui ad solis ortũ sunt progreßi, ac Tauricam Chersonesum cum multis alijs occuparunt locis, Ostrogotthi, hoc est Orientales Gotthi sunt dicti. Qui verò occidentem versus perrexerunt, Visogotthi, id est, occidentales Gotthi sunt appellati: in horum locum Sclauini successerunt, quemadmodum patet ex lingua.

Cæterùm hoc tempore Rußia, magno Duci Lithuaniæ, & Principibus, qui sub ipso sunt, est subdita; præter ea, quæ Moscouitæ abraserunt. Sanè etsi regio illa pecoris, frumenti & mellis sit fertilißima, præcipuè ea, quæ Podolia nuncupatur, per Tartaros tamen ac Turcas admodum est vastata. Tartari enim Precopenses, qui & Vlani, ex Taurica Chersoneso quotidie illa inuadunt & spoliant. Turcæ verò postquam nostra ætate Bialogrod siue Nigrum Castrum, vbi Tiras, hoc est Denester, in Pontum influit, necnon Kiliam, hoc est, Album Castrum, non longè à Danubij ostijs occuparunt, nunquam ab infestatione Rußiæ cessarunt. Sed & Tartari Precopenses munitionem citra Borysthenem extruxerunt nomine Ozarkou, ex qua Rußiam inuadunt & spoliant.

Ruthenì enim licet olim supra flumine præsidia quædam constituissent, per quæ Tartari transgredi probibebantur, ea tamen propter auaritiam reliquerunt: Vnde iam Tartaris liber patet aditus. Habet & Rußia ciuitates quàm plures insignes, quæ magna ex parte vastata sunt, inter quas fuit Chiouia vrbs amplißima ad Borysthenẽ fluuium sita, forsitan Olbia, seu Borysthenis

Ptolemao & Strabone vocata, iam pridem à Tartaris euersa. In illa residebat Ruthenorum Metropolitanus, cui subditi fuere omnes Rußia, Lithuania, Moldauia & Valachia Episcopi. *Hodie Leopolis principalis est ciuitas, deinde* Halitz, *amba iuxta fluuium* Tiram *sita, cum plerisq; alijs, nam Smolēsis, nec non* Plescouiensis & Nouigradensis *ducatus, cum ciuitatibus suis Ruthenis, vt dictum est, per Moscouitas sunt adempti.* Rutheni *Sclauonico loquuntur sermone, & ut plurimum* Græcorum *fidem sequuntur.* Inhabitant *& Rußiam Armeni, qui magnas exercent mercaturas, nam ad Aegyptum, Persiam & Indiam vsq; penetrant; inter* Turcas *enim &* Machumetanos *liberè, & vbiq; sine vectigalibus negociantur, ita enim lege sua Machumetes constituit, quoniam ab Armenis educatus & multis beneficijs affectus fuit.*

Cæterùm quia Tauricæ Chersonesi *facta est mentio, sciendum est quòd* Ostrogotthi *illam post primam occupationē vsq; in hodiernum diem inhabitant: nam licet* Imperatores *Græci peninsulam illam aliquando possederint,* Iauuensesq; Caffam, *quæ est* Theodosia, *occupauerint,* Tamerlanusq; *decantatus* Tartarus, *illam ceperit, à quo tempore eam* Tartari Vlani *qui &* Precopenses *seu* Crimnenses, *ex oppidi nomine ita vocati, poßederunt ac inhabitarunt, qui & ipsi postea à* Turcis *fuerunt subacti & ad tributum soluendum coacti,* Ostrogotthi *tamen semper montana, licet sub tributo possederunt, loquuntur autē* Germanicè, *qua lingua omnes* Gotthi, *vt pote* Germani, *sunt vsi.* Superfuere *& ad ætatem vsq; nostram duces* Gotthorum *nobilißimi de* Mankup *dicti, qui castrum* Mankup *semper à* Tartarorum *vi defenderūt, donec* Machumet Turcarum *Imperator* Caffam *expugnauit,* Tartarosq; *ac peninsulam suo subiecit imperio, tum & castrum* Mankup *cepit, ac duos duces fratres de* Mankup *gladio percußit, in quibus & tota* Gotthorum *illorum nobilitas cessauit:* Gotthi *verò qui adhuc in*

montibus

montibus supersunt, vt plurimum vineas colunt, & inde vitam sustentant.

Proinde & hoc sciendum, quòd ex omnibus nationibus Gotthicis nulla amplius in Germania superest, exceptis Scyris qui & nunc quoq; Stirij vel Stirenses adpellantur, & Turcilingis, qui & Turingi.

Sed nec hoc ignorandum est, eam gentem, quæ hodie Turcarum adpellatur nomine, à Tartaris ortum sumpsisse: quod non solùm vna & eadem lingua, ritus, victus & vestitus, sed & equitandi ac bellandi vsus, nec non fraudes, perfidia & innata barbaries ostendit & feritas.

Falluntur igitur qui Turcarum gentem antiquißimam, aut Turcimanos esse putant, cùm parum plus sint, quàm tercentum anni, ex quo primum Tartarorum nomen, antea penitus incognitum, sit auditum, post quorum aduentum Ottomannus se à Tartaris seiunxit, ac cum suis Turcarum nomen assumpsit; Tartariq; hodierna die Turcas clientes suos esse dicunt, ac Deum ob peccata eorum Turcas sic extulisse conqueruntur, quum antea nõ solum illorum fuerint subditi, sed rustici etiam, idq; Turcarum nomine significare asserunt.

Proinde gentes Sclauonicæ non solùm magnam Europæ, sed & Asiæ partẽ occupauere, supersuntq; hodie in montibus Iberiæ ac Albaniæ. Et versus mare Hircanum Circaßi, gens bellicosißima, quæ longo tempore Aegypto cum Syria sub seruorum nomine imperauit.

Habitant & ibi Gazarorum gentes, quæ hodie Abgazari & Abgazelli à Græcis vocantur: nec non Mẽgrelli, apud has gentes Tartari Sauolenses tela & alia comparant necessaria, & hi omnes ex Sclauorum gente originem sumpsere, linguaq; loquuntur Sclauonica, ac Christi fidem secundum ritum græcum sequuntur: quin per totam Turchiam, præcipuè apud milites, Sclauonica in vsu est lingua, ita vt Constantinopolis ipsa

iam non amplius prisco nomine, sed Cæsaris domus Sclauonica vocetur lingua, sed & pauloantè in aula Soldani Aegypti, milites, vt pote magna ex parte Circaßi, Sclauonicè loquebãtur.

Supra mare Hircanum & meridiem versus Zagathai habitabant Tartari, non amplius iam in campis, sed ciuitatibus lapidibus constructis, ex quibus præcipua est Sarmacanda, quam Iaxartes maximus Sogdianæ fluuius interluit, qui & in mare Caspium exonerat: huius conditor Tamerlanus fuisse dicitur, cum quibus dum Sophi Rex Persarum bellum nostra gereret ætate, à Selymo Turcarum Imperatore inuasus & victus est, qui & illi quicquid in Armenia poßidebat, vnà cum Taurisio regni capite, ademit.

Cæterùm qui Vinulos seu Vendos, reliquámue Sclauorum gentem Vandalorum nomine honestare contendunt, planè falluntur: constat enim Claßicorum scriptorum authoritate, Vandalos ex Gotthorum ortos esse gente, quemadmodum & Sciros, Gepidas, Alanos, ac reliquos Gotthicæ nationis populos, inter quos nihil præter solam interfuit nomenclaturam: eisdem enim institutis, eademq́ue vtebantur lingua, Germanica nempe, quemadmodum, vt dictum est, ex reliquijs quoq́ue Gotthorum, quæ Mõtana Tauricæ Chersonesi præsenti adhuc ætate obtinent, discere licet, quum Sclauorum, Vendorum & Viltzorum loquela penitus à Germanica sit diuersa. Quin & diu anteaquam Sclauorum nomen est auditum, Vandali populariter cum liberis & vxoribus è patria emigrarant, iamq́ue Lusitaniæ partem tenebant, ac in Africam traijcientes, Carthaginem cum vniuersa illa prouincia suo subiecerant imperio. Sed & tam Ostrogotthi quàm Visigotthi Christianam tum susceperant fidem, quum Sclaui sub initium omnis religionis fuerint expertes, quorum tanquam nouorum hostium nomen, sub Mauritio primum auditum est, excursionesq́ue eorum à Iustiniano non parum sunt repressæ, donec immensa multitudine superantes,

magnam

magnam Europæ & Germaniæ quoq; occupauerint partem: quod quidem Procopij aliorumq; plurium authorum constat testimonio. Egreßi autem sunt ex Scythia, quemadmodum multæ aliæ barbaræ nationes, & vt Solinus Græcus scriptor refert, ex profundo Bersiliæ, dominatiq; sunt omni perviæ terræ vsq; ad mare Ponticum.

Gazari sub initium à Græcis appellati, quemadmodum & hodie à Saracenis vocantur: nihil igitur Vandalis ac Vendis, præter nominis tantum consonantiam quandam vnquam cõmune fuit, licet Sorabi, Viltzi, Vendi, ac reliquæ Sclauorum gentes à Vandalis derelictam occupauerint terram, quemadmodum & multas alias regiones suo subiecerunt imperio, prioribus expulsis habitatoribus. Si quidem nulla vnquam gens è Scythia egressa, tam copioso numero, vt Sclaui, habitabilis terræ partem inundauit: nam quicquid est à mari Sarmatico & Baltheo, ad Pontum vsq; & Adriaticũ mare, nec non à Tanaide fluuio, vsq; ad vmbilicum Germaniæ, cum tota Sarmatia Europæa ac magna parte Asiaticæ, nec non Boëmia, Dalmatia & Illyria, sua repleuerũt multitudine. Quòd si eisdem artibus, quibus regna parantur, etiam conseruarentur, proculdubio omnium gentium essent potentißimi. Verùm quemadmodum homines, ciuitates, regna & nationes, sua habent initia ac incrementa; ita etiam cùm ad fatalem deueniunt periodum, rursus decrescere & pessum ire incipiunt, quo ad tandem penitus deficiant ac euanescant. Nihil enim in hac mundana machina firmum, aut perpetuò stabile esse potest.

MONTES ET SYLVAE IN GERMANIA VLTRA RHENANA.

EX montibus Ptolemæus primùm ponit Sarmaticos, qui nunc Hungariam, Poloniam, ac Germaniam disterminant, vocanturq; Cremnitz & Semnitz.

Montes verò qui supra caput Danubij sunt, hodie pars existunt

existunt sylua nigra, iuxta oppidum Villingen.

Eluetiorum Eremus, hodie superior pars est sylua nigra, cum sylua Bregentina, quæ ad Alpes vsque pertingit.

Abnobi montes varia sortiuntur nomina, multósque extendunt ramos, à sylua enim nigra, per ditionem Marchionis Badensis, & Ducis Wirtembergensis, Niceriq́ fluminis ripas excurrentes, per Sueuiam vsque ad fluuium Cocerum, ac inde ad Tubarim progrediuntur, hinc Franconiam versus ac Babenbergam tendentes, syluam saltuosam, hoc est, Steygerwald *constituunt, à Nicero verò ad amnem Mœnum,* Ottemwald, *ac vltra illum* westerwald *nominãtur. Dehinc ad Catthos, hoc est Haßiam pertingunt, à quo etiam Franconiam diuidunt, ibiq́,* Spesshart *appellantur, & vsque ad Westphaliam, necnon Rheni ripas Coloniam vsque se extendunt.*

Melibocus verò mons inde initium sumit, & ad ortum tendit, nunc Hartzwald, *& montana sunt Misnensium, cum argentifodinis, planeq́ appendix est Abnoborum montium.*

Deinde sylua est Semana, hodie sylua Turingorum. Sub montibus autem Subdetis Gabreta est sylua, nunc Bohëmorum dicta, quoniam Bohemiam vndique per gyrum circundat & claudit.

Asciburgij verò montis nomine, montana illa continentur, quæ per Silesiam ad Poloniam & Cracouiam vsque se extendunt.

Sudeti montes esse censentur, qui nunc montana Babenbergensia vocantur, & ditio Marchionum Brandenburgensium, vbi ciuitates sunt Holfeld, Culmbach, Peyrreut, Hoff, *cum Foytlandia.*

Sub his montibus prædicta Gabreta est sylua, quæ & ipsa pars est syluæ Bohemicæ.

Sed & sylua Hercynia initium inter hos & Sarmaticos sumit montes, quæ immenso protenditur tractu; nam Cæsar scribit, neminẽ huius Germaniæ esse, qui se audisse aut adiisse ad initium

initium huius sylua dicat: etiam quum itinere quadraginta dierum processerit, aut quo ex loco oriatur acceperit, latitudine verò nouem dierum itinere expedito patere, multarumq; gentium fines propter magnitudinem attingere. Hanc olim, vt ex varijs patet scriptoribus, Germani inhabitarunt, fuitq; ibi Germania magna, sed illam postea occuparunt Poloni gens Sclauonica, eamq; hodie cum Moscouitis, & Lithuanis tenent.

Luna sylua, & ipsa pars est syluæ Bohemicæ versus meridiem vsque ad Danubium pertingens.

IN RHETIA & Vindelicia.

Adula monte latus occidentale Rhetiæ terminatur, hodie Alpes sunt iuxta Curiam & loca circumiecta.

Graiæ verò sunt Alpes, Athesini, & Oeni vallis dicti; quæ Italiam versus extenduntur. Pœnæ autem sunt iuxta principium Lyci amnis.

Ocra mons hodie Alpes sunt circa Iuuanum, hoc est Salisburgium.

IN NORICO.

Cecius mons in Norico est, hodie Scyrorum siue Styrensium montana.

Caruancæ montis nomine, hodie Carnorum, Croatensium ac Gorcensium Alpes continentur.

Cæterùm hoc quoque scire refert, Germaniæ montes ac syluas, licet diuersis adpellentur nominibus, ab Alpibus tamen omnes incipere, ac postea semper continuo quasi tractu hinc inde discurrere, rursusq; in se ipsos reflecti, ac magna ex parte ad montana Bohemiæ, & syluam illam concurrere.

Cæsar Bacenim syluam infinita magnitudine esse scribit, & inter Sueuos ac Cheruscos discurrere; ex quo patet, Bacenim esse, quam Ptolemæus syluam Semanam, hoc est, Duringorum syluam vocat. Is enim eo tempore Sueuos Albis fluuij accolas à Cheruscis dirimebat.

VLTRA RHENVM

verò sunt:

Iura vel Iurassus mons, cuius nomine Suitensium hodie continentur Alpes, vsque ad Allobroges.

Vogesi montana sunt, quæ hodie per Hunorum tergum, ac Lotharingiam extenduntur.

Arduena olim latißimè patebat, hodie Eyflia pars illius existit. Strabo ait: Arduenam Morinos, Atrebates, Eburones, & Menapios attingere.

Ryphei autem & Hyperborei montes, de quibus prisci tam multa scripsere, nusquam hodie comparent, licet tota Europæa & Asiatica Sarmatia vndiq; à Germanis, Polonis, & Moscobitis sit peragrata ac cognita, sed omnia sunt plana, nisi iuxta mare glaciale, vbi colles quidam eminent admodum mediocres. Amnes verò maximi, veluti Rha, qui & Volga, Tanais & Duna, quæ & Zuina, ex syluis, terra plana ac palustri, & nequaquam ex montibus aliquibus oriuntur.

DE FLVMINIBVS

Germaniæ.

Flumina verò Germaniæ sunt quamplurima, quæ partim in Rhenum, Danubium, Albim, & Vistulam exeunt: quædam & sine aliorum incremento in Oceanum exonerant Germanicum. Athesis verò, licet in Alpibus & Germania oriatur, in sinum tamen influit Adriaticum.

In Rhenum igitur influunt amnes insigniores, Ila non longe à Felthkirchio: postea Ara, Lymacia, & Rusia, flumina rapidißima, ex Eluetiorum montibus ortum sumentes.

Deinde Nicerus siue Necarus fluuius celebris, in quem decurrunt Cocerus & Iagesta, necnon alia quædam flumina ignobiliora. Postea Mœnus, vel, vt quidam appellant, Moganus, in Rhenum ex opposito Moguntiæ exit, fluuius magnus & nauigabilis. Verùm priusquàm exonerat, multos alios recipit amnes, &

amnes, & primum Regnesum, qui & Radiantia & Tramaricus vocatur; is postquam Pegnesum per Nurmbergã fluentem suscepit, per Babenbergensem labitur vrbem, à qua haud longè miscetur Mœno. Ab hoc flumine Carolus Imperator, qui magni nomen est sortitus, fossam in Almonem, qui in Danubium influit, ducere est aggressus, ac integram æstatem exercitum in opere detinuit, vt hoc pacto à Rheno in Mœnum, ac ex illo in Regnesum, inde per fossam in Almonem, & ex eo in Danubium, & ita à mari in mare nauigari posset. Verùm ob ingruentes, vt fertur, tempestates, ab opere cessare est coactus: manent tamen adhuc manifesta tanti conatus vestigia; inchoataq; fossa pluribus in locis cernitur: præcipuè tamen iuxta Burgum album, nunc Weissemburgam.

Deinde Tubera in Rhenum cadit, non parui nominis amnis.

Postea Naus, multis alijs auctus fluminibus, iuxta Bingium in Rhenum incidit.

Exinde Mosella, quæ, vt superius est ostensum, Obrincus est, apud Confluentes in Rhenum exit. Verùm prius Sarum fluuium magnum supra Treuirensem suscipit vrbem, qui Sarus antea Blijsa & Nida quoque augetur.

Arar quoq; ex iugis Treuiricis, hodie Eyflia, exortus, multis & ipse auctus torrentibus & fluuijs, supra Rigomagum in Rhenum euoluitur.

At ex alia Rheni parte Lona amnis insignis per Hassiam fluit, & multis auctus fluuijs, iuxta oppidũ Lonstein in Rhenum excurrit. Sequitur deinde fluuius Angra, deinde Rura, vel Adranus, & demũ Lupia apud Wesaliam Rheno admiscetur.

Nouissimè verò Mosa Rheno coniungitur: Rhenus verò diuiditur in Wachalim, hoc est, den Wal, & Isulam, nunc Ypsel vocatur, nec non in Lecum, id est, den Lech, & per hæc tria ostia maxima exonerat in Oceanum Germanicum, totamq; inundat Selandiam, Hollandiam, & Frisiam.

Amnes verò, qui in Danubium influunt, insigniores hi sunt:

Ilera	die Iler
Bernicus	die Wernitz.

Lycus fluuius ingens & rapidus, ac multis auctus amnibus, iuxta Lechsgmund, *haud longè ab Augusta Vindelicorum, Danubium irrumpit.*

Almonus fluuius, quo in tota Germania nullus pisculentior est, iuxta Kelham *exit.*

Nabus verò ex monte Pinifero oriens, ab Vilsum assumens, iuxta Ratisponam exonerat; pariter & Regnus, in quo reperiuntur conchæ margaritas producentes.

At Isara fluuius rapidus & ingens, ab Alpibus per totam labens Bauariam, cùm multos alios accepit amnes, iuxta Filshouen *Danubium influit.*

Oenus verò fluuius maximus ac rapidissimus, quum per Oeni vallem & Bauariam fluit, ac per Iuuarum vel Salzam, & multos alios auctus amnes, tandem iuxta Boëdurum, nunc Pataiuium, cum tali impetu in Danubium ruit, vt per longissimum spatium cursum suum seruet, nec Danubianis admisceatur aquis, quemadmodum perspicuè ex vndarum colore apparet.

Ilza		Iltz.
Trauna		Traun.
Enesus		Ems.
Igla	*Die*	Igel.
Leyta		Leyta
Marchia vel Morava		Marck.
Arabon		Rab.

Wag *fluuius.*

Grana fluuius.

Daras vel Drauus, die Trab: *qui Muram vel Murum*, die Mur, *suscipit, fluuius ingens. Inter hunc & Danubium Tur-*

carum

carum Imperator Ladislaum Hungariæ Regem deuicit.

Tybiscus	Die Teyss, vastum flumen.
Saus	die Sau, amnis maximus. Is iuxta Taururum, hoc est, Albam Græcam, Danubium influit.
	Sequitur inde:
Moschus.	
Rhabosus,	
Ciabrius,	
Alutas	Forsitan Baralat & Seretius amnis.
Hierassus	nunc Pruth fluuius.

In Oceanum exeunt post Rhenum,

Vidrus, hodie Vnda nigra, in Catthorum montibus oriens.

Amasius seu Amasia, nunc die Ems: in hunc fluuiū Strabo Visurgim & Lupiam deferri scribit errore manifesto, cùm Lupias in Rhenum, Visurgis verò longè supra Amasum in Oceanum exeat.

Visurgis, Wesera, fluuius insignis: hic Fuldam, Ederam, Weram, & Nidam amnes suscipit, per Saxoniam, & iuxta Mindensem, Werdensem, Gotingensem ac Bremensem labens ciuitates, tandem in Oceanum exonerat.

Albis die Elb, magnus Germaniæ fluuius, in montibus Bohemiæ oriens, suscipit autem Multam flumen magnum, quod Pragensem præterlabitur ciuitatem. Deinde Egram, ex monte Pinifero, vt dictum est, fluentem. postea Salam, ac Ortellam, demum ciuitatem Hamburgum præterlabens, in Oceanum Germanicum vasto euoluitur ore. Ad huius exitum Saxonum Insulæ sunt positæ, quas, vt dictum est, hodie Dietmarsi inhabitant, gens indomita, & multis victorijs contra Daniæ reges, Slesuicenses duces, & nobilitatem clara.

Chalusus fluuius Eidorus esse censetur.

Sueuus die Spre, oritur & hic amnis ex Bohemiæ montibus, ac iuxta

bus, ac iuxta Sundensem ciuitatem, hoc est, Laciburgium in Oceanum exit.

Viadus, hodie Odera, *fluuius magnus, in hunc* Neusa, *qua per Slesiam & Vratislauiensem labitur ciuitatem, fluit.* Tan*dem apud Caminum in mare erumpit.*

Vistula, qua & Istula, seu Iustula, aut Vandalus appellatur, fluuius ingens, & vltra quem Ptolemaus Sarmatiam Euro*paam auspicatur, oritur in montibus Sarmatia, & Cracouiam alluit, inde per Poloniam fluens,* Drauauitz *fluuium, quem quidam Drauennam esse volunt, suscipit. Deinde duobus ostijs et apud Dantiscum & Elbingen in sinum Codanum exit.*

Post hunc Chronus, qui Passaria esse censetur, in mare fluit.

Inde Pregora *fluuius, post quem* Memula *amnis magnus, qui &* Niemen *vocatur, in Lithuania oriens in mare erumpit Prutenicum.*

Postea Hilge *fluuius, deinde* Poler *fluuius, sequitur hunc Duna, qua & Zuina, ac Binda, ingens fluuius, qui & ipse in Lithuania oritur, ac iuxta Rigam ciuitatem in mare erumpit. Fortè apud Ptolemaum est Chersinus.*

Inde Anne *fluuius, tandem* Narua *supra ciuitatem Reualiensem iuxta Flautennam in mare exonerat. Limes hic est inter Liuoniã, qua Crucigeris paret, & Moscouiam. ostia fluuij huius in eleuatione polari graduum 62. esse feruntur.*

IN PONTVM AVT EVXI- *num fluunt:*

Tiras der Nester, *qui iuxta Castrum nigrum in mare exit.*

Borysthenes, der Neper, *in Lithuania ortum sumens, & per medium ferè Russia labens.*

Tanais, Don, *oritur in Moscouia, ex terra plana, & nequaquam ex montibus.*

Rha fluuius maximus, oritur in Moscouia; quumq; sub initium versus Septemtriones fluat, mox ad orientem flectit, lon-

gèq;

geq; Tanaim ambit; tandem ad meridiem conuersus, per Sarmatiam Asiaticam, & campos planißimos Tartaroȓu vagatur, ac per viginti quinq; ostia maxima in mare Caspium, quod nunc Mare de Bachan vocatur, exonerat, iuxta ciuitatē Derbet. Oriuntur autē in Moscouia, præ cæteris, tria maxima flumina, nempe Zwina, Tanais & Rha. Proinde mercatores Germani, tria maxima flumina eodem vocant nomine, nempe Danubium vel Istrum, Dunam, quæ & Zuina, ac Tanaim; & cum se de longinqua peregrinatione iactitant, tres se Danubios vidisse asserūt. Proinde in his omnibus nihil certi affirmamus, nisi vbi veritas seipsam manifestè prodit. Quis enim in re tam dubia, & vbi propter variarum gentium transmigrationē omnia sunt immutata, non aliquando aberraret? planè enim constat numeris haud confidendum esse, quos Ptolemæus in his oris nequaquam ex obseruatione certa, sed ex aliorum scriptis aut dictis, vel per instrumentum quoddam Mathematicum, seu iuxta coniecturam aßignauit, quod & ipsemet ingenuè fatetur. Porrò in Germania inferiori nequaquam absurdè à fluuiorum aliquando situ credibilis sumi potest coniectura, at in Germania superiori nullus ab scriptoribus recēsetur fluuius (præter Danubium, Mœnum & Oenum, licet multi alij sint, & insignes) cuius adminiculo vel parumper ad veritatem accedi posset: vbiq; igitur coniectura potius quàm vlla nitimur certitudine, ita tamen, vt nemini legē præscribamus, ne à nostra discedat opinione, nam quicunq; ostendere poterit, se nobis rectius sentire, huic nō solum non repugnabimus, sed etiam gratias habebimus gratißimas, si nos melius informare valebit. Ego enim ita in plerisq; me dubium esse fateor, vt ignorem etiam, cui nā genti patriam meam Nurenbergā, quæ Segodunum esse censetur, ascribere debeam: hoc tamen pro comperto habeo, Noricos quū à Romanis expellerentur, vltra Danubium & in hanc regionem conceßisse, quæ & hodie ab his nomen retinet, & Norica vocatur, quæ

tur, qua cōtinetur quicquid ab exitu fluuij Almonis in Danubiū Nurenbergam vsq; protenditur, ita, vt Albus Burgus, nunc Weissenburg, in Noricis esse dicatur, sed & proculdubio Norimberga quasi mons Noricus, à Norica regione nomen accepit, Traiectusq; amnis Regnicij per miliare vnum à Norimberga distans, Germanicè Furt in Norico agro reputatur, à quo deinde occasum versus ac Septemtriones Francia orientalis seu Franconia ortum auspicatur. Sita est autem Norimberga, non solùm in Germaniæ, sed & totius Europæ vmbilico; tantum enim distat à flumine Tanaide, quantum à Gadibus; ab Oceano quoque Germanico, quantum & à mari mediterraneo: altitudo eius polaris graduum esse censetur $49\frac{1}{2}$. Vera autem longitudo graduum 27. minut. 22. quæ quidem longè discrepat à descriptione Ptolemæi.

REGIONVM ET CIVITATVM quarundam nomina.

Olim	Nunc
Rhetia.	Sueuia transdubiana, iunctis Alpibus.
Vindelicia.	Bauaria.
Noricum.	Lant an der Enß.
Pannonia superior.	Austria.
Pannonia inferior.	Vngaria.
Marcomanni.	Merhern.
Cimbrica Chersonesus.	Ducatus Holsatiæ. & Schlesuicensis.
Sicambria.	Montenses hodie ibi degunt.
Batatui.	Geldrenses iuxta Rhenum & Wahalim, ac etiam Hollandi.
Arduenna.	hodie dicitur Ardenna.

a pud

apud Namurcum, ac magna pars est diœceseos Leodiensis, *&* *pars ducatus* Lucemburgensis *ac* Iuliacensis, *vsq;* Coloniam: *vide Cæsarem.*

Gallia Narbonensis,	*Prouincia.*
Gallia comata.	*Francia.*
Lutetia.	*Parisium.*
Remi.	Reins.
Sequani.	*Burgundiones comitatus.*
Hedui.	*Burgundiones Ducatus.*
Allobroges.	*Sabaudienses, cis & vltra Lemanum Lacum.*
Aulertij,	*Aurelianenses.*
Ambiani.	Amiens.
Atrebates.	Aters: *ciuitas Episcopalis nomen hodie tenet.*
Bibracte.	Beurai.
Alexia.	*Alsetum.*
Gergouia.	*Claramont.*
Genebum.	Orliens.
Gebenna	Genf. *certum ex Cæsare.*
Arar.	*Sagona*
Turones & Veneti.	*Britannia.*
Lacus Lemanus.	*Lacus* Losanen. *certum.*
Britannia Insula.	*Anglia.*
	Scotia.
Hibernia.	*Hodie dicitur Hibernia Insula versus occidentem Britanniæ.*
Dania.	Denmarckt.
Noruegia.	Nortuegen.
Suetia.	Schueden.
Gotia.	*Gotlandia Insula.*
Scandia.	Schonlandt

Lusitania

Olim	Nunc
Lusitania complectitur:	*Porto galliam, regnũ Mursiæ, ac partem Granatæ.*
Gallatia.	*Galitia.*
Tarraconensis.	*Cathelania & Arragonia.*
Bætica.	*Castiliæ pars magna, ac pars etiam Granatæ.*
Hispalis	*Sybilia.*
Triballi	*Bulgari.*
Misia superior	*Bosna.*
Dalmatia hodie dicitur Dalmatia & Sclauonia, pars est Liburnia & Histria.	
Illyrij	*Bosinenses & Dalmatæ.*
Misia inferior	*Seruia & Rascia.*
Getæ	*Transyluani.*
Datia	*Valachia.*
Thraciæ pars maxima	*Romania.*
Macedonia	*Albania.*
Boëtia cum Phocide	*Ducatus.*
Attica & Megarensis ora	*Setina.*
Hellas cum Locride	*Vlachia.*
Etholia	*Despotatus.*
Ambratia	*Larta.*
Peloponesus	*Morea.*
Isthmus	*Heximilium.*
Sparta	*Misistratum.*
Licia	*Briqua.*
Ionia	*Quiscum.*
Aeolia	*Folia.*
Pontus	*Trapezus.*

Berithum

Berithum	Barut.
Epiphania	Alepum.
Memphis	Cayrum.
Babylon	Baltach.
Aphrica	Barbaria.
Tuneta	Tunisi, prope Carthaginem.
Cumania	Tartaria inter Rha fluuium & Tanaim.
Gedrosia	Tarse, Guzerat, & Cambeia.
Caramania & Aria	Turqueste & Duilcindæ regnum.
Iberia & Albania.	Colchis & Comaniæ pars.

India intra Gangen, nunc Melibar, vel Zulmando, continet Regnum de Decam, Calequut, Cochin, Coulam, nec non Narsinga & Otisse Regnum.

India extra Gangen, Mazin, Regnum Banguelæ, Eracangui, Pego, Aua, Damasian, Ternasuri, vsque ad Chersonesum Auream.

Insulæ Fortunatæ,	Canaria.
Insulæ Hesperidum.	Caput Viride.

INDIA coniecturaliter.

Ptolemæus.	Nunc.
Prassum promontorium,	Monsambic.
Rapta	Quiloa
Tonica	Mombaza
Apocopa	Melinda.
Zingis	Caput de Guardafu.
Aromata	Zeila.
Mosylum	Cauaquin
Dire	Babel Mendap: ibi sunt angustiæ rubri maris, nunc strictum de Mecha.

Ab alia verò parte maris rubri:

Arabia felix,	Leaman vsq; ad Adem.

Badeo	Gyda.
Muza	Maha.
Ozelis	Adem.
Syagros	Caput Fartaque.
Armuza	Ormus.
Alambater	Diu.
Monglossum	Goa.
Simyla	Calecut, vel Chosim.
Comaria promontorium	Comaria.
Colchi	Cael.
Aurea Chersonesus	Malaqua.
Sinæ.	Schin.

Postea est Regnum de Cusch, & Zampa, deinde Cathaio.

Cæterùm quia multi contendunt Insulas nuper ab Hispanis inuentas, omni ætati fuisse incognitas, libuit hic adijcere, quid Aristoteles in libro De admirandis in natura auditis, de illis scripserit, quæ talia ferè sunt.

Aiunt etiam Phœnices illos, qui vltima Gadium incolunt, quum trans Herculis columnas per dies quatuor enauigassent, vento maximo Apeliote tracti, adplicuisse tãdem ad loca quædam inculta prorsus ac deserta, verùm plena multa illuuie, & continuo pæne conquassata motu, ea vbi cessauerit æstus, facile conspici posse; sed redeunte immergi: in quibus inuenisse eos affirmant incredibilem quandã thymorum multitudinem, magnitudine quidem & amplitudine admirabili. Tum verò ab his parari laqueos cœpisse: quibus cùm caperentur, captos autem membratim concidere, atq; eorum carnes desiccare paulatim consueuisse, ac demum in vasis reconditos, deferre Carthaginem. Verùm à Carthaginensibus non amoueri amplius è ciuitate, sed potius eos inter se consumere, ob eam quam ferunt huiusmodi pisces in conuiuijs dignitatem & excellentiam de se præstare. Hanc Thymorum multitudinem palam iam cernere est in

est in Insula Madera, & Insulis quæ Faial seu Noua Flandria appellantur. Proinde in eodem libello Aristoteles ita quoque scriptum reliquit.

Trans Herculis columnas in eo mari quod Atlanticum dicitur, inuentam quandam Insulam à Carthaginensium mercatorib. olim fuisse inquiunt, à nullis ante id temporis habitatã præterquàm à feris, & propterea syluestrem admodũ & multis refertam arboribus: alioquin fluminibus plurimis ad nauigandum aptissimis plenam, ac incredibili quadam omnium rerum nascentium vbertate profluentem, sed remotam à continenti plurium dierum nauigatione: ad quam cùm nonnulli Carthaginensium mercatores fortè accessissent, captiq́ eius loci fertilitate ac aëris clemẽtia, ibi sedem fixissent, commotos ob id Carthaginenses ferunt statim consilio publico decreuisse, morte indicta, ne quis posthac illuc nauigare auderet, & qui iam ierant, iussisse statim interfici, ne ipsius Insulæ fama perueniret ad alias nationes, submitterenturq́ alicui fortiori imperio, ac fieret quasi oppugnaculum quoddam aduersus eorum libertatem.

Proinde compertum est ex obseruatione Eclipsis, quæ fuit in mense Septẽbri anno salutis 1494. Hispanam Insulam, quatuor fermè horarum interstitio ab Hispali, quæ Sibilia est, distare, hoc est, gradibus 60. qualiũ est circulus maximus 360. medium verò Insulæ continet gradus 20 circiter in altitudine polari. Nauigatur autem spatium illud communiter in diebus 35. altitudo verò cõtinentis oppositi, cui Hispani sanctæ Marthæ nomen indidere, circiter graduum est 12. Darieni verò terra & sinus de Vraca gradus quasi tenent 7½ in altitudine polari, vnde longissimo tractu occidentem versus terra est, quæ vocatur Mexico & Temistitan, à qua etiam non longè remota est Insula Iucatan, cum alijs nuper repertis.

FINIS.

GERMANIÆ INFERIORIS HISTORIÆ, ET LOCA ALIQVOT DEclarata, Auctore Gerardo Nouiomago.

GERARDVS NOVIOMAGVS D. C. N. *Viro clarißimo*, S. P.

RECTE *admones* N. *amice doctißime, sed serò, debuisse videlicet me* BATAVICAM, *adeóq; patriam Historiam, exactius, copiosius ac ornatius scribere, priusquàm, non aliter quàm implumis auicula è nido, in publicum protruderetur. Addis præterea seculum hoc nostrum emunctas habere nares, ac sagaciter subodorari, si quid in alienis præcipuè libellis desideretur. Non habeo mi* N. *quid ad hæc respondeam, nisi hoc vnum, quòd magnorum virorum auctoritate adactus potius, quàm gloriolæ cuiusuis aucupio inductus, hanc tumultuariam farraginem foro exponi passus sim. Et, vt rem planè intelligas, quum Vermatiam, non vno nomine mihi laudãdam ciuitatem, propter insidias, quæ mihi strui ab aulicis amicis nunciabantur, relinquere coactus essem, hucq; ascendissem, & vix haberem vnde me alere possem, consulebant amici mei haud vulgares, vt* N. *Viro clarißimo, aliquod literarij laboris opusculum nominatim inscriberem, futurum sperantes, vt hac ratione studiosis ac doctis viris, quorum hic non contemnendus est numerus, innotescerem, & opera V.C. atq; collegarum qui ipsius sententiæ vel rarißimè contradicere solent, docendi munus assequerer, vnde mihi pro modulo professionis & ætatis meæ vitæ necessaria pararentur.* Non potui non obedire tam candidis consultoribus pa-

riter & præceptoribus: & quum nihil aliud præ manibus esset, Batauicæ Historiæ collectanea in hunc quem vidisti ordinem digesta, Typographo edenda volens tradidi. Quàm non infeliciter autem huius aleæ iactus mihi ceciderit, & præsens rerum mearum status satis indicat, & ipse coram aliquando audies. Eadem quoque causa extitit, quare versiculos quosdam, sub aduentum meum in hanc vrbem, profuderim, gratificaturus scilicet piis lectoribus. Et hi licet non admodum venustuli sint; tamen nec à pietate, nec à Christiani versificatoris modestia alieni, vel inimico iudice, censeri poterint. Quúmque huiuscemodi essent, non solùm non profuerunt auctori, verùm etiam, vbi gratiam mereri debuerant maximè, ibi obfuerunt maximè. Sed hoc vtcunque tolerandum fuisset, nisi laruati etiam pinguiculiq; Poëtæ eis insultassent, non ob aliud, nisi quòd pro Apollinis, pro musarum & huius farinæ indoctarum fabularum (quæ nihil præter arrogantem quandam ostentationem habent) toties & tam ineptè iterata nomenclatura, Iesu Christi Seruatoris nostri, nomen ibi legeretur. En habes Vir ornatissime, bene longam temeritatis meæ excusationem, qua si tibi satis factum sensero, est quod gaudeam; sin minus, superest, vt hanc præproperæ editionis iacturam resarciam, additis nonnullis, quæ ad inferæ GERMANIAE *nostræ illustrationem pertinere videbuntur. Ad hunc igitur pensum, quem patriæ debere me confiteor, absoluendum, Veterum Historicorum libros haud oscitanter lego, excerpens, annotans, conferens, vt vel tandem patria nostra veris præconiis illustretur. Veritas enim (vt ille inquit) in auctoribus semper sequenda est. Recentiorum quoque scriptorum libros introspicere penitius ac lectitare diligentius, non grauor: sed in his experior verißimum esse, quod Plinius ait, sui quisque situs diligentißimus auctor est. Magni enim & eruditi alioqui viri in Principum nostrorum conscribendis Historijs, locisq; Inferioris Germaniæ, indicandis, fœdè hisce*

annis

annis lapsi sunt. Quorum errores neq; mordacius neque amarulentius hic exaggerabo, sed rei tantùm veritatem simplici oratione ob oculos ponam, vt candidus lector conferat, expendat, diiudicet.

CAROLI CAESARIS *stemma, quidam ambitiose satis scribere adgressus, vbi paternam Genealogiam superstitiosius supputando enumerasset, maternam (qua ratione nescio) originem subticuit.*

HERALDI *verò (liceat hoc vti vocabulo) atque horum præcepta sequuti pictores, nobilium stemmata hoc ordine describunt, vt primo loco patris, secundo matris, tertio auiæ paternæ, quarto maternæ, insignia & tituli collocentur, & ita ad proauias & abauias, ad maiores vsque ascendere solent.*

ILLVS. D. MARGARETHA *Diui Maximiliani Augusti filia, primo, patre magis conniuente quàm volente, Carolo octauo Francorum Regi, desponsa fuit, sed certas ob causas, nec scriptorum vulgo notas, in patriam remissa est.* Id *quod non semel pater Augustus antea postulauerat. Deinde,* IOANNI *Castellæ Regi, Ferdinādi Hispaniarum Regis (quem merito Bæticum ob deuictum inclytum illud Granatæ regnum dixeris) filio nupsit, cui & prolem peperit, qua à patris morte non diu superstite, demum nuptui tradita est* PHILIBERTO *Allobrogum Duci, qui cum amanter coniunctißimeq; vixit, quo vita functo vidua permansit.*

D. IOHANNA, *mater* CAROLI AVGVSTI & FERDINANDI REGIS, *non fuit primogenita (vt iste scribit) Ferdinandi Hispaniarum Regis, primogenita enim duobus Lusitanicis Regibus vxor fuit.*

ROTERODAMVM *Batauorum oppidum, & olim non ignobile & nostra ætate,* D. ERASMI ROTER. *incomparabili eloquētia & eruditione, apud exteras nationes magis nobilitatum, non à Sycambrorum Rege quopiam, sed ab aquis,*

in quarum aggere(quem Dam *Batavi dicunt) situm est, quasi* Roteræ *aggerem dicas, denominatur.*

De Sycambrorum finibus, & vbinam vltra Rhenum, Rheno licet proximi, habitarint, Cæsar Iulius in primis consulendus erat. Nam hos, qui ab Octauio Augusto, in Gallicam Rheni ripam translati leguntur, nullum vnquam Regem proprium habuisse constat.

Quæ verò de Francis & Sycambris scribuntur, ad alia tempora & loca spectare videntur. Sunt q; hic obscura historicorũ veterum nebulæ discutiendæ, vt veritatis splendor lectori adpareat. Id quod nos, Christo auspice, aliquando conabimur.

NEOMAGI, *non adpellantur vulgata veteriue nostrate lingua, noui amici vel vicini, sed* Magen, *Batauicè, cõsanguineos dicimus. Quare longè altius eius vocabuli ratio petitur, ab his qui Belgarum vicinorumq; Germanorum Historias exactius & maiore iudicio conscripsere. Qua de re in* BATAVIA *nostra nonnihil attigimus, vbi etiam nobilem arcem* BATOBVRGVM, *non à* BASSANO, *Rege nescio quo fortè chartaceo, sed à Batauorum principe, ad Mosæ ripam conditam ostendimus. Neque* Bassanborch *(vt est apud Abbatem Tritemium) sed seruata Batauicæ linguæ proprietate,* Batenborg *dicitur.*

GELDRIAE *ducatum, (ita dici cœptum) à Gerlaco Geldriæ præfecto, nomen habere, tam verum est quàm VVabalim, Buscumducis Brabantiæ oppidum præterfluere.*

GELDRIORVM *præfecturam, ante Gerlacum, VVichardus & Lupoldus administrarunt; neq; opus est, vt ad Geldriacum monstrũ, fabulosum videlicet illum & volatilem draconem, recurramus, illorum ineptam gloriationem imitantes, qui Olorem Ledæ adulterum & nescio quem obscuriorem incubum generis nominisq; sui auctorem agnoscere malunt, quàm notæ probitatis plebeium quempiam.*

Verissi-

Verisimilis admodum coniectura est Geldriam à GELDVBA *arce, paucis immutatis literis, dictam. Sed de his in* BATAVIA *nostra fusius.*

CAESAR IVLIVS, *non minus omnis eruditionis, & in primis Mathematicæ, quàm armorum gloria clarus, rectè (vt cætera) scribit Scaldem in Mosam influere. Huius rei etiamnum haud obscura vestigia extant. In Zelandia, quæ* Hollandiæ *subiacet, Insula est (in qua* CIRICZEA *oppidum celebre, cuius ciues rei nauticæ peritia cæteras ferè maritimas nationes excellunt) quæ à Scaldi fluuio Scaldiæ nomen sortitur. Quæstores quoque Zelandiæ, vnus à Scaldi orientem versus; alter à Scaldi occidentem versus appellantur. Præterea in Mosam, non procul à* BRIELIS *oppido, influit. Sed exteris mercatoribus imponit, quòd vbi olim terra pagis & arcibus culta extabat, ibi nunc vastum mare cernitur. Hinc factum est, vt Fluuiorum ostia, ad veterum præscripta internosci vix queant. Constat inter maritimos Flandros, Selandos,* Hollandos, *Frisios, colles illos arenarum (*duni *vulgo dicũtur) quos rerum parens Deus terminum mari circumdedit, olim non tam latè perruptos ac dißitos fuisse, quàm nunc sunt. Cælestis enim pater peccatis nostris, ad iracundiam prouocatus, horridis tempestatibus, terras admodum fertileis in salsißimum mare, intra ducentos annos conuertit. Sed nos infelices planè & vecordes naturæ adscribimus, quod solis sceleribus nostris imputandum erat.*

ADVATICI, *siue Actuantici (vtrumque enim legitur) neque Antuerpiani sunt, quorum ciuitas Scaldem præterfluentem habet, neque* MOSATRAIECTINI, *quorum oppidum Mosa intersecat: sed Cæsaris testimonio, Aduaticorum oppidũ, omnibus partibus in circuitu, altißimas rupes despectusq; habebat, vna ex parte leniter accliuis aditus, in latitudinem non amplius ducentorum pedum relinquebatur. Raymundus Marlianus, alludens ad vetus vocabulum, Duacum (vulgò A*

A Duay *dicitur) esse arbitratur. Verùm Cæsaris descriptio, huic loco, nescio an vnquam, certè hac ætate minimè quadrat.*

Cornelius Tacitus de Germanis, homo Romanus, non malè meritus, quem etiam constat Belgicæ Galliæ rationes procurasse, non potuit tria Rheni ostia ignorare, quum Cæsar Rhenum, vbi Oceano adpropinquat, in plures diffluere partes scripserit. Verùm ea nominatim non explicat, sicut nec Plinius qui duorum tantum meminit, tertij velut notioris nullam mentionem faciens. Tacitus prætera eo loci, Batauorum Insulam, non Rheni ostia describere voluit. Huc accedit quòd brachium Rheni, ad Septentrionem, nomen suum, vt ad Gallicam ripam, nondum mutauerat: sed tam ad Septentrionem, quàm medio alueo, Rhenus dicebatur. Postea lacus illi, in quos Rhenum se ad Septentrionem spargere, Plinius indicat, vnà cum vicinis paludibus, deductis fossis, multis in locis exiccati, eaq; Rheni pars, quæ in hæc influebat, intra certas ripas fluere, aggeribus coacta, ISSVLA *dici cœpit. Ad huius dexteram est hodie, tot nobilium equitũ patria Comitatus* ZVTPHANIAE, *qui à paludibus, (quas* Venen *vulgus adpellat) nominatur. Peninsula verò, quæ ad sinistram iacet, & ipsa à locis palustribus,* VEENAVIA, *id est paludum Insula, corrupto verò vocabulo* VELVA *vel Valauia adpellatur. Verùm de his in* FRISIA *nostra, vbi ad Ostergoam & Westergoam, id est, ad pagos orientales & occidentales, peruentum fuerit, exactius scribemus, declarabimusq; quomodo Oceanus crebris tempestatibus actus, excrescens atque exæstuans, fluuiorum ostia, à veteribus diligenter descripta, confuderit.*

Quæ verò ad Batauorum Insulam pertinent, in Batauica Historia nostra, paucis perstrinximus, licet sint, qui absque ratione, nulla veterum auctoritate muniti, à me in quibusdam dissentiant. Sed candidi lectoris esto iudicium.

Eos qui VETERA *castra, nunc* XANTHVM *oppidum*

agri

agri Cliuorum dici putant, Cor. Tacitum oscitanter legisse adparet. Is enim Veterum situm describens, partem castrorum in collem leniter assurgere dicit. Constat autem Xanthum *in palustribus locis fuisse, licet paulatim tot annorum spatio, terra altius aut adcreuerit aut adgesta sit. Legitur in vita Diui* VICTORIS *& cõmilitonum eius, quòd corpora eorum in loca palustria proiecta sint, quorum ossa mea ætate, sub fundamento templi Diui Victoris reperta, &* MAXIMILIANO *Augusto, ob insignem magnitudinem, miraculiq́ gratia, ostensa sunt.*

MARARMANIS *portus, cuius Ptolemæus meminit, est inter duo fluuiorum ostia, Vidri videlicet & Amasis, ergo nullo modo fuit vbi nunc* CAMPI, *Veenauici littoris oppidum est, sed necesse est eum fuisse in* FRISIA. *Et quum is portus iam nusquam sit, excutiendæ sunt veteres Frisiorum historiæ, in quibus legitur quòd olim brachium quoddam maris Oceani, tutissimum portum magnarum nauium fecit, iuxta arcem* MARARMANIS, *cuius nomen & ruinæ etiam hodierno die manent. Situs quoque huius loci omnino cum gradibus longitudinis & latitudinis per Ptolemæum descriptis, concordat.*

DE BATAVODVRO, *quod Batauicè* DVERSTAT *dicitur, distatq́ duobus plus minus miliaribus ab* VLTRAIECTO, *in Batauia nostra diximus.*

En habes, Vir Ornatissime, incerniculum quoddam siue specimen annotationum obseruationumq́ mearum, quas non alia de causa scribo, quàm vt Historiæ Germanicæ veritas constet, & patria nostra vt olim, ita & hoc sæculo sua laude & gloria non priuetur. Bene vale. Argentorati. Idibus Ianuariis Anno Domini 1531.

Quæ sequuntur deprompta sunt ex eiusdem Batauica.

GE-

GERARDVS NOVIOMAGVS,

DOCTISSIMO DOCTORI THOMÆ Zegero, Mathematices Professori in Academia Marburgensi, apud Hessos,

S. P.

DVM tu isthic, numeros, dimensiones, concentus, perpetuosq́; cœlestium orbium motus, doces, ego hic Cornelium Tacitum, eloquentißimum Historicum, relegi. Deprehendi verò, eos qui Annotationes in Cæsaris commentarios & hunc Auctorem scripserunt, in locorum, quæ infra Coloniam Agrippinam sunt, declaratione, aliquantulum (vt modestè dicam) à scopo aberrasse. Quare quid de his mihi videatur, liberius tibi scribo, vt vicißim tu quoque sententiam tuam (nam hæc tibi non minus quàm domus tua nota sunt) mihi perscribas.

Colonia Agrippina, vetus nomen retinet.

Nouesium aliquot immutatis literis, Nußiam dicimus.

Tencteri, Rheno ab Agrippinensibus (vt Tacitus inquit) discreta gens.

Bructeri, ad Lippiam flumen fuêre.

Lippia fluuius, veteri vocabulo appellatur, Germanicè die Lippe. *Vetustum etiam Generosorum Comitum Lippianorum stemma viget floretq́;.*

Gugerni sunt, qui vulgò Gulickers *nominantur.*

Gelduba, olim Rheno imminens, Geldriæ nomen dedit.

Asciburgum, germanicè die Aschburg, *nunc duarum syllabarum in vnam contractione & aliquot literarum elisione, commutationeq́;,* Doesburg *dicimus.*

Arenacum, Arnhem *vulgò dicitur. Neque enim Andernacum esse poterit, quum (teste Tacito) infra Coloniam Agrippinam sit.*

Batauodurum, Batauicè Wyck by Duerstedem, *appellatur, vbi*

tur, vbi Episcopus Vltraiectinus egregiam arcem occupat, eo loci vbi Rheni pars, Lecca dici incipit.

Vadam, **Wagening,** *Bataui dicunt, oppidum Principis Batauorum prælijs obsidionibusq; nobile.*

Grinnes, ego Rhenos legendum, & **Rhynnen**, *oppidum, indicari puto.*

Bethasij, **die Peellanders,** *Brabanticè dicuntur, qui vltra Mosam habitant.*

Tungri, Frisij & Bataui nostri, vetus nomen non mutarunt.

Canninefates, mutatis sedibus, & nomine non nihil, sunt qui **Kennemerlanders** *in Holtlandia esse asserant, & vocabulum non abludit.*

Cauci in Frisiorum nomen concessere, dicunturq; vulgò, **die Emderfrisen / Worstfrisen / Edderfrisen / Strantfrisen** *&c.*

Non te moueat, quòd Latini Historici, nostrorum locorum vocabula, dum in sua lingua formam deflectere volunt, in diuersum sonum & literas detorserint. Id enim & nostra ætate in multis vocabulis experimur. Vnum & alterum adijciam. Antuerpiam, eius loci ciues, **Antwerpen** *dicunt; Galli,* Anuers, *Germani superiores* **Andorff.** *Angli & Scoti, iuxta suæ quisque linguæ proprietatem, aliter atque aliter pronunciant. Leodium nos* **Ludick**, *Galli* Liege *vocant. Quare prisca locorum vocabula, non solùm ex Græcis aut Latinis petenda sunt scriptoribus, sed magis etiam ex vetustis cuiusque linguæ literis: ita vt nos obseruemus, ea quæ nostrate lingua scripta sunt, & maiorum parentúmque nostrorum loquendi consuetudinem. Præterea certum est Rheni, Mosæ, & aliorum fluuiorum cursus, à Taciti tempore, valdè mutatos. Id quod apud Zanthum oppidum, & alia patria nostra loca, te vidisse non dubito. Isulæ quoque fluuij, qui nunc in vtraque sui ripa, insignia*

gnia

gnia oppida & arces habet, nulla apud Tacitum aut Plinium mentio fit, sed lacuum tantùm, in quos Rhenus ad Septentrionem se exoneret. Constat etiam intra ducentos, plus, minus, annos, non fuisse tam amplum mare(quod vulgò die Zuyder-zee *dicitur) inter Holtlandiam & Frisiam. Hæc addidi, mi Thoma, vt te animarem, satis licet animatum, ad scribendum quid de hac mea epistolari annotatiuncula, sentias, néue nimium tribuas, quibusdam magni nominis auctoribus, qui de patria nostra Latinè scripserunt.*

Bene vale Argentorati, Anno M.D. XXX. *Kalendis Ianuarijs.*

HERMANNI COMITIS NVENARII BREVIS NARRATIO, DE ORIGINE ET SEDIBVS priscorum Francorum.

DE ORIGINE & *sedibus Francorum priusquam in Gallias eruperint, eorum qui hactenus eius gentis historiam scripserunt, nemo satis fideliter accuratéque tractasse mihi videtur: Quidam enim antiquiores, quòd seculum illud infelicißimum esset, ad fabulas plerumque prolapsi sunt, quoniam delectum non habebant, nec sine bonarum literarum cognitione de rebus historiæ exactum poterant proferre iudicium: Fuerunt enim inter eos, qui à Troiano excidio Francorum deducerent gentem, idq; tam apertè astruentes, vt etiam regum nomina adscriberent, nescio quid Græcanicæ proprietatis subolentia. His omnibus prior ansam dedit Hunibaldus, quem vixisse putant non multò post Theodosij Imperatoris tempora, licet mihi non multum fidei faciat auctor tam fabulosus & barbarus, quem cùm multis ex causis, tum vel maximè ob id suppostitium putauerim, quòd Theodosij vel Gratiani temporibus nondum adeò degenerauerat in extremam barbariem Latinus sermo, vt tam abiecto stylo scribere potuisset: præterea cùm (sicut ipse testatur) tam vehemens tunc Francorum in Romanos odium vigeret, vt multis in locis ne vestigia quidem Ro. relinquenda putauerint, quo illorum memoriam extirpare è Germania atque Gallia possent, mihi verisimile non videtur, Hunibaldum ea ipsa lingua gentis suæ historiam tradere voluisse, quam* tam

tam acriter insectabantur omnes, sed opinor studiosum aliquem nonnulla ex Hunibaldo collegisse, eaq; suo more, sine ordine, sine iudicio sic in volumen redegisse, quemadmodum nunc apud quosdam habentur. Quod si quis omninò contendat, hunc ipsum esse Hunibaldum, non fictitium, sed verum, huic libens concedam, modò ne me cogat illi fidem facere in iis rebus, quæ solent spectatæ eruditionis & doctrinæ virum expostulare. Non magnoperè enim me illi opponerem, nisi Troianos meliores putasset Germanis, & quos Cor. Tacitus atque Strabo, indigenas semper fuisse pronunciant, eos ipse Asiaticos origine faceret: sed quàm hoc sine omni iudicio facere aggressus sit, alij mecum iudicent. Nam si Troianum bellum fuisse aliquando (quod pulcherrimis rationibus negat Dion Prusensis, sacra Aegyptiorum fultus historia) putandum est, certè non facilè persuadebit mihi Hunibaldus, tantum hominum numerum sub tam famoso duce furtim abscedere potuisse; cuius rei nullus Græcorum scriptor mentionem faciendam censuisset. Neque enim tanto hominum numero in Italiam Aeneas & Antenor profugisse leguntur, quanto Priamum Iuniorem Hunibaldus ad Scythiam venisse contendit. Tamen horum fugam Dares non tacuit, quem nonnulli militasse eo bello putant, & omnes Græcorum historiæ testantur hos solos expugnatæ vrbis reliquias fuisse, qui in ipso Græcorum insultu fuga salutem quæsiuerint, postmodumq; alter Venetiam, alter Latium inuaserint. At Priami illius Iunioris nullus vnquam veterum meminit; eoq; magis admirari cogor eos, quibus pro miraculo est Hunibaldus iste, quasi confingere regum nomina opus sit laboriosum, præsertim vbi earum rerum, quas scribit, præter ipsum nemo meminerit historicus. Iam vide, quã fidem mereatur, quòd ait Francorum populum profugum venisse ad Scythiam, ibiq; ciuitatem construxisse nomine Sicambriam. Quis huius vnquam ciuitatis auctor meminit? An non tam facilè nouam

vrbem

vrbem confingere sola sua auctoritate potuit, quàm ridiculè nouam gentem à Troiano deduxit excidio? Nam eos parùm admodum curo, qui ipsum sequuti sunt, nempè Gregorium Turonensem Episcopum, & Rheginonem, atque Sigibertum Gallum. Mihi non probatur aliam esse Sicambriam, quàm illam celebrem Germaniæ prouinciam inter Busacteros paruos & Bructeros Langobardosq́, auctoribus Ptolemæo, Cornelioq́ Tacito constitutam, vbi etiam Abbas Spanheimensis putat habitasse Francos, & idipsum mihi à ratione non videtur alienum: primo, quòd vicini fuerint Gallis, cum illis enim perpetuò bella gessisse traduntur, quemadmodum & ipsorum testantur annales. At quî poterant semper bella gerere nisi cum vicinis, vtpote quos tantum Rhenus fluuius separaret, ab altera enim parte vel Bataui, vel Eburones, vel Menapij, vel vbi erant, quos omnes vicisse Francos constat, priusquam in Celticam & Lugdunensem mouerent. Iam de Sicambris constat, quãto in Gallos odio flagrauerit semper ea gens, adeò vt Octauianus claudere Iani portas non posset, nisi prius traductis in citeriorem Rheni ripam aliquot Sicambrorum millibus, auctor est Suetonius Tranquillus. Taceo nunc, quod de Francis Hunibaldus scripsit, coma vsos, capillitijq́ magnam habuisse curam, ideoq́ deuictis Gallis in signum seruitutis comam totondisse, vt victores à victis eò faciliùs dignoscerẽtur. Hæc etiam Sicambris optimè quadrant, de quibus initio Epigrammatum Martialis, Crinibus in nodum tortis venêre Sicambri: & calamistro ad ornandam comam vsos nonnulli Romani scriptores tradiderunt: nullæ enim aliæ Germaniæ gentes sic à coma prædicantur, vt Sueui & Sicambri. Porrò quòd postea nomen mutauerint, id aliquo euentu factum esse potest, vt quotidie fieri videmus. Qui enim nunc Leodienses, olim Eburones fuerunt, Colonienses Vbij: Sic Austria nunc appellatur, quæ olim Pannoniæ pars erat: sic Alsatia dicitur, quæ olim Alemania

mania; sic occidentale vulgò Lotharijq́ regnum dicitur, nobilis illa Belgica pars ab Argentorato vsque ad Treuiros protensa, idq́ tantummodò ob partitum Francorum in tres partes regnum, quarum postrema atque minor Lothario Cæsari obuenerat: Westfalia nunc dicitur, quæ Saxonia olim fuit: quæ breuiter in medium attulisse sufficiat, vt nulli mirum videatur, si mutato nomine qui antè Sicambri dicebantur, postea Franci appellari potuerint. Siue enim Franci à rege eorum Francone (vt auctor est Hunibaldus) siue à libertate, quod Gregorius Turonensis & Sigibertus putant, non multum ad rem nostrā facit. Ex historijs hoc nomen sub Antonini & Probi Impp. tempora agnitum reperio. Trebellius Pollio in vita Probi Cæsaris, Testes, inquit, sunt Franci in inuijs siti paludibus: & sæpè cùm Germanorum enumerat gentes, interserit & Francos. Paludes autem esse nemini ambiguum est ea in parte Germaniæ, quam nos Sicambriam olim dictam credimus, videlicet, vbi nunc Zutphania vrbs sita est, & non longè ab Asciburgo, quam Embricam quidam vocari putant, ingens & famosa palus versus Westfalos protenditur. Prætereà vbi Frisij occidentales, hodie Monasterienses & Traiectenses Geldriensibus & Hollandis contermini sunt, solum ipsum natura paludosum cernitur. Sic etiam intelligi poterit, quid de Francorum sedibus 1. libro Gothicorum bellorum Procopius scribit, cuius verba, quia planè in Germania Francos ponunt, eo libentius subscribam, quòd sciam quosdam hoc pessimè habiturum, qui nostræ gloriæ semper inuiderunt: Describens enimuerò situm locorum, vbi Rhenus in Oceanum Germanicum præcipitatur, Hisce, inquit, locis paludes sunt non modicæ, vbi primitus Germani habitabant, gens barbara, nec magni tunc mométi viri, qui nunc appellantur Franci, ijs finitimi Arborici erant: hæc Procopius. Sed quantum ad loci descriptionem, quæ χωρογραφία dicitur, attinet, condonandum aliquid est illis, qui

de rebus

de rebus incognitis atque remotißimis scripserunt. Fuit enim Procopius vir equestris ordinis, qui apud Iustinianum Cæsarem in Græcia militabat. Verißimum est illud Plinij II. *Naturalis historiæ libro dictum, Locorum situs diligentißimè explanari ab ijs, qui inde prodissent. Porrò non multùm distant Sicambri ab ostijs Rheni, vt homo Græcus facilè hallucinari potuerit: vel certè præter Sicambriam, Batauiam atque Hollandiam quoque inhabitauerunt. De Arboricis autem quid sibi velit non satis intelligo, nisi quòd insulæ Arboricæ adiacere dicuntur illi prouinciæ, quæ nunc Hollandia vocatur. Idem auctor libro* III. *scribit; Germanos Galliam debellasse, permissuq; Iustiniani Cæsaris poßidendam accepisse, vnde, inquit, & Arelatæ nunc habitant. Sed de alia Germanorum gente credi hoc non potest, cùm Francos eo tempore tota Gallia potitos constet. Primus enim Francorum Clodoueus vniuersam Galliam eiectis Romanis obtinuisse traditur. Is verò Martiani Imperatoris temporibus regnauit, post quem Iustinianus imperauit* C. *ampliùs annorum interuallo, & à Clodoueo vsque ad* CAROLVM MAGNVM *res Francorum incrementa semper sumpserunt, donec totius ferè Europæ tenerent imperium. Hos igitur inclytos Germanos Procopius notauit, à quibus etiam hoc tempore Imperator Arelatensis regni titulum retinet. Quos in Sicambria olim sedes habuisse, & vera origine Germanos fuisse indigenas, non Troianos (vt fabulantur quidam) mea fert opinio, quam non parùm promouet, quod Abbas Spanheimensis ait haberi apud Remos insculpta hæc verba, quibus B. Remigius Clodoueum baptisandũ allocutus fuerit:* MITIS *depone colla Sicamber. Neque Hunibaldus inficiatur, hanc Francos inhabitasse prouinciam, postquam è Scythia digreßi sunt, annis ante Christum natum non minùs* CCCC. *Quare miror magis eorum Regum nomina, quæ recenset, post aduentum eorum in Germaniam*

maniam non reperiri apud Romanos scriptores, inter quos Strabo Augusti tempore tres nominat Sicambrorum reges, quorum nullus est in catalogo Hunibaldi. Si quis aliter sentiat, illi non obnitar, liberum cuique suum esto iudicium. Hoc tamen pro mea interim sententia adducam, gloriæ cupiditate multos olim fuisse inductos, vt antiquißimam originem suam facere conarentur. Qui enim aliys meliores videri volunt, hoc potißimùm student, vt cum alijs nihil habeant commune. Hinc etiam Saxones, qui semper inter Germanos præcipuum locum habuerunt, originè se Macedonas gloriabantur, hac in re non minùs ridiculi, quàm Franci. Eamq; ob causam res strenuè gestas nequaquam communi vocabulo Germaniæ tribuebant, sic suam gloriam vilescere rati: hoc enim & Gothi & Vandali factitarunt, vnde paulatim à vulgo creditum est, eos extra Germaniam fuisse. Sed hæc breuiter attigisse sufficiat.

EX SVIS LEGIBVS TESTIMONIA, FRANCOS FVISSE GERMANOS.

RESTAT, *aliqua ex ipsorum Francorum monumentis afferre testimonia, ídque tanta breuitate aggrediemur, vt tædium legentibus nullum afferamus, diligentibus reliqua committentes. Duas Francos habuisse leges ipsorum auctores testantur, Salicam atque Ripuariam, quibus nullus regum ante* CAROLVM MAGNVM *adijcere quicquam tentauit. Eæ cùm apud ipsos plurimi semper momenti habitæ sint, ac in Latinam linguam posterioribus seculis translatæ reperiantur, eò maiorem aduersarijs auctoritatem præstabunt. Ipsarum quoque penes me exemplar fuit, ipsius Caroli Magni tēporibus cōscriptū, in quo paßim gentis vocabula quæ Latinis verbis reddi non potuerunt, vernacula* Ger-

Germanorũ lingua exprimũtur, quam rem ex ipsarum legum capitulis probaturi sumus: vt liquidò appareat, nostræ Germaniæ non paruam infligi contumeliam, cùm illi sua eripitur gloria, Francorum olim egregijs virtutibus parta. Legis Ripuariæ capitulo XV. vbi loquitur de ijs, qui interfectum hominem celant, vel in puteum deijciunt, exponit sese hoc modo, quod dicitur ermordet/ Ermorden enim interficere hominem sonat, eo modo quo solent latrones, & est conuitij verbum.

Item paßim pro pecunia, qua quis multam soluit aut redimit, Wergelta ponitur: gelt enim pecunia est Germanis, & weren defendere.

Cap. XXXVIII. vbi enumerat quædam instrumenta armorum: Spatham inquit cum cogilo pro capulo, & Helmum pro galea, & Beinbergas, pro armis quibus teguntur crura, Bein enim crus appellamus.

Item Fredum appellat compositionem, qua quis pacem à principe impetrat, Fridt pax.

Cap. LXXXIX. hominem forbannitum. i. exilio damnatum: forbannen enim est in exilium mittere.

Cap. XC. Grauionem comitem, qui etiam hodie grauen dicuntur.

Multa insuper quæ enumerare opus non puto: de reliquis lector coniecturam faciat. Quod si quis dicere velit, Ripuariam legem solis Ripuarijs fuisse promulgatam, qui Francorum quidem socij non de eadem gente erant, opponam illi Salicam, quæ proculdubio antiquißima fuit, secundum quam iudicare solebant Franci.

Cap. primo docet, quomodo sit maniendus, vbi manire pro citare.

Cap. vj. canem Seusium, id est, porcarium, vel doctum ad inuestigandos apros, quod nos ein Seußhundt/ vel Schwynhundt.

Cap.vij. Sparuarium pro aue, quem hodie quoque Sperwer *dicimus.*

Scuriam pro horreo, ein Schuer.

Cap. xxiiij. Slusam de farinario, pro clausura.

Cap. xxviij. Schellam de caballo, pro instrumento, quod vulgo campanellam vocant siue tintinabulum, quo vtuntur equi onerarij, ein schelle.

Reffare segetem, pro vellere.

Cap. liij. Rachinburgij dicuntur commissarij ad componendas lites instituti. Rachten *enim componere,* Burgen *fideiussores.*

Cap. lxj. Durpilum exponit liminare domus, Durpel.

Item ex Constitutionibus CAROLI MAGNI *ad Salicam legem adiectis, teste quoque* EGINHARTO.

Cap. iiij. Feidosum appellat, qui hostis est publicus, Feed *enim bellum significat.*

Herbannus, multa, quæ Domino, hoc est, principi debetur.

Scaram pro turma, Schar.

Herbergam *pro hospitio.*

CLXX. *sic scribitur, Quicunque absq; licentia principis de hoste reuersus fuerit, quod factum Franci* Herescliт *dicunt, volumus, vt antiqua cõstitutio. i. capitalis sententia erga illum puniendum custodiatur, ab exercitu, quem* Here *vocamus.*

Cætera (quæ multa sunt) partim iam vsu abolita, sed adhuc Germanicam originem testantia, quædam etiam adhuc vulgari consuetudine recepta, consultò præterire statui, ne lectorem ad alia iam properantem detinuisse videar.

DE

HVBERTI THOMAE Leodij
DE TVNGRIS ET EBVRONIBVS ALIISQVE INFERIORIS GERMANIÆ populis Commentarius.
Ad illustrißimum Principem D. CORNELIVM A SEVENBERG *Leodiorum Antistitem.*

NATVRA, illustrissime Princeps, quum hominem institueret,& præ cunctis animantibus ratione, & peculiaribus alijs multis dotibus, prælatum esse voluisset, hanc quoq; illi ceu prerogatiuā attribuit, vt non secus quàm parentes & liberos, patriam, in qua natus & primos vagitus edidisset, amaret, coleret & amplecteretur. Idque adeo inualuit apud omnes, vt is humanitatem exuisse veteribus visus sit qui naturali hoc instinctu non duceretur. Etsi enim philosophi quidam, in hoc, meo iudicio, parum homines, vt cæteros, hunc quoque adfectum è mentibus extirpandum censuerunt, effecisse tamen haud multum, inde colligitur, quòd ijdem qui nullam patriam sibi esse voluerunt, pro patria in qua nati fuere & educati, fortiter pugnarunt, & mortem interdum subire turpe non existimauere; & perpauci reperti sint, qui patriam non libenter illustrarent, aliqui egregijs facinoribus, nonnulli ingenij sui præclaris monumentis. Vnus inuentus est Homerus, qui naturæ hoc debitum, vt in hoc forsitan sapere videretur, patriæ denegauit, quam si vel semel nominare dignatus esset, nulla sub cælo hoc quod intuemur clarior extaret. Contrà meritò laudatur Hesiodus, qui nihil non fecit, vt Ascram patrium oppidulum, ad radices Parnasi ignobile, asperum, infertile,& nihil boni habens, notam & inclytam redderet. Possem ad hanc causam multa veterum exempla adducere, nisi epistolari angustia cohiberer. De nostræ

ætatis hominibus, & ijs tantum Germanis, qui natale solum scriptis illustrarunt, aliquid dicendum, quod ad præsentem materiam attinet, existimaui. Legebamus non adeo ante multos annos, veterum scriptorum historias, de rebus vel à Germanis in alieno solo, vel ab exteris in Germania gestis, libenter quidem mehercule, sed non sine fastidio; cùm nec nomina gentium per quas & in quibus contigisse memorabatur, agnosceremus, miraremurque vehementer vnde tanta omnium rerum alteratio, vt nulla gens, nulla prouincia, nullus Germaniæ tractus, nomen quo olim appellabatur, hodie retineret. Tandem addubitantibus succurrit nobis diligétissimus antiquitatis scrutator Beatus Rhenanus Slettadiensis de rebus Germanicis libris duobus, & Althamerus editis in Cornelij Taciti libellum de situ & moribus Germaniæ, Gerardus item Nouiomagus nobis restituit Batauos. D. Aegidius Tschudius Rethos, Baioarios Auentinus, Flandros alius, alius Gothos & Scandianos. In summa vix vlla gens restat in Germania, quæ suum non repererit illustratorem. Soli Tungri & Eburones Germanorum omnium in Gallia Belgica antiquissimi, & qui sub his comprehenduntur, tanquam perpetua tecti caligine, obscuri & ignoti remanent, necdum repertus quisquam qui illorum misereretur, aut manum qua sese arrigerent, admoueret. Et si non desunt in hac gente quibus & doctrina & otium suppetit, & præsentes melius, certius & efficacius, quàm absens aliquis quæ ad eam rem attinent, præstare possent. Quum enim nulla gens in tota Gallia fuerit, quæ Romanis atque adeò ipsi Caio Iulio Cæsari, in illo decennali bello, plus negotij fecerit, à qua plus damni acceperit, cum qua sæpius congressus sit, atque cum Eburonibus, requirere, demonstrare, describere loca quæ incoluerunt, vbi pugnarunt, vbi victores, vbi victi fuerunt, quibus olim & nunc nominibus appellentur, vix alius rectè, quàm is qui cotidie illa intuetur, poterit nemo. Quare sum aliquando non-

nullos

nullos cohortatus, vt hac pietate patriæ ſubuenirent, ſed audire noluerunt. Placentius fuit qui Catalogum Epiſcoporum Tungrenſium conſcripſit ex fabuloſis annalibus, iudicium nuſquam adhibens, ſed vt reperiebat, ita & tradidit. Berſelius ſæpe aureos montes pollicitus, fumum dedit. Alij quos opus non eſt nominare, forum & lites ſibi vtiliores rati, hanc prouinciam contempſerunt. Quid hic facerem illuſtriſſime Princeps, quem ſollicitabat amor patriæ, cuius imago obſcura & lacera ſemper ob oculos verſabatur, & precanti auxilium ſimilis, quieſcere non ſinebat. Sciebam onus eſſe haud quaquam meis humeris conueniens, neque me tali ingenio aut doctrina præditum, vt tam difficili & pene inextricabili negotio ſatis facere poſſem. Ad hæc innumeræ peregrinationes quas per vniuerſum pene orbem Chriſtianum indeſinenter in viceſimum annum, cum ſumma corpotis & animi moleſtia ſuſtineo, adeò totum me ſibi attribuerunt, vt ne minimum quidem otij, quod huiuſmodi ſtudijs impertirem, reliquerint. Nihilominus tandem ſupra vires animum ſumpſi, volens deſiderio meo ſatisfacere, atq; incipio relegere hiſtorias, digreſſus ab equis in diuerſoria, dum cœna paratur, equi inſternuntur, frenantur, famulus adcingitur, annoto quicquid ad Tungros & Eburones facere deprehendo, conſcribo in ſchedas, & nonnullis interdum oſtẽdo, quibus cœptum omnino non diſplicuit, præſertim D. Henrico à Dhornis, & D. Arnoldo à Tungris, viris altero genere, altero pietate, vtroque verò inſigni doctrina ſpectabilibus, dictu mirum quàm his labor noſter perplacuit, & quantis precibus inſtiterint vt pergerem, imo contendere crebrius vt inchoatum opus abſoluerem, nec tolerarem diutius Tungros atque Eburones, hoc eſt patriam in qua natus eſſem, perpetuò exulare, nec verendum eſſe mihi Auli illius infamiam, quem Cato ob id ipſum nugatorem appellauit, quòd nulla neceſſitate coactus Romanorum res Græcè ſcripſiſſet, culpamque deprecaretur,

 ſi vſquam

si vsquam peccasset homo Romanus in aliena lingua; qui si à scribendo abstinuisset, culpa prorsus vacauisset. Patria hoc peteret, patriæ hoc deberem quæ me nutriuisset, & ingratitudinis reum procul dubiò accusaret, si tantillum operæ sibi denegarem. Collegi igitur animum, & quam videt Celsitudo tua Tungrorum & Eburonum historiã ex diuersis auctoribus, præsertim ex disertissimis Caij Iulij Cæsaris commentarijs de bello Gallico, congessi, subinde locorum & nominum mutationes indicans, quæ hactenus lectores remoratæ sunt. Adieci etiam nonnullos secundę, siue inferioris eiusdem Germaniæ populos, vt Hannones, Sycãbros, Samarobrinos, aliosque non paucos, vt hi quoque aliquid lucis reciperent, & pluribus gratificarer. Hanc qualemcunq; meritò tuæ Celsitudini dedico, vt Tungrorum & Eburonum præsul suam gentem agnoscat, intelligatque quibus primordijs & auspicijs vrbs Leodium & fundata sit & creuerit, non ex fabulosis historijs, sed certis & veris scriptoribus, quorum nomina statim subnectam. Tuum erit clementi animo accipere, D. Henrico à Dhornis & D. Arnoldo à Tungris temeritatem editionis, mihi verò & suscepti laboris & dedicandi audaciam adscribere, boniq́ue consulere, & imprimis condonare, quòd non, vt solent plerique, hîc omnes in tuas laudes erumpam. Tua te bonitas, pietas, singularis virtus, & clementia orbi notum facit, nec opus habet præcone. Deum opt. max. oro vt tuam Celsitudinẽ sanam & incolumem diutissimè cõseruet. Ex Heidelberga calen. Decemb. Anno M. D. XL.

AVCTORES QVIBVS VSVS SVM.

C. Iulius Cæsar. T. Liuius. Florus. Lucanus. Tranquillus. Ammianus. Cicero. Antoninus Pius. Flauius Vopiscus. Strabo. Velleius. Ptolemæus. Iulius Capitolinus. A. Hirtius. Eutropius. Plutarchus. Orosius. Appianus.

EX RECENTIORIBVS.

Beatus Rhenanus. Abbas Vrspergensis. Annales Leodiorum. Placentius.

DE

DE VETVSTISSIMAE VRBIS TVNGRORVM ET GERMANI NOMINIS ORIGINE.

GALLIAE Belgicæ tractum, eum quem ad Septentrionem porrectum, Mosa interfluit amnis, & vrbs nobilitat maxima, quam hodie Leodium vocant, olim ab initio indigena tenuit populus, donec Tungri, qui Teutonorum omnium primi in Gallias irruperunt, vt ait Cornelius Tacitus, transmisso Rheno in has terras venerunt, quas armis pulsis incolis, occupatas, etiamnum hodie retinent, vbi oppidum vel condiderunt, vel antea conditum, de suo nomine, Tungros appellarunt, amplissimo quidem murorum ambitu, vt adhuc veteres indicant ruinæ, & agro feraci longeq; optimo, ad vtramq; fluuij Iecoræ ripam, qui iuxta Traiectum oppidum nobile, in Mosam exonerat. Huius etiam mœnia, vt pleriq; volunt, & nonnulla eius rei visuntur vestigia, Oceanus alluebat, qui nunc æstibus aduecta arena, vt fieri solet, remoratus, quàm longissimè abest, oppidumq; exiguum, subtractis commoditatibus quæ mari proueniunt, reliquit, adorandum equidem non vno nomine Germanis omnibus, quòd hic maiorum inter exteras nationes rei primæ omnium præclarissimè gestæ, vetustissimum cernant monumentum, quod toties propemodum funditus deletum, linguam, nomenq; parentum abijcere noluerit; vbi denique nomen, quo veluti in corpus redigerentur, primum inuenere Teutones, Germaniq; appellari cœpti sunt. Ante hanc enim Tungrorum in Gallias irruptionem, Germaniæ Germanorumq; nomen inauditum erat, & gens quæ iamdudum hac appellatione

TVNGRI primi ex Germanis Galliam occuparunt.

TVNGRI oppidum.

Germani vnde dicti.

terrarum

terrarum orbi notissima est, non vno, sed diuersis censebatur nominibus. Dicebantur enim Teutones, Cimbri, Tungri, *Marsi, Gambriuij, Sueui, Vandali & huiusmodi.* Tungris *autem ob rem bene gestam, applaudentes iam dictæ gentes, vno nomine aliquandiu se Tungros appellarunt. Verùm cùm vnius nationis peculiare vocabulum diu omnibus commilitonibus non placuisset, vt suspicatur non immeritò libro primo rerum Germanicarum* Beatus Rhenanus, *proprium aliud nomen sibi excogitarunt, quo deinde vniuersi appellarentur, insignem prorsusq; virilem audaciam significans, hoc est Germanos sese cognominarunt, quos postea imitati superioris Germaniæ populi Alemanni dici voluerunt, vocabuli duntaxat primis literis, significatione nihil differentes.* Garman *enim siue* German *Teutonorū lingua prorsus vir,* Alleman *verò totus vir dicitur. Hæc eadem etiam subindicat Cæsar commentario secundo, dum ait: Eburones, Pæmanos, Ceresos, Condrusos omnes vno nomine Germanos appellatos fuisse. Nec quenquam moueat hic dominus Aegidius* Tschudius *aliam ex Strabone adferens Germaniæ nominis originem, nisi idem præstet in Allemannia,* Nortmannia, *Marcomannia & huiusmodi alijs in man exeuntibus, quæ quàm plurima sunt, ita vt nō possit singularitas in Germaniæ vocabulo allegari aut suspicari, & si sit non parua aut indiligens Strabonis auctoritas. Quis enim audiuit* Romanos *gentibus nomina imposuisse, & non proprio & communi appellasse? Hinc facile* Tungrorum *antiquitas colligitur, hoc est, diu ante Christum natum* Tungros *conditos: nam Germaniæ nomen vetustissimum est, & multis ante* Iulium *Cæsarem seculis auditum, licet in commentarijs quæ de rebus abs se in Gallia gestis disertissimè conscripsit,* Tungrorum *nullam faciat mentionem, quòd forsan ea tempestate Eburonum nomen præualuerat, &*

Tungri

Tungri illorum parerent imperio. Quòd autem fuerit ampla & potens ciuitas, Ammianus Marcellinus scribit in hæc verba: Secunda, inquit, Germania ab occidentali exordiens cardine Agrippina & Tungris munita ciuitatibus amplis & copiosis. Plinius quoque cum alibi in describendis Galliæ vrbibus, tum trigesimo primo huius vrbis facit mentionem: Tungri, inquit, ciuitas Galliæ fontem habet insignem, plurimis bullis stillantem, ferruginei saporis, quod ipsum non nisi in fine potus intelligitur, purgat hic corpora, tertianas febres discutit, calculorumq; vitia. Eadem aqua igne admoto turbida fit, ad posterum rubescit. Hæc ille. Extat etiamnum hodie inter vrbis ruinas hic fons, eamq; naturam habere & mihi probatus est, & vulgus Tungrorum credit. Verùm nescio cur medici illi hanc efficaciam abnegent, suæ commoditati forsan consulentes. Præstantes etiam bello viros habuisse Tungros, veteres historiæ non semel tradunt, præsertim Tacitus, qui Campanum & Iuuenalem primores Tungrorum nominat, qui cum Ciuile Battauo aduersus Romanos arma coniunxerunt. Tungrorum item cohortes duas & quatuor equitum turmas in Italia militasse scribit Vitellij & Otonis temporibus. Iulius Capitolinus item scribit, Tausium quendam è Tungris cunctantes in necem Pertinacis Imperatoris milites, loquendo in iram & timorem adduxisse, & hastam in pectus Pertinacis obiecisse. Nec alibi usquam facilè plura victoriarum monumenta & trophæa reperies, atque in agro Tungrorum, quibus scilicet contecta sunt cæsorum corpora. Nihil etenim aliud sunt terrei illi tumuli, qui oppido egressis, qua ad Centrones & Leodium iter est, statim apparent, quàm mortuorum sepulchra; Romanis quandoquidem mos fuit ita sepelire, qui in acie conciderant, vt de clade Variana memorat Tacitus: Romanus, inquit, qui aderat exercitus, sextum post cladis annum,

Fons Tungrorum.

PERTINACIS mors.

annum, trium legionum ossa, nullo noscente alienas reliquias, an suorum humo tegeret, omnes vt coniunctos, vt consanguineos, aucta in hostem ira, mæsti simul & infensi condebant. Primum extruendo tumulo cespitem Cæsar posuit gratissimo munere in defunctos, & præsentibus doloris socius. Tungros sub Vespasiano in ditionem acceptos scribit Tacitus libro vicesimo. Fabius, inquit, Priscus legatus quartam decimam legionem terrestri itinere in Neruios Tungrosq; duxit, eæq; ciuitates in ditionem acceptæ. Libet hic adscribere historiam, quam ponit Flauius Vopiscus in Numeriano, vt scias temporibus Dioclesiani nondum Christianos Tungros fuisse: Cùm Dioclesianus, inquit, apud Tungros in quadam caupona moraretur, in minoribus adhuc locis militans, & cum Druide quadam muliere rationem conuictus sui quotidiani faceret, atque illa diceret: Dioclesiane, nimium auarus, nimium parcus es; ioco non serio Dioclesianus respondisse fertur: Tunc ero largus cùm Imperator fuero. Post quod verbum Druis dixisse fertur: Dioclesiane iocari noli, nam Imperator eris, cùm aprum occideris. Semper exinde Dioclesianus in animo habuit imperij cupiditatem. Cùm autem esset Augustus appellatus, & quæreretur quemadmodum Numerianus esset occisus, educto gladio Arrium Aprum præfectum Prætoris percussit dicens: Hic est auctor necis Numeriani; & ita Druidis dictum impleuit. Longè lateq; imperasse Tungros oppida ab illis cõdita declarant, Tungerlo *in Aduaticis, & Tungrina supra Namurram, item in Toxandria Tungerlo, Tungerlo in Comitatu Lossensi, Tungerlo prope Blasacum, Tungerlo iuxta Grauiã, nunc in villas abierunt. Visitur Tungris sacellum vetustissimum Herculi sacrũ, vt illius supra ianuam effigies ostentat. Hoc fabulantur à Materno constructum in honorem diuæ virginis, cùm Materni ætate nondum delubra fierent:*

Auspicatus est apud Tungros imperiũ Diocletianus

fierent: sed constituebat vir sanctus Ecclesias fidelium, uti Apostoli in Asia & alibi: quod non intelligentes indocti, existimarunt illum templa condidisse, qui ne obulum quidem habebat: nec pertulissent Romani eo tempore Tungrorum domini, virum nouam religionem prædicantem tanta pollere auctoritate, vt etiam sacras ædes construeret; quod ipsum nemini, nisi principibus viris permittebatur. Hæc sunt quæ de primis Tungrorum exordijs primaq; Germani nominis institutione, hoc loco referenda existimaui, plura subinde inter scribendum, cùm locus admonebit, dicturus. Quod autem Octauia nonnunquam fuerit nuncupata, vereor ne somnia sint eorum, qui ne oppidi quidem ipsius nomen rectè tenent, nunc Tungrim, nunc Tungarim appellantes, cùm Tungri plurali numero, vt Philippi, Rhemi, Ambiani, ab eruditis omnibus & ijsdem antiquissimis nuncupentur. TVNGRI. *Habes præterea Tungros, non à Troianis oriundos, vt audent multi tradere, sed verè Germanos & Germanici nominis primi auctores: vbi verò antiquas habuerint sedes, etsi nusquam reperio relatū, lingua tamen Tungrorum arguit eos esse ex iis populis qui infra Vbios incoluerunt, vbi vicus* Tungernheym *perdurat, quod Tungrorum patriam Latinè dixeris.* Tungerheim vicus. *Dialectus enim Sicābrorum, Tungrorum, Menapiorum, Bethasiorum & Masacorum vna est, & à superioribus Germanis aliquantum discrepat. Est & alia mihi coniectura ex oppido Tungerse, quod est in Francis orientalibus, qui olim è regione Coloniæ Agrippinæ habitarunt vltra Rhenum, deinde vnà cum Tungris eas terras, quas nunc tenent circa Herbipolim, occuparunt, & Tungernse, id est lacus Tungrorum incoluerunt.*

DE EBVRONIBVS.

EBVRONES, *qui nunc Leodienſes appellantur, gente & numero Germanos fuiſſe teſtatur Cæſar. Quapropter vel vnà cũ Tungris è Germania, vel poſtmodum Tungrorũ exempló, quòd illis emigrationem feliciter ceßiſſe animaduerterent, ad Moſam armis ſibi quæſiſſe ſedes certum eſt, latißimosqúe fines occupaſſe, vtpote ab Aduaticis, & extremitate Arduennæ ſyluæ, vſque ad Rheni & Moſæ confluentem, à Treueris item vſque ad Oceanum, & ferè quantum nunc eſt Leodienſis diœceſis, tanta potẽtia, vt Tungrorum nomen aliquandiu obſcurauerint, nihilominus tamen quo tutiores in aliena terra degerent, patrocinium Treuerorum, qui Gallorum omnium bellicoſißimi habebantur, volentes agnoſcebant. Quomodo autem germanicè appellati fuerint, coniecturã hanc adducere, viſum eſt non abſurdum. E Germania in has terras irrupiſſe Eburones, iam dixi; fuiſſe autem ruſticam plebem opinor ex nomine.* Bur *enim ruſticum, &* Buren *pluraliter ruſticos, Germanus dicit. Fuit autẽ olim & eſt circa Weſtphaliã gens & terra vetus hodie Comitatus titulo, adhuc inſignis, Germanicè* Die Ey *ſiue* Hey. *Ex hac inquã terra ruſtici profecti* Eyburẽ *ſunt vocati, quaſi* Eyorum *ruſtici, deinde expuncto* y Eburen, *& à Romanis Eburones, quorum nonnulli in ea parte Arduennæ ſyluæ* EYFELT. *conſederunt, quæ* Eyfelt, *id eſt* Eiorum *campus nuncupatur: longo poſt tempore ÿdem* Ey *ſiue* Hey, *quum Sueui, Heßi, Franci, Cheruſci ſuperiorem Germaniam occuparent, agrum quem hodie* Hegau *ſiue* Egau *vocant, obtinuerunt. Hæc de Eburonum nominis origine mihi eſt coniectura. In horum atque Condruſorum fines, Cn. Pompeio*

& M.

& M. Craſſo conſulibus, hoc eſt, anno ab vrbe condita DCC. *ante autem natum Chriſtum circiter quinquaginta tres annos, Vſipetes Germani, & item Tenchteri magna cum multitudine hominum, nempe* CCCCXXX *milium exagitati à Sueuis peruenerunt: hos Cæſar, qui tum in Gallia agebat, non procul à confluente Rheni & Moſæ adgreſſus deuicit. Deinde confecto Britannico bello, legiones in hyberna miſit, in Morinos, quorum caput eſt oppidum Terauana, C. Fabium legatum; in Neruios, qui nunc Tornacenſes dicuntur, Q. Ciceronem; in Eſſuos, qui circa oppidum Aer habitant, & pacatiſsimi Gallorum erant, L. Roſcium; in Rhemis & confinio Treuerorum, T. Labienum; in Belgio, M. Craſſum quæſtorem, L. Munatium Plancum & C. Trebonium legatos: Q. autem Titurium Sabinum, & L. Aurunculeium Cottam in Eburonibus apud caſtellum Varucam cum vna legione, & quinq; cohortibus, quas proxime Tranſpadum conſcripſerat, hyemare iuſsit. Eſt autem Varuca etiamnum hodie eius nominis caſtellum haud amplius medio miliari germanico ab vrbe Leodio diſtans, in medijs Eburonum finibus, in ſumma planicie, vt ex hoc longè lateq; proſpectus ſit, hoc vetuſtate corruptum, & graui bello, quod eius Dynaſtæ circa annum noſtræ ſalutis milleſimum tricenteſimum aduerſus Auenticos geſſerunt, fere demolitum, intra paucos annos, vir clarus Raſo à Varuca ſuæ familiæ vltimus, reſtituit, turrim habet elegantem, & vicum proximum aquis, pro caſtrorum neceſsitatibus ſatis vberem, quem Alboram vocant. Commentaria tamen Cæſaris communiter, ſed perperam & falſo, pro Varuca Vatucam habent; quæ res cauſa fuit, vt Varuca diu ab antiquitatis amatoribus quæſita, nuſquã reperiri potuerit, donec nuper ego in volumen manu ſcriptum incidi, aliàs quidem corruptiſsimum; in hoc duntaxat fidele, quòd Varucæ nomen integrum incorruptumq;*

Varuca quam alij perperam Vatucam.

corruptumque seruauerit. Est praeterea mihi liber eorundem cõmentariorum ante triginta sex annos impressus, qui Varucam non Vatucam etiam habet, vt ostendi nuper viro doctissimo D. Iacobo Spiegelio, cùm ab Heydelberga ad Haganoam reditum pararet, & me vt valediceret, inuiseret. Hac modò annotasse de Varuca satis visum, postmodum de ea latissimè dicturus.

DE PRIMA ROMANORVM CLADE APVD VARVCAM.

DIEBVS *circiter quindecim, quibus in hyberna ventum erat, initium repentini tumultus ac defectionis ortum est ab Ambiorige & Catiuulco Eburonum regulis. Ambiorigis Leodiorum annales etiam mentionem faciunt, & vulgari voce* Hambrim, *Germanicè* Emrich *nuncupant, & illum regem Tungrorum dicere malunt, pagumq; ab eo excultum ac denominatum haud procul à Varuca & vrbe Leodio* Hambrou *ostentant; Catiuulcum verò subticent. Hi duo reguli cùm ad fines regni sui Sabino Cottaq; praesto fuissent, frumentumq; in hyberna comportauissent, Induciomari Treuerorum principis nuntijs impulsi, suos in Romanos concitauerunt, subitoq; oppreßis lignatoribus, magna manu ad castra oppugnanda venerunt: cùm celeriter Romani arma cepissent, vallúmque ascendissent, atque vna ex parte equitibus emißis Hispanis, equestri praelio superiores fuissent, desperata re, Eburones suos ab oppugnatione reduxerunt. Tum suo more conclamauerunt, vti aliqui ex Romanis ad colloquium prodirent, habere sese quae de re communi dicere vellent, quibus controuersias minui posse sperarent. Mittitur ad eos colloquendi causa C. Carpineius eques Romanus, familiaris Q. Titurij, & Q. Iunius ex Hispania*

Ambiorix.

Hambrou pagus.

ſpania quidam, qui iam ante miſſu Cæſaris ad Ambiorigem ventitare conſueuerat, apud quos Ambiorix in hunc modum locutus eſt: Seſe pro Cæſaris in ſe beneficijs plurimum ei confiteri debere, quòd eius opera ſtipendio liberatus eſſet, quod Aduaticis finitimis ſuis pendere conſueſſet, quodq; ei & filius & fratris filius ab Cæſare remiſsi eſſent, quos Aduatici obſidum numero miſſos apud ſe in ſeruitute & catenis tenuiſſent, neque id quod fecerat de oppugnatione caſtrorum, aut iudicio, aut voluntate ſua feciſſe, ſed coactu ciuitatis, ſuaq; eſſe eiuſmodi imperia, vt non minus haberet in ſe iuris multitudo, quàm ipſe in multitudinem. Ciuitati porro hanc fuiſſe belli cauſam, quòd repentinæ Gallorum coniurationi reſiſtere non potuerit, id ſe facilè ex humanitate ſua probare poſſe, quòd non adeò ſit imperitus rerum, vt ſuis copijs populum Romanum ſe ſuperare poſſe confidat, ſed eſſe Galliæ commune conſilium, omnibus hybernis Cæſaris oppugnandis, hunc eſſe dictum diem, ne qua legio alteri legioni ſubſidio venire poſſet, non facile Gallis Gallos negare potuiſſe, præſertim cùm ei de recuperanda communi libertate conſilium initum videretur. Quibus quoniam pro pietate ſatisfecerit, habere ſe nunc rationem officij, pro beneficijs Cæſaris monere, orare Titurium pro hoſpitio, vt ſuæ ac militum ſaluti conſulat, magnam manum Germanorum conductam Rhenum tranſiſſe, hanc affore biduo, ipſorum eſſe conſilium, velint ne prius, quàm finitimi ſentiant, eductos ex hybernis milites, aut ad Ciceronem, aut ad Labienum deducere, quorum alter milia paſſuum circiter L. alter paulo amplius ab his abeſſet, illud ſe polliceri & iureiurando confirmare, tutum ſeſe iter per fines ſuos daturum: quod cùm faciat, & ciuitati ſeſe conſulere, quòd hybernis leuetur, & Cæſari pro eius meritis gratiam referre. Hac oratione habita diſcedit Ambiorix. Carpineius & Iu-

Ambiorigis ficta oratio.

nius quæ audierant ad legatos deferunt. Illi repentina re perturbati, & si ab hoste ea dicebantur, non tamen negligenda existimabant. Maximè hac re permouebantur, quòd ciuitatem ignobilem, atque humilem Eburonum sua sponte populo Romano bellum facere ausam, vix erat credẽdum.

Libet hic paululum digredi & expatiari, verbaq́ue Cæsaris expendere, vbi ait: Ciuitatem Eburonum humilem fuisse, id est vilem, & abiectam; de tota gente intelligendum est, nihilominus tamen secundo commentario idem auctor est, Condrusos, Eburones, Cæresos, Pemanos, qui omnes vno nomine Germani appellabãtur, antea in cõmuni Gallorum concilio pollicitos, contra Romanos quadraginta hominum milia se missuros. Oppidum verò Eburonum, & Ambiorigis regia eo loco erat, vbi nunc est vicus Eburra, Germanico miliari ab vrbe Leodio distans, obscurus & ignotus diu, sed nuper repertis sub terram sacris quibusdã, vt vocant, reliquijs, & hominum notitiæ redditus, & factus venerabilis est: causam autem inibi tunc cõstituti oppidi fuisse reor, quòd inter syluas loco tuto erat, & fines Eburonum, Cæresorum, Condrusorum, Pemanorum, & Tungrorum, quibus imperitabant Ambiorix & Catiuulcus, attingeret. Condrusi autem nomen adhuc retinent; Cæresi verò ij sunt, qui nunc Ripenses appellãtur, vbi arx Cæreium, id est, Cercy, *quam Cardinalis à Marka nuper restituit, & ab interitu vindicauit, è cuius regione vltra Mosam vicus amœnissimus est, & admodum amplus Iemeppia. Pemani erant Arduennæ syluæ incolæ, vbi nunc vicum Pæmont esse adserunt. Porrò non est quod quis apud Eburam murorum reliquias requirat, quandoquidem non muro lapideo, sed concisis syluis, vt auctor est Cæsar, oppidum muniebatur: nec Galli olim, & multo minus Germani, qui non oppida, sed vicos inhabitabant, lapide & cæmento suas ciuitates cingebant, sed trabes directæ*

[Margin notes: Ebura oppidum. — Condrusi. — Cæresi siue Cærei. — Iemeppia. Pemani. — Forma muri Gallici olim. Veteres Germani vicos incolebant, non muris, sed aggere munitos.]

bes directæ perpetuæ in longitudinem paribus interuallis distantes inter se binos pedes in solo collocabantur, reuinciebantur extrorsus, & multo aggere vestiebantur: ea autem quæ diximus interualla, grandibus in fronte saxis effarciebantur. His *collocatis & coagmentatis, alius insuper ordo adijciebatur, vt idem illud interuallum seruaretur, neque inter se contingerent trabes, sed paribus intermissæ spatijs singulæ singulis saxis interiectis, arctè continerentur: sic deinde omne opus contexebatur, dum iusta altitudo muri expleretur. Qui quidem muri in hunc modum compositi, & si ea tempestate deformes non erant, & ad vtilitatem defensionemq́ue vrbium summam haberent opportunitatem, quod & ab incendio lapis, & ab ariete materia defenderet, quæ perpetuis trabibus pedes quadragenos plerunque introrsus reuincta, neque perrumpi neque distrahi posset, non tamen perpetuò durabilis erat; pluuia etenim & vetustate corrumpebatur, & temporis tractu cariosa sæpe concidebat.* Inde *non mirum* Eburæ *nulla superesse murorum indicia, quæ oppidum illic fuisse comprobent. Est autem &* Buren *oppidum in* Brabantis *nimirum ab* Eburonibus *denominatum.* Buren oppidum.

Sed nunc ad Varucam redeamus, vbi Romani *Ambiorigis ausu & oratione territi, quæ à legatis audierant, ad concilium deferunt, magnaq́ue ex his tot causis inter eos controuersia orta est:* L. *Aurunculeius compluresq́ue Tribuni militum & primorum militum* Centuriones, *nihil temere agendum, neque ex hybernis iniussu* Cæsaris *discedendum existimabant, quanta suis magnas copias etiam* Germanorum *sustineri posse munitis hybernis docebant.* Rem *esse testimonio, quòd primum hostium impetum multis vltro vulneribus illatis fortissimè sustinuerint, re frumẽtaria non premi, interea & ex proximis hybernis, & à* Cæsare *conuentura*

uentura subsidia. Postremò quid esset leuius aut turpius, quàm auctore hoste de summis rebus capere consilium. Contra ea Titurius sero facturos clamitabat, cùm maiores manus hostium adiunctis Germanis conuenissent, aut cùm aliquid calamitatis in proximis hybernis esset acceptum, breuem esse consulendi occasionem, Cæsarem arbitrari profectum in Italiam, nec aliter Carnutes interficiendi Tasgetij consilium fuisse capturos, neque Eburones, si ille adesset, tanta cum comtemptione Romanorum ad castra venturos esse, non hostem auctorē, sed rem spectare, subesse Rhenum, magno esse Germanis dolori Ariouisti mortem, & superiores Romanorum victorias, ardere Galliam tot contumelijs acceptis, sub populi Romani imperium redactam, superiori gloria rei militaris extincta. Postremò quis hoc sibi persuadeat sine certa re Ambiorigem ad eiusmodi cōcilium descendisse. Suam sententiam in vtranque partem esse tutam, si nil sit durius, nullo cum periculo ad proximam legionem peruenturos. Si Gallia omnis cum Germanis consentiat, vnam esse in celeritate positam salutem. Cotta autem, atq; eorum qui dissentirent consilium quem haberet exitum. In quo si non præsens periculum, at certè longa obsidione fames esset pertimescenda. Hac in vtranque partem habita disputatione, cùm à Cotta primisq; ordinibus acriter resisteretur, Vincite, inquit, si ita vultis. Sabinus, & id clariore voce, vt magna pars militū exaudiret, Neque is sum, inquit, qui grauissimè ex vobis mortis periculo terrear. Hi sapient, & si grauius quid acciderit, abs te rationem reposcent, qui si per te liceat, perendino die cum proximis hybernis coniuncti, communem cum reliquis belli casum sustineant, ne reiecti & relegati, longè ab cæteris aut ferro, aut fame intereant. Consurgitur ex concilio, comprehendunt vtrunque, & orant, ne sua dissensione & pertinacia rem in summum periculum

riculum deducant, facilem esse rem, seu maneant, seu proficiscantur, si modò vnum omnes sentiant, ac probent. Contra in dissensione nullam se salutem perspicere. Res disputatione ad mediam noctem perducitur, tandem dat Cotta permotus manus, superat sententia Sabini, pronunciatur prima luce ituros, consumitur vigilijs reliqua pars noctis, cum sua quisque miles circumspiceret, quid secum portare posset, quid ex instrumento hybernarum relinquere cogeretur. Omnia excogitantur, quare nec sine periculo maneatur, & languore militum, & vigilijs periculum augeatur. Prima luce sic ex castris proficiscuntur, vt quibus esset persuasum, nõ ab hoste, sed homine amicißimo Ambiorige consilium datum longißimo agmine magnisq; impedimentis.

DE MORTE COTTAE ET SABINI LEGIONISQVE INTERNITIONE EO loco vbi nunc est vrbs Leodium.

POSTQVAM *ex nocturno fremitu, vigilijsq; de legionis ex castris profectione senserunt Eburones, collocatis insidijs, bipartito in syluis opportuno atque occulto loco à Varuca milibus passuum circiter duobus, vbi Antium pagus nunc est, & Legia fluuiolus ortum habet, Romanorum aduentum expectabant. Et cùm se maior pars agminis in magnam conuallem demisisset, ex vtraque parte eius vallis sese subitò ostenderunt, nouißimósque premere, & primos probibere ascensu, atque iniquißimo Romanis loco, prælium committere cœperunt. Tum demum Titurius, vti qui nihil antea prouidisset, trepidare & concursare, cohortesq; disponere, hæc tamen ipsa timidè, atque vt eum omnia deficere viderentur, quod plerunque his accidere consueuit, qui in ipso negotio consilium capere coguntur. At*

Antium pagus Legia fluuiolus.

Cotta qui cogitasset hæc posse in itinere accidere, atque ob eam causam profectionis auctor non fuisset, nulla in re communi deerat saluti, & in appellandis cohortandisq; militibus Imperatoris, & in pugna militis officia præstabat. Cumq; propter longitudinem agminis minus facilè per se omnia obire, & quid quoquo loco faciendũ esset, prouidere possent, iusserunt pronunciari, vt impedimenta relinquerent, atque in orbem consisterent: quod consilium & si in eiusmodi casu reprehendendum non est, tamen incommodè accidit: nam & Romanis militibus spem minuit, & hostes ad pugnandum alacriores effecit; quod non sine summo timore, & desperatione id factum videbatur. Præterea accidit, quod fieri necesse erat, vt vulgo milites ab signis discederent, quæq; quisque eorum charißima haberet, ab impedimentis petere, atque arripere properaret, & clamore ac fletu omnia complerentur. At Eburonibus consilium non defuit; nam duces eorum tota acie pronunciare iusserunt, ne quis ab loco discederet, illorũ esse prædam, atq; illis reseruari, quæcunq; Romani reliquissent, proinde omnia in victoria posita existimarent. Erant & virtute & numero pares pugnandi Romani, tametsi à duce & à fortuna deserebantur; tamen omnem spem salutis in virtute ponebant, & quoties quæque cohors procurrerat, ab ea parte magnus hostium numerus cadebat. Qua re animaduersa Ambiorix, pronunciari iubet, vt procul tela coniiciant, ne propius accedant, & quam in partem Romani impetum fecerint, cedant leuitate armorum, & quotidiana exercitatione nihil ab his nocere posse, rursus se ad signa recipientes, insequantur. Quo præcepto ab his diligentißimè obseruato, cùm quapiam cohors ex orbe excesserat, atque impetum fecerat, hostes velocißimè refugiebant. Interim ea parte nudari necesse erat, & ab latere aperto tela recipi. Rursus cùm in eum locum vnde

cum vnde erant egreßi reuerti cœperant, & ab his qui cesserant, & ab his qui proximi steterant, circumueniebantur. Sin autem locum tenere vellent, neque virtuti locus relinquebatur, neque à tanta multitudine coniecta tela à consertis vitari poterant. Tamen tam multis incōmodis conflictati, multis vulneribus acceptis resistebant, & magna parte diei consumpta, cùm à prima luce ad horam octauam pugnaretur, nihil quod esset ipsis indignum, committebant. Tum T. Baluentio qui superiore anno primum pilum duxerat, viro forti, & magnæ auctoritatis, vtrunque femur tragula traijcitur. Ab hoc puto summitatem montis Petrosij nomen sortitam, vbi sunt ædes nunc diuæ Balbinæ. Q. Lucanius eiusdem ordinis fortißimè pugnans, dum circumuento filio subuenit, interficitur. L. Cotta legatus, omnes cohortes, ordinesq; adhortans, in aduersum os funda vulneratur. His rebus permotus Q. Titurius cùm procul Ambiorigem suos cohortantem conspexisset, interpretem suum G. Pompeium ad eum mittit, rogatum vt sibi, militibusq; parcat. Ille appellatus respondit, Si velit secum colloqui, licere; sperare à multitudine impetrari posse, quod ad militum salutem pertineat, ipsi verò nihil nocitum iri, inq; eam rem se suamquẽ fidem interponere. Ille cum Cotta saucio communicat, si videatur pugna vt excedant, & cum Ambiorige vnà colloquantur, sperare se ab eo suam ac militum salutem impetrare posse. Cotta se ad armatum hostem iturum negat, atque in eo perseuerat. Sabinus quos in præsentia tribunos militum circum se habebat, & primorum ordinum Centuriones, se sequi iubet, & cùm propius Ambiorigem accesisset, iussus arma abijcere, imperata, suisquẽ, vt idem faciant, imperat. Interim dum de cōditionibus inter se agunt, longiorq; consulto ab Ambiorige instituitur sermo, paulatim circumuentus interficitur, in via, quæ ab ipso Sabinia

Sabini interitus.
Sabinia via.

siue Sauinia, b in v, vt sæpe fit, transmutata, dicitur, ea in vrbe Leodio apud ædem sanctæ Crucis, in vallem declinans, ferme vsque ad pontem, qui in insulam ducit, perdurat: tum verò more suo Eburones victoriam conclamant, atque vlulatum tollunt, impetuq; in Romanos facto, ordines perturbant; ibi Lucius Aurunculeius Cotta pugnans interficitur, cum maxima parte militum, casuq; suo via nomē dedit Aurunculeia, apud portam quæ in publicum montem ducit, super Mosam flumen nunc quidem, ea autem tempestate hunc locum non attingebat, sed longo post tempore condita vrbe Legia, vt pluribus partibus oppidum interlueret, ducta fossa deriuatum est, & insulam effecit. occiso autem Cotta, reliqui Romani se in castra recipiunt, vnde erant egressi, ex quibus L. Petrosidius aquilifer, à quo mons ille maximus Petrosius in vrbe Legia nomen habet, cùm magna multitudine hostium premeretur, aquilam intra vallum proiecit, ipse pro castris fortissimè pugnans occiditur, alij ægrè ad noctem oppugnationem sustinent, noctu ad vnum omnes, desperata salute, se ipsi interficiunt; pauci ex prælio elapsi, incertis itineribus per syluas, ad T. Labienum legatum in hyberna proueniunt, atque eum de rebus gestis certiorem faciunt. Hyberna autem Labieni, quantum coniectura & dimensione adsequi possum, Lobiense monasterium nunc esse opinor ex nominis allusione: distat à Varuca quinquaginta milibus passuum, quæ Germanica circiter quindecim miliaria conficiunt, ad Sabim fluuium loco excelso, vti scribit Cæsar, & postea latius declarabo.

Aurunculeij cædes.

Petrosius mons.

Lobiense monasterium ad Sabim

DE

DE VRBIS LEODII NOMENCLATVRA, ET CVR PRIMVM LEGIA, nunc verò Leodium appelletur.

SI non puduit Romanos terrarum orbis dominos originis suæ auctores Aeneam & Romulum non satis honesto, si figmenta poetica tollas, vtrunque parente procreatum, atque hunc patria prodita, vt multi tradunt, illum verò fraterna cæde infamem citare: nescio cur mihi vitio verti poßit, si in Ambiorigem magnanimum regem, hac vna dempta in Cæsarem ingratitudinis nota, vrbis Leodij prima auspicia referam. Restituerat illi quidem Cæsar regnum, liberauerat stipendio, remiserat & filium & fratris filium, quos Aduatici in catenis & seruitute habebant obsides: sed quam appellabis restitutionẽ, vbi grauius iugum quàm in seruitute feras? Romanorum imperia facere cogebatur regia dignitas, comportare frumenta, hyberna intra regni viscera alere, & perpeti malè audire ab omnibus Germanis & Gallis, quod solus volens, & non coactus, contra propinquas ac cognatas sibi ciuitates subsidia comministraret. Pudẽdum denique Tungrorum atque Eburonum genti, quæ ita à maiorum virtute degenerauisset, vt sedes illorum sanguine quæsitas, & in nobili solo constabilitas, per vecordiam ab externa gente, in seruitutem reduci pateretur, Cæsarem beneficijs vinctum, captúmque, non restitutum habere regem, quem mox, cùm libuisset, minima occasione esset expulsurus, & Romam in triumphum ducturus. Ad hæc, non propria sponte, sed Induciomari ac Treuerorum, quorum cliens erat, de inuadendis Romanis consilium sumpsit Ambiorix, non quidem ipse, sed Eburonum ciuitas, cuius importunitati parere cogebatur. Poßem etiam allegare Cæsaris impudentiam, à nobilibus proditam scriptoribus, quæ nihil veritus est confingere, ad

Ambiorix Leodij conditor.

gere, ad tegenda, vel sua, vel amicorum impudenter gesta: satis est mihi illius testimonio legionem Romanam cum quinque cohortibus ab Ambiorige Eburonum regulo, in ea valle vbi nunc est vrbs Leodium, cæsam demonstrasse: docebimus etiam paulo post, Q. Ciceronem cum altera legione à Cæsare ad Varucam remissum, atque ibidem à Germanis interceptum, peneq; deletum. Et hinc huic loco à legione ibi cæsa, & diu hybernante Legia nomen inditum constanter affirmo: omnis enim Cæsaris descriptio ad amußim quadrat. Distat Legia à Varuca vix amplius dimidio miliari germanico, in magna conualle, & nouum oppidum esse opinantur, circa Caroli Magni tempora, ab Huberto Aquitanorum duce mœnibus cinctum, non admodum amplis, vt veteres indicant ruinæ. Ostendi etiam vicos in illo quosdam de nomine cæsorum ibi ducum Romanorum adhuc in præsentia nuncupari. Interfluit Legia fluuiolus pueris in vrbe notus. Porrò quæ de Varuca diximus, ne quis putet nullis nos alijs coniecturis inniti, quàm ijs quas ex libro illo manu scripto deprompsimus, sed sciat multa præterea, & alia nobis hæc in animum induxisse. Romanè adhuc hodie loqui dicuntur Leodienses, etiam si sermo illorum ad gallicam linguam magis inclinet. Sunt non procul à Varuca vici complures Romanam originem nomine referentes. Visitur inde latinus pagus, Volsci, Vercellæ, Pascasij, Bercelij viri doctißimi patria. Ita Antium, nimirum ab Antiatibus, in quo vico Legiæ fluuiolus habet ortum, & Cotta fons limpidißimus, quo, dum in hybernis erat Cotta oblectabatur, aut prope illum funda traiectus fuerit. Est & Ciceronis fons in vrbe notißimus, & aquis maximè vber, quem Riceronis fontem malè lecta litera nuncupant, scaturit è monte Petrosio retro ædes Fratrum, quos Minores appellant. Et hæc est vera nominis Legiæ origo, & tanta vrbis, dum adhuc sylua foret,

Legia.

Cottæ fons.

Ciceronis fons.

descriptio,

descriptio, non à Legeia nympha, vt in carmine aliquando iuuenis lusi, neque à Ligijs Hungariæ populis, vt nonnulli voluerũt, eo quòd gallica vox Lige *consonat. Nunc autem cur hodie Leodium vocetur, quoniam ab omnibus ignorari, requiri tamen intelligam, aperiendum est. Dico igitur, quod est, Leodium oppidum à Gallis Legiam à legione ibi cæsa, & hybernante ab initio appellatum fuisse, à Germanis verò non valentibus Romanam siue gallicam exprimere vocem, in* Lugich, *deinde* Ludich *id nominis detortum. Dictiones autem huiusmodi Germanicè à* lud *incipientes, quando Latinas facimus, in* leo *conuertimus, vt* Ludger *Leodegarius,* Ludpolt *Leopoldus; hinc quoque* Ludich *Leodium appellatum, non video cur reformidem adserere.*

ALIA DE VRBIS LEODII NOMENCLATVRA OPINIO.

QVVM *antiquiores vrbis Leodij conditores facere mallem, & diu ante Caij Iulij Cæsaris atque Huberti Aquitanici tempora Leodium fuisse adfirmarem, aiebam Ithacensem Oenopa relicto Leode filio domi, ad Troiam Vlyssem secutum, & ea expugnata, longi quoque erroris illius comitem fuisse, & cum illo Asciburgium peruenisse, id erat oppidum infra Coloniam Agrippinam, non procul à Xantho Cliuiæ ditionis celebri municipio, quod in tenuissimum abijt vicum, cui* Aschelburg *hodie nomen est. Huius rei testis est Cornelius Tacitus in libello De situ, moribus, & populis Germaniæ. Quoniã verò Oenops iam grandæuus esset, longaq; ac diutina peregrinatione defatigatus & exhaustus adeò viribus, vt diffideret in Ithacam se posse redire, quamuis summo & penatium & filij teneretur desiderio, ab Vlysse impetrauit, vt cum ijs socijs quos pari modo adfectos Asciburgij relinquebat, dimitteretur. Et quum ipse* Asciburgium oppidum.

Vlysses

Vlysses Asciburgij nomen in Akrineriton commutasset, quo socij, quia vero Nerito Ithacæ promontorio frui non poterant, ficto saltem oblectarentur, ipse Oenops, vt sibi charissimi filij Leodis desiderium leniret, ad Mosam condendæ vrbis locum quæsiuit, & conditam λειώδιον, *Leodium de filij sui nomine appellauit. Hic Leiodes interim Ithacæ inter Penelopes procos conuersabatur, haudquaquam tamen eorum adprobans insolentiam, sed sæpe reprahendens & procos exosos habens in extremo loco apud pocula semper sedebat. Vnde Homerus lib.* φ. *Odysseæ.*

Λειώδης δὲ πρῶτος ἀνίστατο οἴνοπος υἱός,
ὅσφι θυοσκόος ἔσκε, παρὰ κρητῆρα δὲ καλὸν
ἷζε μυχοίτατος αἰεί. ἀτασθαλίαι δὲ οἱ οἴῳ
ἐχθραὶ ἔσαν· πᾶσι δὲ νεμέσα μνηστήρεσιν.

Nihilominus tamen & ipse Penelopes coniugium ambibat; data enim spe illius potiundæ ei qui Vlyßis arcum tenderet, primus periculum fecit, nec tendere potuit, aliósque dehortatus est ne experirentur. Homerus ibidem:

ὅς ῥα τότε πρῶτος τόξον λάβε καὶ βέλος ὠκύ·
στῆ δ' ἄρ' ἐπ' οὐδὸν ἰὼν καὶ τόξου πειρήτιζεν,
οὐδέ μιν ἐντάνυσεν· πρὶν γὰρ κάμε χεῖρας ἀνέλκων,
ἀτρίπτοις, ἁπαλάς. μετὰ δὲ μνηστῆρσιν ἔειπεν,
ὦ φίλοι, οὐ μὲν ἐγὼ τανύω· λαβέτω δὲ καὶ ἄλλος,
πολλοὺς γὰρ τόδε τόξον ἀριστῆας κεκαδήσει
θυμοῦ καὶ ψυχῆς &c.

Quapropter ab Vlysse interfectus est, licet illum ita deprecaretur libro xxij.

γουνοῦμαί σ' Ὀδυσεῦ, σὺ δὲ μ' αἴδεο καί μ' ἐλέησον,
οὐ γάρ πω τινὰ φημὶ γυναικῶν ἐν μεγάροισιν
εἰπεῖν οὐδέ τι ῥέξαι ἀτάσθαλον, ἀλλὰ καὶ ἄλλους
παύεσκον μνηστῆρας, ὅτις τοιαῦτά γε ῥέξοι,
ἀλλά μοι οὐ πείθοντο κακῶν ἀπὸ χεῖρας ἔχεσθαι·

τῷ καὶ

τῷ καὶ ἀτασθαλίῃσιν ἀεικέα πότμον ἔπεσπον·
αὐτὰρ ἐγὼ μετὰ τοῖσι θυοσκόος, οὐδὲν ἐοργὼς,
κείσομαι, ὡς οὐκ ἔστι χάρις μετόπισθ' εὐεργέων.

Hæc namque nihil remoratus Vlysses Leodemq́ toruo respiciens vultu respondit:

εἰ μὲν δὴ μετὰ τοῖσι θυοσκόος εὔχεαι εἶναι,
πολλάκι που μέλλεις ἀρήμεναι ἐν μεγάροισιν,
τηλοῦ ἐμοὶ νόστοιο τέλος γλυκεροῖο γενέσθαι,
σοὶ δ' ἄλοχόν τε φίλην σπέσθαι καὶ τέκνα τεκέσθαι,
τῷ οὐκ ἂν θάνατόν γε δυσηλεγέα προφύγοισθα.

Et hæc dicens transfodit illi iugulum gladio. Hunc habuit Leiodes exitum. Quæ si vera sunt, vt omnino nec adfirmare, nec refellere volo, egregiè referunt & conditorem suum, & conditoris filium Leodienses. Ille absque dubio non ab re Oenops vocatus est, id est, vini custos, & habens vini colorem, quo nomine etiam Bacchus appellatur, & nimirum bibulus fuit Oenops. Leodes verò apud crateras & pocula, vt inquit Homerus, semper sedebat. Nemo enim crederet quàm dediti sint poculis Leodienses, & quàm sint supra modum bibaces; quod ipsum libenter de gentilibus meis reticuissem, nisi scirem artem egregiè bibendi hodie non inter vitia, sed inter primas virtutes annumerari: nec bonus vir habetur, nisi qui pocula euacuare, & vno anhelitu multum vini ingurgitare nouerit; quod qui egregiè præstiterit, ab omnibus amatur, colitur, & huius cōsortium appetitur. Contra frugi & modico vino vtentem, auersantur omnes, fugiunt, irrident, & magni alicuius mali conscium clamant, qui se inebriari reformidet, vereaturq́ ne ebrius sua prodat flagitia. Verùm de his non est modò dicendi locus, ad nomēclaturam Leodij redeo, quam à Leode Ithacensi habere vt non ausim affirmare, ita tamen dicere possum: Si verum est Vlyssem Asciburgium peruenisse Akrineritonq́ vocasse, procul dubio ex

socijs

socijs aliquos reliquisse in eo municipio, alioqui frustra, nomen immutasset, quum nemo Gallorum aut Germanorum hoc nominis, vetere abiecto, vsurpare voluisset. Deinde facile fuit vel Oenopem vel Ithacensem quempiam Leodium condidisse, & vulgari apud Ithacenses nomine λειώδιον appellasse. Superuenientes verò postea Troiani, siue Sicambri fuerint, siue alij, veteri in græcam gentem odio accensi, Asciburgium & Leodium destruxisse, Xanthumq́ condidisse. Hæc coniectura, etsi non certa, veritati tamen consona, neque de suo Aenea veriorem aut certiorem Roma perduxerit. Leodium itaque destructum pristinam syluæ faciem resumpsit, non totum quidem, sed magna ex parte vsque ad Huberti Aquitanici tempora, qui vnus ex proceribus Caroli Magni, dum ille vel Iupillæ vel Harstalli ageret, vallis amœnitate, lociq́ celebritate ac rerum ibidem gestarum fama permotus, & diui Lamberti martyrio nobilis, vetus Leodium reparauit, & hinc Leodij conditor appellari cœptus est.

SVMMARIA VRBIS LEODII

DESCRIPTIO.

REM *non parum gratam patriæ meæ mihi fecisse videor, dum illi parentes suos, antiquißimamq́ originem à nemine hactenus animaduersam sub oculos posui, ac veluti ex locupletißimo probatißimorũ auctorum penu depromptam, in lucem primus produxi, qua in re quid gratiæ promeruerim nescio, certè pietati satis fecisse pro virili me parte iuuat. Nunc verò exteris, qui tantæ vrbis primordia admirati sunt, antequam ad Ambiorigem reuertar, in descriptione illius summaria, subueniendum duxi. Legia igitur, siue vt nunc vocant Leodium, vrbs est Germaniæ inferioris, quam & secundam vocant, maxima: ad tertium à*

Tungris

Tungris miliare qua meridiem spectant, qua tanto murorum cingitur ambitu, vt altissimos amplexetur montes vitibus pulcherrimè consitos. Deinde in latissimam excurrit & apprehendit in valle planiciem, in qua ex Arduenna sylua tria flumina Vta, Vesa, & Ambluaria in Mosam exonerant, & multas amœnissimas efficiunt insulas, magnificis ædificijs exornatas, ita vt ad voluptatem plane hic nihil desit. Siue enim quis montibus oblectetur, habet quocunque se vertat, in quibus expeditissimus defatigetur. Si quem planicies & prata iuuant, meditullium vrbis hæc adfatim dabit. Gaudes nauigio, vrbem Venetam habebis, nisi quòd hic viui fluminis aqua iucundior est, quàm apud Venetos fœtidum mare. Est aliquis religioni & cultui diuino deditus, exhibebit huic vrbs Leodiũ imprimis octo insignia Canonicorum collegia, quatuor amplissimas abbatias, triginta duas ecclesias quas parrochiales vocant, quatuor mendicantium ordinum contubernia, & ex his nonnulla conduplicata vt Franciscanorum. Quod si reliquas monachorum & admirandarum monialium ædes, conuenticula & sacella recensere velim, integro ferè libro opus esset: vnde non mirum si Franciscus Petrarcha scribat se vidisse Leodium insignem clero locum. Nec est quod quisquam exquiret de agri fertilitate apud Leodium, cùm facili colligat argumento, nunquam tantam cleri multitudinem, & tam magnam eorum hominum turbam, qui in ocio diuino viuentes, omnium rerum copia opus habent, sibi hunc locum delecturam fuisse, nisi omni vbertate ager Leodius abundaret & excelleret. Habet ad meridiem Arduennam syluam totius Galliæ maximam, ex qua innumera proueniunt commoda, feræ, pecora, boues atque ædificiorum materies, ligna præstantissima, & immensæ, vt ait Strabo, longitudinis. Ad alterum latus, Tungros & Centrones versus, est ager Hesbanicus,

Franciscus Petrarcha.

Arduenna sylua.

vsque adeo gleba fertili, adhac pomis & nucibus omnis generis abundans, vt cum Idæa & Sicilia de præstãtia certare posset. Iuxta ciuitatem effodiuntur nigri lapides, qui modico ligno accensi, calidißimum ignem præbent. Aer temperatißimus est, & saluber: licet enim ad austrum ciuitatis bona pars spectet, illius tamen flatus Arduenna, quæ altior est, mitigat & frangit; & habent qui ab ortu spirant venti, liberum accessum, & continui ignes ex ea, quam dixi, materia, craßiorem perpurgant & extenuant aerem. Cùm nuper Cæsar Carolus in Brabantia ageret, missus est ad illum orator à fratre Electore & Cardinale Moguntino princeps illustrißimus Fridericus Dux Bauariæ, Comes Palatinus Rheni &c. cui pro excellenti humanitate, vt in reditu patriam meam Leodium inuiseret, persuasi. Qui postquam ex Huio oppido, flumine in medium vrbis perductus, & magna populi multitudine exceptus esset, nemo diceret, quanta admiratione vrbem circumspexerit, altißimos conscendit montes, nihilq; prætermisit, quo totam videre posset. Verùm quia vrbs ipsa ampla supra modum est, & subinde intra reductas valles abscondatur, nec vsquam tota ex vno loco conspici poßit, spe frustratus est, adserens amœniorem ciuitatem, etiam si tum hiems erat, nunquam se vidisse. De palatio episcopali ad Cardinalem rescripsit, opere perfecto, in orbe Christiano nullum pulchrius futurum. Prætereo pontes solido constructos marmore, ac reliquam vrbis pulchritudinem, ne in volumen libellus excrescat: & ad Ambiorigem à quo digressus sum, redeo.

Huium.

Varucana victoria sublatus Ambiorix, statim cum equitatu in Aduaticos, qui erant eius regni finitimi, proficiscitur, neque diem neque noctem intermittit, peditatumq; se subsequi iubet. Re demonstrata, Aduaticisq; concitatis, postero die in Neruios peruenit, hortaturq;, ne sui in perpetuum

petuum liberandi, atque vlciscendi Romanos, pro his quas acceperint iniurijs, occasionem dimittant, interfectos esse legatos duos, magnamq; partem exercitus interisse demonstrat, nihil esse negotij subitò oppressam legionem, quæ cum Cicerone hyemet, interfici, se ad eam rem profitetur adiutorem. Facilè hac oratione Neruijs persuadet, itaque confestim dimißis nuntijs ad Centrones, quorum oppidum satis amœnum in patria Leodiensi tribus à Tungris miliaribus floret, & à sancto quopiam Trudone, eo quòd nomen parum adludat, quidam denominatum audent confingere: à quibus si eius oppidi nomenclaturam ante illius diui tempora requiras, magis mutos videbis, quàm pisces. Toxandrum enim, quod illi nomen Placentinus fuisse opinatus est, ad Mosæ ripam erat, vt suo loco indicabo. mittunt etiam ad Grudios, & ad Leuacos, non procul à Cẽtronibus, Pleumosios, quos nunc Cortracum tenere adserunt; Gundunos, hos Gandanos esse non dubitauerim, & melius Gondunos scribi, quàm Gordunos animaduerti; hi omnes sub imperio Neruiorum & Aduaticorum erant: & quàm maximas manus possunt, cogunt, & de improuiso ad Ciceronis hyberna aduolant, nondum ad eum fama de Titurij morte perlata. Huic quoque accidit, quod fuit necesse, vt nonnulli milites, qui lignationis munitionisq; causa in syluas discessissent, repentino equitum aduentu interciperentur. His circumuentis, magna manu Eburones, Aduatici, Neruij, atque horum omnium socij & clientes, legionem oppugnare incipiunt. Romani celeriter ad arma concurrunt, vallum conscendunt, ægrè is dies sustentatur, quod omnem spem hostes in celeritate ponebant, atque hanc adepti victoriam, in perpetuum se fore victores confidebant. Mittuntur ad Cæsarem confestim à Cicerone literæ, magnis propositis præmijs si pertulissent: obseßis omnibus vijs, mißi intercipiuntur.

Centrones Centron.

Grudij Leuaci Leuen vel Leuues Pleumosij. Gonduni.

tur. Noctu ex ea materia quam munitionis causa comportauerant, turres CXX. excitantur incredibili celeritate, quæ operi deesse videbantur, perficiuntur. Hostes postero die multo maioribus copijs coactis, castra oppugnant, fossam complent: à Romanis eadem ratione qua pridie, resistitur. Hoc idem deinceps reliquis fit diebus, nulla pars nocturni temporis ad laborem intermittitur, non ægris, non vulneratis facultas aliqua quietis datur. Tandem duces principesq; Neruiorum, qui aliquem sermonis aditum, causamq; amicitiæ cum Cicerone habebant, colloqui sese velle dicunt. Facta potestate, eadem quæ Ambiorix cum Titurio egerat, commemorant, omnem esse in armis Galliam, Germanos Rhenum transisse, Cæsaris, reliquorumq; hyberna oppugnari. Addunt etiam de Sabini morte, Ambiorigem ostentant fidei faciundæ causa: errare eos dicunt, si quicquam ab his præsidij sperent, qui suis rebus diffidant: sese tamen scire hoc esse in Ciceronem, populumq; Romanum animo, vt nihil nisi hyberna recusent, atque hanc inueterascere consuetudinem nolint: licere illis incolumibus per se ex hybernis discedere, & in quascunque partes velint sine metu proficisci. Cicero ad hæc vnum modò respondit, non esse consuetudinem populi Romani vllam accipere ab hoste armato conditionem, si ab armis discedere velint, se adiutore vtantur, legatosq; ad Cæsarem mittant, sperare se pro eius iustitia, quæ petierint impetraturos. Ab hac spe repulsi Neruij, vallo pedum XI. vt fossa pedum XV. hyberna cingunt. Hæc ex superiorum annorum consuetudine à Romanis cognouerant, & quosdam de exercitu nacti captiuos, ab his docebantur; sed nulla ferramentorum copia, quæ essent ad hunc vsum idonea, gladijs cespites circumcidere, manibus sagulisq; terram exhaurire cogebantur. Qua quidem ex re multitudo cognosci potuit; nam minus horis tribus decem milium

milium passuum in circuitu munitionem perfecerunt, atque per aliquot dies acriter hyberna oppugnare cœperunt, quæ virtute Romanorum tamen defensa sunt, licet etiam Cicero tenuißima esset valitudine. verùm cùm nullum intermitteretur oppugnandi tempus, & magna parte Romanorum vulneribus confecta, res ad paucitatem defensorum peruenisset, actum erat de hybernis, nisi quidam Neruius nomine Vertico, qui à prima oppugnatione ad Ciceronem profugerat, seruo suo persuasisset, vt literas ad Cæsarem deferret: has ille in iaculo illigatas effert, & Gallus inter Gallos sine suspicione versatus ad Cæsarem peruenit, qui apud Samarobrinam, quam nunc Cameracum appellant, repertus, & edoctus ab eo de periculo legionis ac Ciceronis, quàm primum M. Crassum ex Bellouacis, & C. Fabium ex Atrebatibus cum legionibus ad se venire iubet, quibus cum magnis itineribus in fines Neruiorum, quo iter ad Ciceronem erat, peruenit. Neruij aduentu Cæsaris per exploratores cognito, obsidionem relinquunt, & ad Cæsarem omnibus copijs contendunt. Eæ erant armatorum circiter millia LX. *De quibus Cæsar literis Ciceronis certior factus, etsi vix septem hominum milia haberet, atque iniquißimo loco, magno tamen animo Neruios inuasit, & primo congressu in fugam vertit. Hac re cognita, Eburonum copiæ quæ nondum aduenerant, non vlterius progredi ausæ, ad sua retro cesserunt. Induciomarus Treuir per eosdem dies cum Labieno congressus, infeliciter victus atque occisus est. Quæ iam dicta sunt, forsitan satis à proposito quibusdam videri poterunt. Verùm quia res gestas ab Ambiorige principe nostro scribere constitui, atque hæc suasu ac ductu eius contigere, nolui prætermittere.*

Samarobrina quæ nunc Cameracum.

Post Aduaticam victoriam Cæsar de improuiso Neruios, Senones & Carnutes aggressus, in deditionem venire atque

obsides dare coëgit. Deinde totus & mente & animo in bellum Treuerorum & Ambiorigis insistit. Sed quod pro explorato habebat Ambiorigem prælio non esse concertaturum, reliqua eius consilia animo circumspiciebat. Erant Menapij propinqui Eburonum finibus, perpetuis paludibus, syluisq; muniti, infra Vbios, hoc est Colonienses habitantes, ac nunc Iuliacenses, Geldrenses & Cliuenses appellati sunt, qui vni ex Gallia Belgica de pace ad Cæsarem legatos nunquam miserant. cum his hospitium esse Ambiorigi sciebat. Item per Treueros venisse Germanos in amicitiam cognouerat. Hæc prius illi detrahenda auxilia existimabat, quàm ipsum bello lacessendum, ne desperata salute, aut se in Menapios abderet, aut cum Transrhenanis congredi cogeretur. Hoc inito cōsilio totius exercitus impedimenta ad Labienum in Treueros mittit, duasq; legiones ad ipsum proficisci iubet. Ipse cum legionibus expeditis quinque in Menapios proficiscitur. Illi nulla coacta manu loci præsidio freti, in syluas paludesq; confugiunt, suaq; eodem conferunt. Cæsar partitis copijs cum C. Fabio legato & M. Crasso quæstore, celeriterq; effectis pontibus, adijt tripartito, ædificia, vicosq; incendit, magno pecoris atque hominum numero potitur. Quibus rebus coacti Menapij legatos ad eum pacis petendæ causa mittunt. Ille obsidibus acceptis, hostium se habiturum numero confirmat, si aut Ambiorigem, aut eius legatos finibus suis recepissent. His confirmatis, Comium Atrebatem, cum equitatu custodis loco in Menapijs reliquit. Ipse in Treueros proficiscitur. Dum hæc à Cæsare geruntur, Labienus ingentes Treuerorum copias, quas illi rursum coëgerant, iniquo loco adortus fundit fugatq;, & ciuitatem illorum recipit. Postquam hæc Cæsar resciuit, duabus de causis Rhenum transire constituit. Quarum erat altera, quòd auxilia contra se miserant Treueris: Altera, ne Ambiorix receptum

Menapij.

Sunt autem Menapiorum paludes multæ circa Gorckem oppidū.

receptum ad eos haberet, tanto ardebat in regem nostrum odio, vlciscendiq; iniurias acceptas studio conflagrabat: pontem autem, quo exercitum traduceret, paulo infra Bonnam, nota atque instituta ratione, magno militum studio paucis diebus, perficit, copiasq; & equitatum traducit, vbi non diu moratus est, sed cùm maturescere frumenta inciperent, ad bellum Ambiorigis proficiscitur per Arduennam syluam, quæ est totius Galliæ etiamnum hodie maxima, atque ab ripis Rheni, finibusq; Treuerorum, ad Neruios vsque pertingit, millibusq; amplius quingentis, in longitudinem patet. L. Minutium Basilium cum omni equitatu præmittit, si quid celeritate itineris, atque opportunitate temporis proficere posit: monet, vt ignes in castris fieri prohibeat, ne qua eius aduentus procul significatio fiat, sese confestim subsequi dicit. Basilius, vt imperatum est, facit, celeriter, contraq; omnem opinionem confecto itinere, multos in agris inopinantes deprehendit: eorum indicio ad ipsum Ambiorigem contendit, quo in loco cum paucis equitibus esse dicebatur. Multum cum in omnibus rebus, tum in re militari fortuna potest: nam magno accidit casu, vt in ipsum incautum, atque imparatum incideret, priusquam eius aduentus ab hominibus videretur, quàm fama, ac nuntijs afferretur: sic magnæ fuit fortunæ, omni militari instrumento, quod circum se habebat, erepto, rhedis equisq; comprehensis, ipsum effugere mortem. Sed hoc quoque factum est, quod ædificio circumdato sylua, vt sunt ferè domicilia Gallorum, qui vitandi æstus causa, plerunque syluarum ac fluminum petunt propinquitates, comites familiaresq; eius angusto in loco equitum Romanorum vim paulisper sustinuerunt; ijs pugnantibus, illum in equum quidam ex suis intulit, fugientem syluæ texerunt. Sic ad subeundum periculum, & ad vitandum, multum fortuna valuit. Ambiorix

Pons Rheno impositus à Cæsare infra Bonnam.

Arduenna

an copias suas iudicio non conduxerit, quòd prælio dimicandum non existimauerit, an tempore exclusus, & repentino equitum aduentu prohibitus fuerit, cùm reliquum exercitum subsequi crederet, dubium est. Sed certè clam dimissis per agros nuntijs sibi quenque consulere iussit, quorum pars in Arduennam syluam, pars in continentes paludes profugit. Qui proximi Oceano fuerunt, ij in insulis sese occultauerunt, quas æstus efficere consuerunt. Multi ex suis finibus egressi, se, suaq; omnia alienissimis crediderunt.

Mors Catiuulci regis Eburonum admiranda.

Catiuulcus rex dimidiæ partis Eburonum, qui vnà cum Ambiorige consilium inierat, ætate iam confectus, cùm laborem aut belli aut fugæ ferre non posset, omnibus precibus detestatus Ambiorigem, qui eius consilij author fuisset, taxo, cuius magna in Gallia Germaniaq; copia est, se exanimauit. Est autem taxus arbor ex genere abietum qua arcus conficiuntur, & inter Hoium & Namurram abundat. Si quis sub ea dum floret dormiat, certum est mori. Si quis sub illa comedat infirmatur, pocula ex illa inficiunt. Testis Plinius, Dioscorides, & plerique alij. licet autem Dioscorides nullum illius in medicinis esse vsum scribat, Claudius tamen Cæsar, vt est apud Suetonium, edicto proposuit: Nihil æque facere ad viperæ morsum, quàm taxi arboris succum. Segni Condrusiq;, qui sunt ex gentè & numero Germanorum, qui sunt inter Eburones Treuerosq;, legatos ad Cæsarem miserunt, oratum, ne se in hostium numero duceret, neue omnium Germanorum, qui essent citra Rhenum, causam esse vnam iudicaret, nihil se de bello cogitasse, nulla Ambiorigi auxilia misisse. Cæsar explorata re quæstione captiuorum, si qui ad eos Eburones ex fuga conuenissent, ad se vt reducerentur, imperauit. Si ita fecissent, fines eorum se violaturum negauit. Sunt autem Segni qui oppidum quod Signacum in Condrusis vocant, inhabitant, exiguum

Taxus è genere abietum sola floret.

Sagni.

quidem

quidem admodum illud hodie, sed miram profecto vetustatem referens: quare minimè verum redarguitur, quod scribunt Leodiorum annales, oppido inditum fuisse nomen à quinque regijs pueris, quos muri ruina examinatos, diuus Maternus in vitam reuocauerit, viuosq́; patri reddiderit, & hinc non ingratus regulus Segnorum, fidem susceperit Christianam, & oppido de quinque natis sibi suscitatis (ita enim sonat vox Gallica Siney) *nomen indiderit; cùm Cæsar, vt audis, ipsam Segnorum ciuitatem nominet, qui multos annos Maternum præcessit. Dum hæc scribo, non possum satis admirari eorum hominum qui sanctorum patrum vitas scribere ausi sunt, inconsideratam incircumspectamq́; temeritatem in excogitandis, quæ illi magnifica putauerunt, miraculis, parum animaduertentes vulgo tritum prouerbium, quo dicitur, Mēdacem oportere multarum rerum habere memoriam, circumspectissimumq́; esse debere. Perspicere debebat nugator ille quisquis fuerit, num Segnorum nomen ante diui Materni tempora, vsquam proditum fuerit, & tum, quandoquidem fingere ne dicam mentiri ipse volebat, dixisse regem Segnorum erga Maternum gratum, & vt suscitatorum quinque natorum perpetuam faceret memoriam, oppidi nomenclaturam immutasse & exemisse aliquas literas, pro* Signey Ciney *dicendo, vt facilius persuaderet. Ita cùm scribit eundem beatum Maternum in die natalis Christi, tribus longè inter sese distantibus ciuitatibus Tungris, Agrippina, & Treueris missam celebrasse, non aduertit, Materni ætate, missarum vsum nondum extitisse, ac longo post tempore constitutum à summis pontificibus, non quidem ab vno totū, sed subinde tēporis progressu à diuersis, prout cuique ex pietate visum est; quare dicere potius conueniebat, Maternum tribus eodem die supradictis locis, verbum Dei concionatum, quod officium illi, & non missarum*

Scriptoris vitæ D. Materni somnia.

 legendarum,

legendarum, demandatum erat; quo melius persuaderet, etiam si ea tempestate nec natalis Christi festum celebrari cœptum fuerat. Nolim autem quisquam existimet, studio detrahendi diui Materni gloriæ hæc me scribere: male enim illum mihi propitium habere velim, si non animo eximendi clarißimam vitam sanctißimi ac egregij verbi diuini detonatoris, ex nugis & deliramentis plusquam puerilibus, hæc attigerim. quod equidem facilè admittet, quisquis hæc candido ac vero iudicio perlegere voluerit. Sed de his satis.

Condrotz gallicè. Hoium oppidum Condrusorum.

Condrusi adhuc nomen retinent, horum caput est Hoium oppidum ad Mosam arce munitißima nobile, quã Erhardus à Marca Cardinalis & Leodiorum antistes, vetustate nimia nutantem, à fundamento restaurauit, insuperabilemq́ penè reddidit, & inter præcipua eius opera, quæ profectò multa & magnifica reliquit, annumeratur. Hanc Benefactam quandoque appellatam, media ætate & Antonini Pij opus esse quidam adserunt: verùm ego potius crederem ab Antonino restitutam, nec diu nouum retinuisse nomen, maluisseq́ vetus, quod ab Hoio fluuio, qui oppidum interfluit, habet, reseruare. Est præterea in Condrusis insigne

Dionantum.

aliud oppidum Dionantum, ad Mosam quoq; in magna atque angusta valle, inter altißimos montes, quod verè Condrusorum emporium appelles: habet enim ditißimos mercatores, qui in multis ac diuersis regionibus, & præsertim in Anglia, negociari solent: denominatum autem à deo Nano illic diu culto adserunt annales. Huius verò oppidi nusquam apud veteres reperio factam mentionem. Quare opinor Cæsaris tempestate, vel ignobile fuisse, vel sub Segnorum ditione comprehensum, à quibus duobus magnis duntaxat distat miliaribus Germanicis. Memoria patrum Carolus Burgundus solo adæquauit: verùm nunc arce pulcherrima & à fundamento noua, in excelsißima rupe, quæ oppido impendet,

impendet, idem Antistes Erhardus decorauit, & à ciuibus sumptuosissimis ædificijs penè totum restitutum est. Effoditur hic marmor nigerrimus in regum & magnatum sepulturas. Tota autem Condrusorum regio syluæ Arduennæ pars est, inter ducatum Lutzelburgiū, & Mosam fluuium; is enim ducatus Cæsaris tempestate ad Treueros pertinebat, & Rhemorum fines, qui longè lateq; , hoc est vsque ad Mosam, patebant, attingebat. Scribit autem Cæsar & item Cornelius Tacitus, Condrusos & Segnos gente & numero Germanos fuisse, in Gallia tamen Belgica, vnde & subinde Galli appellantur, quemadmodum Menapij, & reliqui cisrhenani Germani.

Marmor nigrum in Condrusis.

DE INSIGNI EBVRONVM CALAMITATE SVB CAESARE ET AMbiorigis persecutione.

Dimissis Condrusorum atque Segnorum legatis, Cæsar copias in tres partes distribuit, atque omnium legionum impedimenta ad Varucam contulit, vbi Titurius atque Aurunculeius, vt diximus, hyemandi causa consederant. Hunc cum reliquis rebus locum probabat Cæsar, tum quòd superioris anni munitiones integræ manebant, vt militum laborem subleuaret. Præsidio impedimentis legionem quartamdecimam reliquit, vnam ex his tribus, quas proximè conscriptas, ex Italia traduxerat. Ei legioni castrisq; Q. Tullium Ciceronem præfecit, ducentosq; equites attribuit. Partito exercitu, T. Labienum cum legionibus tribus ad Oceanum versus in eas partes, quæ Menapios attingunt, proficisci iubet. C. Trebonium cum pari legionum numero ad eam regionem, quæ Aduaticis adiacet, depopulandum mittit. Ipse cum tribus reliquis ad flumen Sabim, quod influit in Mosam, extremasq; Arduennæ partes ire constituit,

Sabis flumen.

constituit, quò cū paucis equitibus profectum Ambiorigem audiebat. Discedens, post diem septimum sese reuersurum confirmat, quam ad diem ei legioni, quæ in præsidio relinquebatur, deberi frumentum sciebat. Labienum Treboniumq; hortatur, si Reipub. commodo facere possunt, ad eam diem reuertantur, vt rursus communicato consilio, exploratisq; hostium rationibus, aliud initium belli capere possint. Notabit hic lector, Ascaldem malè apud Cæsarem legi, non enim in Mosam influit, sed Sabis iuxta Namurram, & in finibus Arduennæ percurrit: & hinc etiam coniecturam facio Aduaticos, Gallicæ Brabantiæ populos fuisse, & eos qui inter Louanum & Aldenburg inhabitant. Est ibi monasteriū, quod Tungerlo vocant. Hoc ipsum esse reor, quod Antoninus Pius in Itinerario suo Aduaticū Tungrorum appellat, nimirum à Tungris in Aduaticis conditum ad colligenda vectigalia. Erat, vt supra demonstrauimus, manus certa nulla, non præsidium, non oppidum, quod se armis defenderet, sed in omnes partes dispersa Eburonum multitudo, vbi cuique aut vallis abdita, aut locus syluestris, aut palus impedita, spem præsidij, aut salutis aliquam offerebat, consederat. Hæc loca vicinitatibus erant nota, magnamq; res diligentiam requirebat, non in summa exercitus tuenda (nullum enim poterat, vniuersis perterritis ac dispersis, periculum accidere) sed in singulis militibus conseruandis: quæ tamen ex parte res, ad salutem exercitus pertinebat, nam & prædæ cupiditas multos longius euocabat, ac syluæ incertis occultisq; itineribus consertos adire prohibebant. Si negocium confici, stirpemq; hominum sceleratorum interfici vellet, dimittendæ plures manus, diducendiq; erant milites. Si continere ad signa manipulos vellet (vt instituta ratio, & consuetudo exercitus Romani postulabat) locus ipse erat præsidio Eburonibus, neque ex occulto insidiandi & dispersos

Aduatici vbi.

Aduaticum Tungrorum.

& dispersos circumueniendi singulis deerat audacia, & in eiusmodi difficultatibus, quantum diligentia prouideri poterat, prouidebatur, vt potius in nocendo aliquid omitteretur (etsi omnium animi ad vlciscendum ardebant) quàm cum aliquo detrimento militum noceretur. Cæsar ad finitimas ciuitates nuntios dimittit, omnes euocat spe prædæ ad diripiendos Eburones, vt potius in syluis Gallorum vita, quàm legionariorum periclitaretur, simul vt magna multitudine circumfusa, stirps ac nomen ciuitatis tollatur. Magnus vndique numerus celeriter conuenit, & hæc in omnibus Eburonum partibus gerebantur.

DE SECVNDA ROMANORVM CLADE APVD VARVCAM.

DIES *adpetebat septimus, quem ad diem Cæsar ad impedimenta legionemq́ue reuerti constituerat. Hic quantum in bello fortuna, & quantos afferat casus cognosci potuit: dißipatis ac perterritis Eburonibus, vt demonstrauimus, manus erat nulla, quæ paruam modò timoris causam afferret. Trans Rhenum ad Germanos peruenit fama, diripi Eburones, atque vltro omnes ad prædam euocati, cogunt equitum duo milia Sicambri, qui vltra Rhenum è regione Vbiorum aut paulo infra habitabant, atque Tenchtheros & Vsipetes ex fuga ad confluentem Rheni & Mosæ commißi, vt diximus, prælij receperant, transeuntes Rhenum nauibus ratibusq́ue triginta milibus paßuum infra Bonnam, vbi pontem à Cæsare factum diximus, ac præsidium relictum, hoc est, duobus miliaribus germanicis infra Coloniam Agrippinam, primos Eburonum fines adeunt; multos ex fuga dispersos excipiunt; magno pecoris numero, cuius sunt cupidißimi barbari, potiuntur; inuitati præda longius procedunt: non hos palus, in bello latrociniijsq́ue natos, non*

Sicambrorum sedes olim quæ.

sylua

sylua morantur: quibus in locis sit Cæsar, ex captiuis quærunt, profectum longius reperiunt, omnemq; exercitum discessisse cognoscunt, atque vnus ex captiuis, Quid vos, inquit, hanc miseram ac tenuem sectamini prædam, quibus iam licet esse fortunatissimis; tribus horis ad Varucam venire potestis; huc omnes suas fortunas exercitus Romanorum cõtulit: præsidij tantum est, vt ne murus quidem cingi possit, neque quisquam egredi extra munitiones audeat. Oblata spe Germani quam nacti erant prædam in occulto relinquunt: ipsi ad Varucam contendunt, vsi eodem duce, cuius hæc indicio cognouerant. Cicero qui per omnes superiores dies præceptis Cæsaris summa diligentia milites in castris continuisset, ac ne calonem quidem quenquam extra munitionem egredi passus esset, septimo die diffidens Cæsarem de numero dierum fidem seruaturum, quod longius eum progressum audiebat, neque vlla de eius reditu fama afferebatur, simul eorum permotus vocibus, qui illius patientiam pene obsessionem appellabant, siquidem è castris egredi non liceret, nullum eiusmodi casum expectans, quo, nouem oppositis legionibus maximoq; equitatu, dispersis ac pene deletis Eburonibus, in milibus passuum tribus, offendi posset, quinque cohortes frumentatum in proximas segetes misit, quas inter & castra vnus omnino collis intererat. Complures erant in castris ex legionibus ægri relicti, ex quibus qui hoc spacio dierum conualuerant, circiter CCC. sub vexillo vnà mittuntur: magna præterea multitudo calonum, magna vis iumentorum, quæ in castris subsederant, facta potestate, sequitur. Hoc ipso tempore & casu Germani equites interueniunt, protinusq; eodem illo quo venerant cursu ab Decumana porta in castra irrumpere conantur: nec prius sunt visi, abiectis ab ea parte syluis, quàm castris appropinquarent, vsque eo, vt qui sub vallo tenderent mercatores recipiendi su

Hic collis à Varuca ad Tungros tendentibus ad dextram relinquitur non admodum altus.

piendi sui non haberent facultatem. Inopinantes Romani re noua perturbantur, ac vix primum impetum cohors in statione sustinet. Circumfunduntur Germani ex reliquis partibus, si quem aditum reperire possent; ægrè Romani portas tuentur, reliquos aditus locus ipse per se, munitioq́; defendit: totis trepidatur castris, atque alius ex alio causam tumultus quærit, neque quò signa ferantur, neque quam in partem quisque conueniat, prouident. Alius iam capta castra pronunciat, alius deleto exercitu atque imperatore, victores barbaros venisse contendit; plerique nouas sibi ex loco religiones fingunt, Cottæq́; & Titurij calamitatem, qui in eodem occiderint castello, ante oculos ponunt. Tali timore omnibus perterritis, confirmatur opinio barbaris, vt ex captiuo audierant, nullum esse intus præsidium; perrumpere nituntur, seq́; ipsi adhortantur, ne tantam fortunam ex manibus dimittant. Erat æger in præsidio relictus P. Sextius Baculus, qui primũ pilum apud Cæsarem duxerat, ad diem iam quintum cibo caruerat. Hic diffisus suæ ac omnium saluti, inermis ex tabernaculo prodit, videt imminere hostes, atque in summo esse rem discrimine: capit arma à proximis, atque in porta consistit. Sequuntur hunc Centuriones eius cohortis, quæ in statione erat. Paulisper prælium vnà sustinent, relinquit animus Sextium, grauibus acceptis vulneribus, deficiens ægrè per manus tractus seruatur. Hoc spatio interposito reliqui sese confirmant, tantum vt in munitionibus consistere audeant, speciemq́; defensorum præbeant. Interim confecta frumentatione, milites Romani clamorem exaudiunt, præcurrunt equites, quanto res sit in periculo, cognoscunt. Hic verò nulla munitio est, quæ perterritos recipiat: modò conscripti, atque vsus militaris imperiti ad Tribunum militum, Centurionesq́; ora conuertunt, quid ab his præcipiatur expectant. Nemo est tam fortis, qui non

rei nouitate perturbetur. Germani signa procul conspicati ab oppugnatione desistunt, redisse primò legiones credunt, quas longius discessisse ex captiuis cognouerant; postea despecta paucitate ex omnibus partibus impetum faciunt: Calones *in proximum tumulum procurrunt; hinc celeriter deiecti, se in signa manipulosq́ conijciunt.* Eo *magis timidos perterrent milites, alij cuneo facto, vt celeriter perrumpant, censent, quoniam tam propinqua sint castra, etsi pars aliqua circumuenta ceciderit, at reliquos seruari posse confidunt: alij vt in iugo consistant, atque eundem omnes ferant casum, hoc veteres non probant milites, quos sub vexillo vnà profectos docuimus. Itaque inter se cohortati, duce* C. Trebonio *equite Romano, qui eis præpositus erat, per medios hostes perrumpunt, incolumesq́ ad vnum in castra perueniunt omnes: hos subsequuti calones, equitesq́ eodem impetu, militum virtute seruantur. At ij, qui in iugo constiterant, nullo etiam nunc vsu rei militaris percepto, neque in eo quod probauerant consilio, permanere, vt se loco superiore defenderent, neque eam, quam profuisse alijs vim, celeritatemq́ viderant, imitari potuerunt: sed se in castra recipere conati, iniquum in locum demiserunt.* Centuriones *quorum nonnulli ex inferioribus ordinibus reliquarum legionum causa virtutis in superiores erant ordines huius legionis traducti, ne ante partam rei militaris laudem amitterent, fortißimè pugnantes conciderunt: militum pars horum virtute, summotis hostibus, præter spem incolumis in castra peruenit, pars à Germanis circumuenta perijt, qui desperata expugnatione castrorum quòd* Romanos *iam constitisse in munitionibus videbant, cum ea præda, quam in syluis deposuerant, trans* Rhenum *sese receperunt: at tantus fuit etiam post discessum* Germanorum *terror, vt ea nocte, cùm* C. *Volusenus missus cum equitatu ad castra venisset,*

venisset, fidem non haberent, adesse cum incolumi Cæsarem exercitu. Sic omnium animos timor præoccupauerat, vt pene alienata mente, delectis omnibus copiys, equitatu se ex fuga recepisse dicerent: neque incolumi exercitu Germanos castra oppugnaturos fuisse contenderent; quem timorem Cæsaris aduentus sustulit. Reuersus ille, euentus belli non ignarus, vnum, quòd cohortes ex statione & præsidio essent emissæ, questus, ne minimo quidem casu locum relinqui debuisse, multum fortunam in repentino hostium aduentu potuisse iudicauit: multo etiam amplius, quòd pene ab ipso vallo, portisq; castrorum barbaros auertissent. Quarum omnium rerum maximè admirandum videbatur, quòd Germani, qui eo consilio Rhenum transierant, vt Ambiorigis fines depopularentur, ad castra Romanorum delati, optatissimum Ambiorigi beneficium obtulerant. Cæsar ad vexandos rursus miseros Eburones profectus magno coacto numero ex finitimis ciuitatibus: in omneis parteis dimittit, omnes vici, atq; omnia ædificia, quæ quisque conspexerat, incendebantur; præda ex omnibus locis agebatur; frumenta non solum à tanta multitudine iumentorum atque hominum consumebantur, sed etiam anni tempore, atque imbribus procubuerant: vt si qui etiam in præsentia se occultassent, tamen iis deducto exercitu rerum omnium inopia pereundum videretur; ac sæpe in eum locum ventum est, tanto in omnes partes diuiso equitatu, vt non modò visum ab se Ambiorigem in fuga circumspicerent captiui, sed nec planè etiam abisse ex conspectu contenderent, vt spe illata consequendi, atque infinito labore suscepto, qui se summam à Cæsare gratiam inituros putarent, pene naturam studio vincerent, semperq; paulum ad summam felicitatem defuisse videretur, atque ille latebris, aut syluis, aut saltibus se eriperet, & noctu occultatus, alias regiones, parteisq; peteret, non

teret, non maiore equitum præsidio, quàm quatuor, quibus solis vitā suam committere audebat. Tali modo vastatis regionibus exercitum Cæsar duarum cohortium damno Durocortorum Rhemorū reducit: concilioq; in eum locū Galliæ indicto, de cōiuratione Senonum & Carnutum quæstionem habere instituit, duas legiones ad fines Treuerorum, duas in Lingonibus, sed reliquas in Senonū finibus Agendici in hybernis collocauit, frumentoq; exercitui prouiso, vt instituerat, in Italiam ad conuentus agendos profectus est.

Anno sequenti nondum satiatus Cæsar, cùm videret nullam iam esse in Gallia ciuitatem quæ bellum pararet, rursum ad deuastandos depopulandosq; fines Ambiorigis proficiscitur, quem perterritum atque fugientem cùm redigi posse in suam potestatem desperasset, proximum esse suæ dignitatis ducebat, adeo fines eius vastare, ciuibus, ædificijs, pecore, vt odio suorum Ambiorix, si quos fortuna fecisset reliquos, nullum reditum propter tantas calamitates haberet in ciuitatem. Cùm in omnes fines partium Ambiorigis, aut legiones aut auxilia dimisisset, atque omnia cædibus, incendijs, rapinis, vastasset, magno hominum numero interfecto aut capto. Hæc A. Hirtius lib. 8. commentariorum.

Dum hanc insignem Eburonum calamitatem sub Ambiorige acceptam recenseo, vix à lachrymis contineor, & quos accusem, deos ne an homines, non satis scio: qui quod ab hac gente semel peccatum est, tam grauiter semper puniérunt. Cæsar, etsi non gentem totam vt cupiebat, certè Eburonum nomen ita extinxit, vt postmodum Eburonem nemo se profiteri ausus fuerit, sed antiquo recepto nomine, & odioso Eburonum reiecto, Tungros sese appellarunt; proinde quicquid postea ab hac gente gestum, Tungris applicuere scriptores, quorum etiam suum fuit fatum, & internitio ab Hunis, qui vrbem præclaram & maximam ita deleuerunt,

Tungros iterum sese Eburones nominant.

leuerunt, vt nunquam reparari potuerit, nisi in hanc quam videmus oppiduli formam, qua vix suum tuetur nomen. Vbi cētum illa insignia templa quæ Christum professi, religioni nostræ Tungri dederunt? vbi palatia? vbi portus & murorum ille ingens ambitus? nonne omnia in fauillas abierunt, & vix vlla supersunt vestigia? Quod si vrbis Leodij condendæ fata nullam aliam inuenere viam, quàm deletis Ebura & Tungris, nihilo superi querimur, dummodo non paribus auspicijs & calamitatibus subiaceat, quibus tamen paulo ante ætatem nostram ab Carolo duce Burgundionum ferè ad internitionem & vrbis & nominis adflicta est. Huic non satis fuit supra centum puberum & impuberum hominum milia vno die expugnata vrbe trucidasse, nisi totam propemodum incenderet, mœnia disijceret, nauibus ciues impositos, pertuso fundo, submergeret, omniaq́ꝫ faceret, non in vrbe solùm, sed per totam ditionem, quo nullæ gentis superessent reliquiæ. Sed dijs gratia, bene habet, floret rursum & vrbs Leodium & Leodiorum nomen, æternumq́ꝫ deo propitio florebit, dum ille Nanceij hostili terra, captus adhuc & putridus iacet. Hæc ego de Carolo diui Caroli Imperatoris nostri optimi & mansuetissimi principis proauo materno libenter prætermisissem, nisi ostendere voluissem, quàm parum interdum Christiani à gentiliū feritate distamus. Poterat quis accusare C. Iulij Cæsaris immanitatem in vindicanda Titurij propinqui & affinis sui nece, & cæsæ legionis delendo opprobrio: nisi hic Carolus consanguineo Ludouico Borbonio episcopatum vi & armis quærens omnem Cæsaris sæuitiam exuperasset. Porro de Ambiorigis morte nihil est traditum: credibile est tamen, vt Cæsar subindicat, in fuga incognitum occisum, vel alio modo interijsse. Suetonius Tranquillus scribit Cæsarem audita clade Tituriana, adeo indoluisse, vt barbam capillumq́ꝫ summiserit, nec

Tungri ab Hunis vastati.

Leodiū à Carolo Burgundione misere vexatum, & tantum non excisum.

ante dempserit, quàm vindicasset. Hanc historiam diffuse scripsit Titus Liuius, vt ex Floro colligitur. attigit & Lucanus in primo: Nimiumq; rebellis Neruius, & caesi pollutus sanguine Cotta. Annotauit etiam Eutropius libro sexto. Plutarchus in vita Caesaris. Orosius Appianus in Celtico, & plerique alij.

Post Ambiorigis & Catiuulci mortem, nec Eburones nec Tungri regem habuerunt, sed praesidi Galliae à Romanis imposito, & Magistratibus municipalibus, quemadmodum & reliqua Gallia, paruerũt: quod quidem patet ex Tacito, qui Campanum & Iuuenalem primores Tungrorum nominat: deinde ex Marcellino & Flauio Vopisco, vt supra visum est. Quare viderint rerum Eburonicarum scriptores, qui Nauitum secundum Tungrorum antistitem Galliarum ducis filium, & Tungrorum regis ex fratre nepotem faciunt. Deinde Metropolum quartum filium ducis Lotharingiae ex Vngariae regis filia: Seuerinum item quintum Comitis Louanij filium; cùm ea tempestate, nec dux erat Galliae, nec rex Tungrorum, nec Lotharingia, aut Vngaria nomina erant, sed nec Louanium comitatus. Viderint inquam, ne dum historiam scribere se credunt, mera figmenta & nenias occinant, dum etiam sanctis episcopis rerum publicarum administrationes aßignant, quas nec illi acceptassent, nec pertulissent ijs temporibus Romani Tungrorum domini.

DE BETHASIIS.

DOCVIMVS supra, Eburonum fines vsque ad confluentem Rheni & Mosae protensos fuisse C. Iulij Caesaris tempore, & Bethasios inter Eburones annumeratos: ij, vt plerisque placet, & mihi videtur, circa Traiectum oppidum ad Mosam sedes habuerunt, nomenq; retinent, si Bechasios, non Bethasios legeris; sunt enim vici & arces eius

nominis

nominis complures, Bech, Diepenbech, Sconbech &c. à riuo denominati, non procul à Tungris, qua ex Traiecto ad oppidum nouum Hasselt iter est. Erant autem origine, lingua, virtute pares Bathauis, numero superabātur. Ni eos accipere mauelis qui extra Bathauorum insulam incolebāt iuxta Caninefates qui eam partem insulæ tenebant, quæ ad Bethasios vergit. Est enim duplex Bathauia, inferior & superior. Vnde Tacitus li. xx. historiæ Augustæ: Accepta, inquit, equitum peditumq́; modica manu, nihil apud Batauos ausus, quosdam Neruiorum Bethasiorumq́; in arma traxit. Et paulò pòst: occupatisq́; Sunicis & iuuentute eorum per cohortes composita, quo minus vltra pergeret Claudius, Labeo Bethasiorum Tungrorumq́; & Neruiorum tumultuaria manu restitit, fretus loco, quia pontem Mosæ fluminis anteceperat. Plinius lib. iiij. natur. hist. Tungri, inquit, Rinuci, Sunici reponendum ait Beatus Rhenanus, vir cui non vno nomine multum debet Germania, quòd illi suos parentes ceu ab inferis reuocatos, & æterna alioqui demersos caligine in lucem quotidie proferat, & sub oculos reponit. De cuius iudicio dubitare, aut vltra quærere, hominis curiosi magis est quàm diligentis. Is, inquam lib. xi. rerum Germanicarum apud Plinium, pro Rinuci Sinuci ex Taciti verbis paulo antepositis scribendum existimat, nec addit, qui sunt Sunici; quod ego anxius requirens, opinatus sum aliquandiu oppidum illud esse amplum & vetus in Vestualia è regione Vbiorum, quod Susatum appellant, eo quòd nominis prima syllaba consonaret: sed quia ilico Mosæ mentionem facit Tacitus, & procul distet à Mosa Susatum, ambiguum me reddit, & item Ptolemæus, qui hoc oppidum Susudatam nominat. Rursum proponebam mihi aliud oppidum vetus quidem, & vbi, aut saltem non inde procul, plurima Romanæ antiquitatis cernuntur vestigia, ad Rhenum

Sunsich oppidum.

supra Rimaliam è regione Lintzij oppidi quod Sunssich *vulgus vocat, à Carolo Burgundo dirutum, iuxta Aræ fluuij ostium. Verùm quia animaduerto Sunicos non procul à Mosa amne abfuisse, iudicabit meus Rhenanus, num forsan nec apud Tacitum Sunicos, nec apud Plinium Rinicos, sed vtrobique Runicos sit legendum, vt sint Runici, gens & terra vetus inter Batauos, Phrisios & Bethasios, quam* Runckenlandt *hodie vocitant accolæ, ita vt vno tractu bene à Plinio sint descripti & collocati Runici, nec Frisiabones, sed Frisios legerem. Iudicabit inquam meus, imò bonarum litterarum amatorum omnium Beatus Rhenanus; indicatum enim volui tantum non adsertum. Bethasiorum etiam mentionem facit Cicero lib. xiiij. epist. ad Atticum, ex restitutione eiusdem Beati Rhenani. Redeo, inquit, ad Bethasios, Atuas, Vangiones.*

DE MASACIS SIVE MARSACIS.

SVNT *quoque inter Eburones annumerati Masaci, ita enim lego ex veteribus libris, licet quidam Marsacos habeant, de quibus Cornelius Tacitus de Claudio Labeone loquens libro xx. mentionem facit in hæc verba: Accepta, inquit, peditum equitumq́ modica manu, nihil apud Batauos ausus, quosdam Neruiorum Betasorumq́ in arma traxit, & furtim magis quàm bello Caninefates Masacósque incursabat: hos ego semper iudicaui esse, qui non contemnendum profectò oppidum* Maseck *infra Traiectum superius, vt vocant, ad Mosam incolunt, licet in Comitatu Hornensi atque Bathauia sit pagus hodie non exiguus nomine* Masack.

Masaci vbi.

DE

DE CASTELLO AD MOSAM ET MENAPIIS.

FRANCOS Germanos olim dextram Rheni ripam è regione Vbiorum, hoc est, Coloniensium supra Sicambros possedisse pulsis Teuchtheris, nemo nō scire poterit, qui primum Beati Rhenani de rebus Germanicis librum legerit. Hij, vt scribit Ammianus libro XVII. cùm scirent Iulianum Cæsarem bello Alemanico apud Argentoratum occupatum, depopulati sunt eum Galliæ tractum, qui est ad Mosam supra Iuliacum. Hac Iulianus rei nouitate perculsus, & coniiciens quorsum erumperet, si iisdem transisset intactis, circumuallare disposuit Castellum oppidum quod Mosa fluuius præterambit. Et adusque quartum & quinquagesimum diem Decēbri scilicet & Ianuario mense obsidionales tractæ sunt moræ, obstinatis barbarorum animis, incredibili pertinacia reluctatis. Tunc pertimescens solertissimus Cæsar, ne obseruata nocte illū barbari gelu vinctum amnem peruaderet, quotidie à sole in vesperam flexo, adusque lucis principium lusoriis nauibus discurrentes flumen vltrò citroq; milites ordinauit, vt crustis riparum diffractis, nullus ad erumpendi copiam facilè perueniret. Hócque commentato, inedia & vigilijs, & desperatione postremo lassati, sponte se propria dediderunt, statimq; ad comitatum Augusti sunt missi, aliquot eximendo periculo. Multitudo Francorum egressa quum captos comperisset & asportatos, nihil amplius ausa repedauit ad sua castra, hisq; perfectis acturus hyemem reuertit Parisios Iulianus. Aduertendum autem quòd non sine causa Castellum ad Mosam situm scribit Ammianus, quandoquidem aliud oppidum est eodem nomine ad Sabim fluuium, qui apud Namurram in Mosam excurrit. Ptolemæus Castellum Menapiorum Castellum Menapiorum.

 napiorum

napiorum metropolim, & rectè meo iudicio facit, hodie Kessel *appellatur.*

DE TOXANDRIA QVAM NVNC VISETVM, FRANCIMONTE, CHAMAVIS ET STOCCHEIM.

EST *ad Mosam inter Leodium & Traiectum oppidum bodie non sanè magnum nomine Visetum, cuius veteres ruinæ sunt illius antiquitatis & amplitudinis euidens argumentum. Habuit pontem lapideum quo iter erat ad Tungros, vt arcuum adhuc ostentant reliquiæ, qui in ea pugna quæ inter Henricos Imperatores, patrem & filium, commissa est, corruit magna Leodiorum strage, qui patris Henrici defendebant partes: apud Traiectum enim olim vt existimo, non ponte, sed naue transmittebatur flumen, vnde etiam nomen habet: & fabula est, quæ dicuntur, Cæsarem pontem illic extruxisse; quod ipse nequaquam reticuisset, qui tam diligenter, & exactè de his terris scripsit. Visetum, inquam, etsi mutati nominis causam nusquam audiuerim, Toxandriam olim dictum veteres Leodiorum annales testantur, & coniecturis aliud fuisse oppidum consequi non possum. Circa autem Toxandriam in Romano solo, vt inquit idem Ammianus lib. XVII. Franci quos Salios consuetudo appellauit, ausi fuerunt rursum habitacula præfigere licenter, & eam regionem occupare, quæ ad Arduennam syluam vergit; vbi verisimile est illos quoque arcem præclaram de suo nomine Francimontem appellatam, quam inter reliqua innumera opera, Erhardus à Marca nuper reparauit, construxisse. Aduersus hos Iulianus Cæsar ex Gallia quanta potuit celeritate cum exercitu mouit. Cùm autem Tungros venisset, occurrit illi Francorum legatio opinantium reperiri Imperatorem in hybernis,*

Visetum ad Mosam oppidum olim Toxandria dictum.

Francimons.

hybernis, pacem sub hac lege prætendens, vt quiescentes eos tanquam in suis, nec lacesseret, nec vexaret. Hos legatos, negotio plene digesto, oppositaq́ conditionum perplexitate, in iisdem tractibus moraturos, dum redeunt, muneratos absoluit Iulianus. Dictóque citius secutus, præfecto Seuero duce misso, per ripam subitò cunctos adgressus, tanquam fulminis turbo perculsit; iamq́ precantes potius quàm resistentes, in opportunam clementiæ partem effectu victoriæ flexo, dedentes se cum opibus, liberisq́ suscepit. Chamauos itidem ausos similia, eadem celeritate partim cecîdit, partim acriter repugnantes, viuósque captos compegit in vincula, alios præcipiti fuga trepidantes, ad sua tecta, ne militem spatio longo defatigaret, abire interim permisit innocuos, quorum legatis paulò postea missis precatum consultúmque rebus suis, humi prostratis, sub obtutibus pacem hoc tribuit pacto, vt ad sua tecta, hoc est ad Frisios, quorum fuerint vicini, redirent incolumes. Hæc Ammianus. Ex quibus conijcere potest lector quantum obfuerit semper Eburonibus soli sui bonitas, qui toties lacessiti, expulsi, eiecti & appetiti fuerint, nunc à Tungris, deinde ab Vsipetibus & Teuchtheris, ab Aduaticis, à Romanis, à Sicambris, à Francis & Chamauis, toties à Brabantinis & Gallis, vt mirum sit vllam reperiri gentem quæ in hoc tractu quantumuis feraci habitare velit, tam sæpe tot incommoditatibus & periculis abiecto, adhæc in Germaniæ & Galliæ confinibus. Vnde non immeritò vrbs Leodium exclamare posset:

O malè vicinis hæc mœnia condita Gallis:
O tristi damnata loco, pax alta per omnes,
Et tranquilla quies populos, nos præda furentum,
Primáque castra sumus.

Habuit tamen, dijs gratia, sub principe Erhardo à Marca Cardinale in trigesimum ferme annū iam pacem & tran-

quillitatẽ; quapropter multis nominibus illi patria multum debet, quòd non solum subditum populum in summa quiete tanto tempore fouerit, verùm etiam collapsa ferè omnia in pristinum restituerit statum, vt non iniuria, non vrbis modò, sed patriæ conditor & dici posset & mereretur, si pietatem abiectis sordibus magis coluisset. Subdit autem postea Ammianus Marcellinus de eodem Iuliano Cæsare loquens: Quòd cunctis ex voto illi currentibus, studio peruigili properans modis omnibus vtilitatem fundare prouinciarum. Munimenta tria recta serie superciliis imposita fluminis Mosæ, subuersa dudum obstinatione barbarica, reparare pro tempore cogitabat, & ilico reparata sunt. è quibus vnum fuisse credo multis coniecturis, arcem nobilem illam Stockheim, quam idem quoque præsul Erhardus à Marca à fundamentis penè nouam & inexpugnabilem reddidit. Verùm ad Toxandriam siue Toxandrum redeamus, de qua rursum Ammianus mentionem facit: In limitem, inquit, secundæ Germaniæ est egressus Iulianus, omníque apparatu quem flagitabat instans negotium, communitus, Texandro oppido propinquabat. Rheno deinde transmisso, regionem subitò peruasit Francorum, quos Ansuarios vocant, incertorum hominum licentius etiam perscrutantium extima Galliarum. circa Toxandriam plena antiquitatum sunt omnia: extat supra oppidum in monte cumulus, vel Henricorum patris & filii Imperatorum trophæum, vel Romanorum aut Francorum illic cæsorum congesta ossa. non distat inde procul vicus Phoros, vbi adhuc vestigia castrorum more Romano extructorum apertissimè visuntur. reliquam vetustatem inuestigare, quia iuuenis patriam reliqui, nunquam licuit; optarẽ alicui Leodiorum, cui otium suppeteret, aliquando vt hæc requireret, cordi esse.

DE

DE COVINO.

REFERVNTVR à veteribus inter Eburones aliæ etiam gentes, vt sunt Caresai & alij; quos quia non mihi constat, quibus hodie nominibus censentur, antiquitatis studiosis inuestigandos & describendos relinquo: præterire tamen non possum oppidum Couinum videri à Couinis, hoc est vehiculis, quibus Galli olim in bellis vtebantur, esse denominatum. De quo Lucanus in primo:

Et docilis rector monstrati Belga Couini.

DE IVPILLA ET HARSTALLO.

NON procul à Leodio est villa regia Iupilla, & è regione Herstallum pagus, cuius toties fit mentio in vita Caroli Magni, ac toties ibidem nunc natalem Christi, nunc Pascha celebrasse memoratur. Fuit & Pipinorum illic arx & regia, quæ bellorum calamitatibus extremam passæ sunt desolationem, & tãtum illarum visuntur ruinæ. Regiam autem villam appellatam Iupillam opinantur Leodiorum annales de rege quopiam Tungrorum cui nomen fuerit Iupilla: ego potius id nominis adsecutum crederem, quia à Pipinis, Carolo Martello, Carolo Magno & sequentibus aliquot Imperatoribus atque regibus, ob loci amœnitatem & venationis copiam, culta fuerit. Subterlabitur Mosa, si vsquam alibi, placidissimè à Leodio ad dextram declinans paululum, vt villam regiam salutet & irriguis illius fontibus aquas suas serenet, quibus acceptis, & velut hilarior factus, mox in sinistram reuoluitur, vt Toxandros petat & Menapiorum fines. Hæc villa regia, quæ olim ad Mosam tota erat, magna ex parte in amœnissimam conuallem retracta est, & sparsim inhabitatur. Hinc vitiferis,

illinc

illinc ſyluoſis ſepta montibus, vallis fauces iuxta rudera arcis Pipinorum lætiſſima excipiũt prata, quæ vſque ad Leodij mœnia perdurant. Nemo crederet quanta ſit vtriuſq; pagi Herſtalli & Iupillæ tum amœnitas, tum fertilitas, quantáque ſit omnis generis fructuum ibidem copia, quibus Leodium ſaginant & Moſæ tractum à Namurra vſque in Menapios & bonam Brabantiæ partem; vt quis dicere poſſet Tellurem matrem hunc ſibi delegiſſe locum in quem omnes dotes ſuas effunderet. de quibus omnibus ſi dicere vellem, iuſto libro opus foret. In villa Iupilla, & in ea quam dixi valle tenuis labitur riuus ebullientibus vndique fontibus in eam quantitatem auctus, vt rotam agat molendini ad incolarum vſus ſufficientis, iuxta quod olim domus fuit antiqua & nobilis quæ mihi maiores & proauos maternos ex Pipinorum familia dedit, qui bellorum calamitatibus in pauperem conditionem redacti fuerunt, præſertim bello quod proauus cum nobilitate Fleronum geſſit, vti ſæpe ex matre audiui.

DE LOTHORINGIA.

PAVLVLVM *infra Iupillam & Harſtallum in excelſa rupe ruinæ viſuntur arcis Lotharingiæ atq; eiuſdem nominis oppidi, vt opinor, propter pontem quem ſupra Moſam habuit, cuius nonnullæ adhuc cernuntur reliquiæ: opus autem fuiſſe reor Lotharij eius nominis primi Romanorum Imperatoris, qui prouinciam quoque Lotharingiam de ſuo nomine appellauit: ea erat inter Moſam & Rhenum à fontibus vſque ad vtriuſque amnis confluentem, Lotharijq; regnum appellabatur: & item Auſtraſia & Metenſis ducatus, Germanicè* Lothreich, *Gallicè* Lothregne, *& poſtea conciſis litteris* Loraine. *Leodium quoque ſub ſe comprehendebat, vti non ſemel refert Abbas*

Lotharingia vnde dicta.

Abbas Vrspergensis in suo Chronico, præsertim vbi inquit: Leodium ciuitas Lotharingiæ est, Beati Lamberti martyris patrocinio satis inclyta, studiis etiam litterarum præ cæteris adprime famosa. In quo dum in vigilia Dominicæ Ascensionis anno MCXVII. *vniuersus clerus decem videlicet congregationum intra matrem ecclesiam ex more conuenissent, ad vespertinalem synaxim concenturi, & iam primum psalmum complessent, subito serenißimus aër in turbinem versus, tanta simul tonitrua terribiliter & fulgura cum sulphureis ignibus excußit, vt extremam iam vltimi iudicij horam instare nemo qui aderat dubitauerit, duobus nimirum clericis, & vno de illustribus milite, hac tempestate intra ædes absumptis. Decimoquinto dehinc die ex vicino quodam eiusdem Episcopi monte vbi nunquam aqua præter pluuiam visa est, fluuius ingens erupit, non modicam ciuitatis partem diluens, & cum maximo Leodiensium damno Traiectensium se finibus infudit. Et alio loco dicit idem Abbas: Henricum Imperatorē in Lotharingiam contra Gisibertum exercitum duxisse, & omnem regionem eius subiacentem imperio igni traditam, ipsumq́ obsessum in castello* Kieuermont, *quod est Capremons, elapsum fuga inde profectum; & cùm obsidio difficultate locorum non procederet, vastata vndique regione, in Saxoniam reuersum. Et alibi de eodē Gisiberto Duce ex Lotharingia expulso loquens, dicit Carolum Regem restituisse illi quæ supererant loca circiter annum Domini* DCCCCXXII. *Traiectum, Iupillam, Harstallum, Marsnam, Littam, Capremontem. Ruinæ Capremontis vno miliari ab vrbe Leodio in excelso, & vndiq; prærupto monte apparent. Reliqua ad Mosam sunt pagi seu vici, præter Traiectum quod est oppidum, vt paulò pòst dicam, nomina retinentes. Capremontem autem Nogerus Leodiorum Episcopus proditione cepit, &*

pit, & solo aequauit, & ex manubiis in templo vetustissimo olim à Romanis condito, vt & forma docet & simulacrum Spei in muro adhuc superstes declarat, in honorem diui Ioannis Euangelistae, in maiore insula Collegium canonicorum instituit, dilatato templo circa annum Domini D. CCCC. LXXIII.

Tantum autem floruerunt Leodij studia litterarum, vt vno tempore legantur nouem Regum, Ducum xxiij. Comitum xxix. Baronum, & ex prima nobilitate innumeri filij apud Leodios litteris operam nauasse patrimonio diui Lamberti aliti: & Episcopi officium erat atque canonicorum sacras litteras & bonas artes interpretari. Nobilitas atque ciues reipub. gubernacula tenebant, erátque Scabinorum amplissimus Magistratus, qui de litibus iudicabat, quibus praeerat ab Imperatore, vti & nunc est constitutus Scultetus. Si quid malè administrabatur ab his, Imperator adibatur, qui perperam acta reformabat, atque ita in summa tranquillitate & paucitate iudicum respublica Leodiorum florebat, quae nulla nunc est innumera eorum multitudine oppressa & obruta, quorum omnium nomina si perscriberem, integra pagina non satis esset, quibus lites non sopiuntur sed excitantur, & populus ad litigandum ita assueuit, vt ad altercandum natus videatur. Apud Leodios olim boni viri nullo iudiciorum strepitu discordantes ciues conciliabant, non effundebat in mille rabulas forenses substantiam suam plebs tum maximè abundans & diues, nunc vero quum sit omnium pauperrima, si nihil aliud sit, sudorem dabit, quo se de verbulo à vicino malè prolato iure vindicet, suadentibus confestim aduocatis & procuratoribus, vt de ipsis iudicibus nihil dicam, qui nullo finiendarũ litium amore, sed propter lucrum & fastum ius dicentis officium ambiunt & exercent.

De

DE TRAIECTO.

RELICTA *Lotharingia, Toxandrorum oppidulum Visetum Mosa petit, deinde Traiectum imperiale, vt aiunt, & nobilißimum municipium perlabitur, quod Velburgum aliquando appellatum Beatus Rhenanus annotauit, vtramque fluminis ripam occupat, & ponte marmoreo coniungitur, non quidem à Iulio Cæsare constructo, vt opinantur nonnulli, sed longo post tempore ab ipsis ciuibus reperto marmore Namurrano. Verum est Strabonis ætate ab Augusto vel Tiberio hoc loco sublicibus pontem ædificatum, vt coniecturam facio ex eius verbis, dum inquit:* μετὰ δὲ τοὺς μεδιοματρίκους καὶ τειβόκχοις παροικοῦσι τὸν ῥῆνον τοῦγγροι, καθ' οὓς πεποίηται τὸ ζεῦγμα ὑπὸ τῶν ῥωμαίων νυνὶ τῶν στρατευόντων τὸν γερμανικὸν πόλεμον, πέραν δὲ ὤκουν οὔβιοι κατὰ τοῦτον τὸν τόπον, οὓς μετήγαγεν ἀγρίππας ἑκόντας εἰς τὴν ἐντὸς τοῦ ῥήνου, τούγγροις δὲ συνεχεῖς νερούιοι, καὶ τοῦτο γερμανικὸν ἔθνος. *Id est: Post Mediomatrices autem atque Tribochos Tungri iuxta Rhenum habitant, apud quos Romani nunc pontem ædificant contra Germanos belligerantes; trans Rhenum autem circa hunc locum incolebant Vbij, quos ad interiorem Rheni ripam volentes traduxit Agrippa: Tungris verò contigui sunt Neruij, & hij quoque natio Germanica. Verba Strabonis ideo licuit Græcè adscribere, quia animaduertam & in Græcis exemplaribus dictionem* τριουάγροι *esse viciosam. Quis enim vsquam legit Triuagros, aut, vt habēt veteres Latini codices, Triusgros, gentem fuisse Germanicam? Reponendum igitur apud Strabonem pro* τριουάγροι, τοῦγγροι, *id est, Tungri, qui, vt bene scribit, non procul à Rheno absunt, continui Neruijs & Aduaticis finitimi: ne quis Treueros intelligere malit, qui procul ab illis distant. In Tungris igitur Strabonis tempestate constructus*

Pons Traiectensis marmoreus.

est ni-

est nimirum apud Traiectum pons, quem Græcè ζεῦγμα *appellat, cuius formam & ædificandi modum apud* Suidam *reperies.* De hoc ponte Tacitus *quoque mentionem facit, cuius hæc sunt verba libro vicesimo historiæ Augustæ: Quo minus vltra pergeret* Claudius Labeo *Bethasiorum Tungrorumq; & Nerviorum tumultuaria manu restiit, fretus loco, quia pontem Mosæ fluminis anteceperat. Ex quibus annotare potest lector, hos tres populos Tungros, Neruios, & Bethasios finitimos Traiecto fuisse, qui tumultuariè Labeoni adesse potuerũt. Habet præterea Traiectum à Romanis Latinum nomen, quod olim non ponte, sed nauibus flumẽ hoc traijciebatur, Germanicè* Trect *syncopatis pro Traiect litteris. Superiores Germani* Maſtricht, *id est, Traiectum Mosæ vocant, ad differentiam Traiecti inferioris, quod tamen Vtricetum melius appelles. Traiectum inquam, de quo loquimur, nonnulli volunt oppidum esse omni gaudens immunitate, & solum* Imperatorem *debere agnoscere dominum: quod ipsum nuper publico iudicij* Imperialis Cameræ *decreto declaratum est, reclamantibus tamen Brabantis, quorum Dux & Episcopus Leodiensis ciuitatis sunt protectores. De Traiecto hoc à plerisque annotatum est, & idem mihi retulit vir insigni doctrina & pietate Doctor Arnoldus à Tungris, eius ciuitatis adolescentes præcoci quidem esse plerunque ingenio, sed nunquam ad litterariam frugem peruenire, atque hoc adeò perpetuum esse, vt quum innumeros ex patria Leodiensi iuuenes sub se multos annos quibus schola* Coloniensi *præfuit, litteris operam nauãtes, habuerit, qui litteraria militia egregium fructum retulerunt, & in doctos viros euaserunt, sola Traiectensis ciuitas semper sterilis remansit. Leodium nostra tempestate, vt de præterita nihil dicam, quam soli Pruimenses monachi celebrem redderent, inter multa milia*

Traiectum vnde dictum.

Vtricetum.

Arnoldum

Arnoldum Ligonium tulit, virum adeò ſolida doctrina, vt antiquitati illum obijcere potuiſſet, verùm ante diem acerba mors illum nobis abſtulit. Florenæ Remaclum inſignem ediderunt poëtam, & ſi quid honoris inde eſſe poßit, mihi patrem eodem quo ego nomine, atque doctorem Nicolaum equitem auratum & Cæſaris Caroli quinti Archiatrum: Vercellæ duos Bercellios, quorum altero qui monachiſmum apud diuum Laurentium profeſſus eſt, nihil doctius, ſi conſtantia litteras adornaſſet. Maſacum Rutgerum iactet Reſcium, qui apud Leuacos Græcas profitetur litteras. Tungri contenti eſſe deberent antea nominato ſuo doctore Arnoldo, qui pietatem cum doctrina ita coniunxit, vt in vtra excellat, dubium ſit, & cuius laudes & virtutes ſi vltrà prædicare pergerem, vereor ne inuidioſas & ſuſpectas reddam, quòd olim eo ſim inſtitutore vſus & hoc nomine illi plurimum debeam. Centrones Nicolao Nickmanno merito gloriarentur, qui per plurimos annos in ſchola Leodienſi ſumma cum laude litteris & moribus ciuitatis formauit iuuentutem.

DE SICAMBRIS.

SICAMBRI *Menapiorum regionem hodie occupant, & Germanos indigetes fuiſſe nomine ipſo deprehenditur; Germanicè enim* Sygemberger *appellabantur. Vnde & Sygambri in vetuſtis quibuſdam codicibus ſcriptũ reperitur. Habitarunt ad alteram Rheni ripam paululum infra Vbios, & ad Ruram fluuium, qui apud Dusburgum Rheno immiſcetur, vbi adhuc ruinæ vrbis & arcis* Sygemburg *manifeſtiſsime viſuntur. Extat etiam oppidum & arx olim, nunc cœnobium* Sygemberg *non procul à Colonia Agrippina, nimirum à Sycambris denominatum. Item* Sygem *oppidum & fluuius, & ducatus Bergenſis. Hos ſæpe excur-*

Sygemberget.

Sycambrorũ ſedes veteres.

risse in Gallias, & semper repulsos, ex Cæsare colligitur. Octauius autem Augustus, vt est apud Suetonium, dedentes sese traduxit in Galliam, in eas terras quas toties excursionibus appetiuerant, in proximos, vt idem ait, Rheno agros; vnde non dubito hos esse, quos modò Gelrenses appellamus. Scribit Cæsar, vt suprà ostendimus, eos cum duobus equitum milibus tramisso Rheno, oppugnatum venisse Romanos ad Varucam, vbi erat Q. Cicero. Causa autem traductionis in Gallias fuit, vt excisis illis Sycambrorum nomen prorsus extingueretur, formidabile Romanis, vt ait Cornelius Tacitus. De hijs etiam Horatius ad Antonium Iulium:

Concines maiore poëta plectro
Cæsarem quandoque trahet feroces
Per sacrum cliuum merita decorus
Fronde Sycambros.

Feroces verò appellat eos Horatius, eo quòd Centuriones Romanos ad colligenda stipendia missos crucibus affixerant. Quare & alio loco idem Horat.

Te cæde gaudentes Sycambri
Compositis venerantur armis. & *Martialis:*
Crinibus in nodum tortis venere Sycambri &c.

AN SYCAMBRI IN TROIANOS SVAM ORIGINEM REFERRE possint.

QVONIAM *plerique Galliæ populi originem suam in Troianos referre malunt, vt Auerni de quibus Lucanus:*

Auerni Latios ausi se fingere fratres
Sanguine ab Iliaco.

Item Franci Trecasses Senones, opinatus sum dictantibus illud

illud ipsum Leodiorum annalibus, Tungros quoque Sicambros & Phrisios à Troianis oriundos, quibusdam adductus coniecturis. De Tungris autem Arduenna sylua me mouebat, quam Galli Forestam Dardaniæ appellant, in qua est oppidum Dione, quod Dionantum dicunt, vbi Veneris Diones templum à Tungari Troiano duce & Tungrorum conditore constructum aiunt; quare in Eburonibus meis olim nuevis lusi, Dionantum oppidum.

Tungaris Idæa liquit iuga sacra Diones,
Et rapidas Xanthi dux bonus amnis aquas.

Venit Eburronũ densosq; ad lumina lucos &c. Porro de Sycambris opinionem augebat Xanthum oppidum nobile hodie in Cliuijs, non procul ab Asciburgio, quod Vetera castra esse non bene opinantur, nisi mutati nominis aliam causam quàm ridiculam illam de sanctis ibi cæsis, aßignent. Vnde rursum ego: Xanthum oppidum.

Se quoque Troiano iactat de sanguine cretum
Littora qui Mosæ curua Sycamber arat.
Atque equidem Xanthum antiquæ vestigia gentis
Vrbem Cliuensi sub ditione docet.

Quem non in suspitionem traheret Phrisia, quam olim Phrigiam Troianus Grunius appellarit, Groningamq; in Phrisijs condiderit, & templum in ea mirandi operis vndique quondam peruium, & columnis subnixum, nunc verò muro conclusum! Nec obstaret Cornelius Tacitus, qui Germanos indigetes appellat; non enim vna natio, aut vnus regionis tractus à Troianis occupatus protinus Germanorum originem inuerteret. Sunt & adhuc hodie indigenæ Germani, licet gens alia paßim Germaniam inhabitet, vt Boiohemi, Poloni & alij. Et quid vetuerit si primũ à Troia profecti Troiani in Hungaria, vt fertur, consederint, deinde aucti numero ad Rhenum sedes quæsiuerint, quibus non

contenti in fertiliorem Galliam penetrare voluerint: quod equidem non adeò difficile factu fuit, Germania tum temporis vrbibus carente. Nonne ab Hunis per eum fermè tractum, vt quasi repetitum credas, factum idem legimus, quo tempore munitior erat Germania? Et quid non peruium fuisset generosis illis spiritibus?

Enumeratis qui sunt infra Leodium populis, non erit absurdum quadam loca recensere ad Mosam supra Leodium Romanam præ se ferentia originem. Et imprimis quidem, quia diximus plerosque vicos & montes in ipsa vrbe nomina Romanorum ducum, qui ad Varucam oppetierunt, sortitos, vrbe Leodio egreßis per viam Aurunculeiam, & aduerso flumine Huyum ire volentibus à dextra Publium statim habent montem, qua parte ab radicibus ad summitatem vsque vitifer est, deinde syluosus. In apice, vbi phanum Vulcani olim fuerat, cœnobium nunc est diuo Aegidio sacrum, & non procul inde locus suppliciorum, vnde Cæresij despiciuntur. ad sinistrum Mosæ latus, vltra pergentibus apparet in excelsa rupe mons Iouis, arx ita nominata, & à Romanis nimirum constructa: quæ quidem hoc loco me admonet, vt Gallis malè intellectam regum suorum exclamationem dum prælia ineunt, Mon Ioie sant Denis *declarē, quam protulisse fertur is rex, qui primus inter Francos Christianæ religioni nomina dedit, & posteri reges in animandis suis ad fortiter præliandum vsurparunt & vtuntur; interpretantur autem: Meum gaudium sanctus Dionysius, quod nō ita sese habere vel fœminæ Gallicæ animaduertere deberent, cùm eorum lingua,* ioie, *id est gaudium non masculini aut neutri, sed fœminini sit generis, & dicendū fuerat* ma ioie sant Denys. *non igitur* ioie *hic gaudiū significat, sed Iouem, quem Galli* Ioue *appellabāt, propterea Clodomirus, inclinata suorum acie, cùm inuocando Iouem non proficeret, ad*

Publius mons.

Mont Ioie.

Mon ioie sant Denis.

ceret, ad Deum Christianorum quem per Galliam Dionysius, siue Areopagita ille, siue alius annunciauerat; conuersus ad suos, qui magna ex parte Christiani erant, exclamauit: Sistite viri gradum, & fortiter pugnate. Mon Ioie saint Denis, *id est, meus Iuppiter sanctus Dionysius erit, hoc est; eum deũ relicto Ioue colam, quem Dionysius prædicauit, & vos adoratis. Quo audito, Galli Christiani alacres in pugnam reuersi, hostes fuderũt, & Clodomirus à diuo Remigio sancto baptismatis lauacro ablutus est. Postmodũ reges hanc vocem vsurpare volentes, pro Ioue* Ioie *pronunciant, re non bene considerata. Quòd autem verum sit Gallos Iouem* Ioue *siue* Ioie *appellasse, inde deprehendo; quòd ijdem ipsi Iouios hodie* Ioie *appellitant. Sunt autem Iouij lapilli, quos peregrinantes per vias in cumulos conijciunt, vt sint recti itineris indices, quales multos per Galliam diuum Iacobum petẽtes vbique videmus, quos Galli* Mont-Ioie *vocant. Est & in Eburonibus olim, nunc Iuliacensi Duci parens, arx, in Arduenna sylua, qua parte* Eyfelt *appellatur, mons Iouis dicta* Mont Ioue, *vt hoc quoque annotarim.*

Post Iouis montem Amantium occurrit, deinde Huyum peruenitur, de quo oppido suprà dixi: postmodum ad ostium Sabis fluminis vbi Namurra elegans sanè oppidum & marmore subcinericio nobile, hoc quidem Namurcum vulgariter vocant, Namur, *id est, nouus murus.* Amantium. Namurra oppidum.

Iterum de Varuca.

Ad Sabim, vt antea dixi, Labieni castra erant loco excelso in Rhemis & confinio Treuerorum, vbi nunc est Labiense monasterium; tam latè tum Rhemi & Treueri dominabantur. Refellenda autem est hîc eorum opinio qui Varucam existimant alio quàm dixi loco fuisse, inter quos est D. Lambertus Pascalis, vti ex insigni poëta Henrico Glareano accipio, qui non Vatucam, sed Ratucam legendum putat, vt sit De Varuca iterum.

oppidulum Hertzog Rodt inter Aquisgranum & Iuliacum, nullas enim legiones Cæsar cis Mosam collocauit, sed omnes vltra Mosam, ita vt altera alteri subsidio esse & venire intra duos dies posset, cùm inter sese plus quinquaginta milibus passuum non distarent, & magno periculo fuisset legio vna, si in Rodt hyberna habuisset, propter Germanos & vicinum Rhenum, à quo vix octo miliaribus abest; & item propter Treuiros & Menapios, in quorum finibus hic locus est situs. Labieni autem hyberna non multum distabāt à Neruijs, quapropter ex Sumarobrina Cæsar ad illum scribebat, & ad se accersibat, vt subueniret obsesso Ciceroni in Neruijs vno miliari Germanico ab oppido Oudenard, in pago cuius nominis nunc non sum memor, vbi quotidie innumera Romanorum numismata & simulachra deorum, quorum nonnulla vidi, effodiuntur & eruuntur: quod nequaquam fieri potuisset, si tam procul fuissent Labieni castra; hoc est cis Mosam in Treuiris. Quòd autem Labieni castra ad Sabim fuerint, iterum probatur eo quod Cæsar scribat quinquaginta milibus passuum à Ciceronis hybernis in Neruijs abfuisse, & de Cæsaris victoria per Rhemos Labienum eodem die, imò paucis horis, certiorem factum. sed libet Cæsaris verba adponere: Interim, inquit, ad Labienum per Rhemos incredibili celeritate de victoria Cæsaris fama perfertur, vt cùm ab hybernis Ciceronis milia passuum quinquaginta abesset, eoq; post horam nonam diei Cæsar peruenisset, ante mediam noctem ad portas castrorum clamor oriretur, quo clamore significatio victoriæ, gratulatioq; ab Rhemis Labieno fieret. Porro Labieni castra excelso & natura munito erant loco, vt est Labiense monasterium hodie. Vnde rursum Cæsar: Labienus, ait, cùm & loci natura & manu munitissimis castris sese contineret, de suo ac legionis periculo nihil timebat. & statim postea eodem libro: Cùm

Veltzik describitur.

Monasterium Labiense.

Cùm ex iussu Labieni omnes vnum Induciomarum peterent, in ipso fluminis vado deprehensus interficitur, caputq́; eius refertur in castra. Igitur non ad Mosam, qui hyberno tempore vadosus non est, sed ad Sabim Labieni castra erant, & distabant à Varuca quinquaginta milibus passuum, quemadmodum Ambiorix apud eundem Cæsarem dicebat hijs verbis quibus illis persuasit, vt sese suæ fidei committerent. *Magnam manum Germanorum conductam Rhenum transisse, hanc affore biduo, ipsorum esse consilium, velint ne prius quàm finitimi sentiant, eductos ex hybernis milites, aut ad Ciceronem, aut ad Labienum deducere, quorum alter milia passuum circiter quinquaginta, alter paulo amplius ab his absit.* Rodt quam Ratucam appellare vult D. Lambertus Pascalis, distat à Labiensi monasterio, vbi diximus hyberna Labieni fuisse, ferme centum & amplius milibus passuum; à nostra verò Varuca nō multum supra quinquaginta, à qua si ad Oudenard in Neruijs rectà proficiscatur, paulo amplius exit. Non nego maximam partem Eburonum inter Mosam & Rhenum fuisse; verùm etiam vltra Mosam terras possedisse, certo certius apparet, ex quo Aduaticis vicini erant; imò & ad Sabim vsque fines eorum protensos, ex Cæsare non vno loco patet. Præterea Varucam in finibus eorum fuisse Cæsar declarat, dum dicit de Ambiorige & Catiuulco loquens libro quinto: *Qui quum ad fines regni sui, hoc est ad Varucam, Sabino Cottæq́; præsto fuissent, frumentumq́; in hyberna comportauissent &c.* Et si non ignorem fines quandoq; pro regione poni: volebat autem Ambiorix per fines suos ad Labienum vel Ciceronem ducere legionem, quoniam vsque ad Sabim ad Mosam dominabatur, vt patet ex Cæsare, dum à Varuca ad vastandos Ambiorigis fines ad extremitatem Arduennæ syluæ, & ad Sabim proficiscitur.

DE SAMAROBRINA.

Samarobrina nunc Cameracum

QVONIAM *audiam quàm plurimos de Samarobrina subdubitare, & vereri ne non sit Imperialis illa & verè amœna ciuitas, quam Cameracũ hodie dicunt, errare eos vehementer, & nullum aliud oppidum esse, confirmandum est. Primum non me mouet Ptolemæus, qui Samarobrinam ciuitatem Ambianorum facit; nam etsi ciuitas Ambianorũ Samarobrina fuerit, non propterea sequitur Samarobrinam esse Ambianos oppidum Gallicè* Amiens. *Potuerunt enim Ambiani alia quoq; habuisse oppida quorum Ptolemæus non meminerit; nihilominus tamen Ambiani erant, id est,* Amiens, *non vsq; adeo tum magnum oppidum, vti nunc est, vt veteres muri docent. Sic etiam idem Ptolemæus ciuitatẽ Rhemorum, Durocotorum & Cæsaromagum Bellouacorum appellat. Cùm ea tempestate & Rhemi & Bellouaci, sicut hodie, oppida erant & gentis caput. Item Suessones & gentis & oppidi nomen est: habuerunt autem sub se Suessones duodecim oppida, vt libro secundo scribit Cæsar; quorum Bibrax vnum, hodie* Braine, *quatuor miliaribus gallicis à Suessonibus, Comitatus titulo decoratum, & item Nouiodunum,* Noyon, *Bellouacorum verò Bratuspantium erat oppidum. Quare nihil agunt, qui Samarobrinam Ambianos esse opinantur. Cùm autem Cæsar esset Samarobrinæ, id est, Cameraci, vt nunc vocant, & certior esset factus de oppugnatione castrorum Ciceronis in Neruijs, misit nuntium statim in Bellouacos ad M. Crassum, cuius hyberna aberant ab eo milia passuum viginti quinque. Vbi notandum, Bellouacorum vrbem paulo amplius distare à Samarobrina; sed hyberna Craßi, non in ipsa vrbe Bellouacorũ, sed in eorum finibus aliqua parte fuisse, ita vt dimensio non obstet. Alterum nuntium etiam in Aes-*

Bibrax.

Nouiodunum.

in Aessuos ad C. *Fabium misit, vt in Atrebatiū fines legionem adduceret, qua sibi iter faciendum sciebat. erant Aessui qui circa oppidum* Aet *habitant, quod superiores Germani* Aes *dicūt. Fabius autem, vt imperatum erat, non ita multum moratus in itinere cum legione occurrit, quod omnino faciendum ex Aessuis in Atrebates ire volenti. Ad Labienum item vt veniret in fines Neruiorum scripserat, si reipub. causa & commodo facere posset. M. Crassum Samarobrinæ præficit. Post liberatum Ciceronem legiones circa Samarobrinam retinuit. Et profectò commodiorem locum habere non poterat. neque enim putet quisquam vrbem Cameracensem nouam esse, aut intra paucos annos in tantam amplitudinem excreuisse: est certè nobilis illa Samarobrina, de qua ad Trebatium scribit Cicero: Vna collocutio nostra pluris erit, quàm omnes Samarobrinæ. Et in alia epistola: O præclara castra, quid tu fecisses, si te Tarentum, & non Samarobrinam misissem! Et quodnam amplius dubium esse poterit, quum nomen ipsum indicat quod quærimus,* Cambray *Galli, Itali verò* Samberey *dicunt, vide quàm facilè Samarobrinam inde fecerint. Si ex* Amiens *faciunt Ambianos, ex* Beauuais *Bellouacos, quid vetat ex* Samberey *Samarobrinam fieri?*

Aessui.

DE HANONIA ET BELGIO.

SAMAROBRINA *& tractus Samarobrinensis, vt de vicina Hanonia nonnihil dicam, me admonent, de qua multi intra non adeò multos annos multa scripsere, in Troianos ciuitatum origines referentes, & ab Hannone duce Hanoniam denominatam putantes; quæ quoniam fabulosa sunt, missa nunc facimus, & quod verius apparet ostendemus. Nemini ex ijs qui historias paulo accuratius legerunt, non notum est, bonam partem Galliæ Belgicæ à Germanis*

manis & occupatam fuisse & adhuc hodie esse, linguamq; Germanorum retinere. Hanonia verò diutius habitata à Romanis propter situs commoditatem & terræ fertilitatem, Romanè loqui cœperunt, & hoc tempore Romanè loqui dicuntur, licet in linguam Gallicam degenerauerint.

Hania flumen à quo Hanigau.

Germani igitur olim terras incolentes, quæ Haniæ flumini adiacent, quod apud oppidum Condatum influit in Scaldem, totum eum tractum etiam hodie Hanigau *vocarunt, id est si interpreteris, Haniæ ager. Postmodum Galli Hannones pro more suo concisis duabus litteris i & g* Hanau *pronunciarūt, vti & adhuc pronunciant. Deinde qui Latinè eam dicere voluerunt, Hanauiam appellarunt. Indoctus verò quispiam legit Hanoniam, & præualuit inscitia. Terra est amœna & fertilis, ad hæc equitatu plurimum valens. His temporibus Burgundis paret sub Palatinatus titulo, eo quòd Comites Palatini eam nuper cum Zelandia & Hollandia possederunt. Sub Hannonia comprehensa est bona pars Galliæ Belgicæ, præsertim ea quæ peculiari vocabulo*

Belgium.

Belgium appellabatur, in qua sunt reliquiæ maximæ quondam vrbis Bellouacorum, non eius quidem quæ est prope Rhemos & Suessonas, de qua superius dixi, sed huius quam Hannonij Bauais *appellant, truncatim omnia pronūciantes, cùm* Beauais *dicere deberent.* Beau *enim Gallicè siue* Bau *Hannonicè, Bellus Latinè dicitur. A Germanis* Belgau *istud oppidū appellatū, puto & à Romanis Belgium, si quod fuit eius nominis oppidū, dubitari enim posse videtur, an Cæsar Belgium pro regione aut oppido ponat. Non existimo autem oppidum Belgium siue Bellouacos, siue vt hodie vocant, Bauacum, Cæsaris temporibus admodum potens fuisse, sed media tempestate sub diuo Constantino: ad quod credendum coniecturam facio ex numismatibus, quæ quotidie effodiuntur innumera Constantini imagine signata,*

& iæ

& via à Brunehilde regina stratæ. Mira de hoc oppido referunt Hannonij scriptores, quæ quoniam fabulosa verissimè sunt, volens prætereo; neque enim Hannoniæ historiam texere est animus: vnum reticere non possum, quoniam Belgij mentio ad hoc me rapit. Opinatus sum semper Belgas siue Belgarium vocabulum esse Germanicum, ideo quia Germani Gallos & Italos Wælhen *& nonnulli* Wælgen *appellant. Scimus autem duplex huiusmodi Vu Germanicum ab Italis vel in simplex V vel B mutari solere, neq; aliter ipsum exprimere posse, & inde pro* Wælgen Bælgen *dixisse, & dehinc Belgas eam Galliæ partem, quæ est inter Sequanã & Rhenum, appellasse, quia Germani incolæ illam ita nominarint. Hoc ipsum confirmat Ausonius poëta Gallus in Narbone, vbi inquit:*

Vsque in Teutosagos, Germanáque nomina Belgas
Totum Narbo fuit.

Aquitaniæ nomen Galli mirum in modum hoc tempore abbreuiant, Quienne *siue* Guienne *dicentes. De Celtis nihil habeo modò quod dicam.*

Quoniam crebræ Germanorum in Galliam Belgicam transitiones factæ leguntur, non ab re fuerit indicasse Osos reliquos Germanos imitatos Eburrones quoque appetiuisse ex Oscenburgo Westphaliæ oppido profectos, & oppidum Osenkirchen *incoluisse, quod est nunc in Gugernis, siue Iuliacensibus, non procul à Marcoduro. Addam & hoc, Gungernos Romanos, quos hodie* Gulchern *nominamus, vocitasse, & aduerte quàm penè idem sonet vtrunque nomen.*

FINIS.

INDEX VERBORVM ET RERVM MEMORABILIVM QVÆ IN HVBERTI THOMÆ LEODII COMMENTARIO HABENTVR.

Remigio

Mon